

Úvod do rakouské ekonomie

Steven Horwitz

STUDENTS FOR LIBERTY
CZECH REPUBLIC

Úvod do rakouské ekonomie

Steven Horwitz

STUDENTS FOR LIBERTY
CZECH REPUBLIC

Students for Liberty CZ, z.s.

Úvod do rakouské ekonomie

Vydali Students for Liberty CZ, z.s.

www.StudentiZaSvobodu.cz

info@studentizasvobodu.cz

První vydání

Chocenice 2023

Anglický originál: Austrian Economics: An Introduction

Autor: Steven Horwitz

Originální vydání: Cato Institute, Washington, DC 2020

Překlad: Filip Blaha, Ondřej Chlubna

Korektura: Jan Mošovský, Radek Cieslar

Předmluva: Dominik Stroukal

Editor: Radek Cieslar

Obálka a sazba: Radek Cieslar

Design obálky obsahuje prvky z [Freepik.com](https://www.freepik.com).

ISBN 978-80-905876-2-5 (brožováno)

ISBN 978-80-905876-3-2 (pdf)

ISBN 978-80-905876-4-9 (ePub)

ISBN 978-80-905876-5-6 (mobi)

Obsah

Předmluva.....	- 7 -
I. Úvod.....	- 15 -
II. Carl Menger a mikroekonomie rakouské školy -	23 -
III. Tržní proces a spontánní řád.....	- 37 -
IV. Metoda rakouské ekonomie.....	- 47 -
V. Kapitál a ekonomická kalkulace.....	- 57 -
VI. Debata o socialistické kalkulaci.....	- 67 -
VII. Rakouská teorie hospodářského cyklu a debata Hayeka s Keynesem.....	- 79 -
VIII. Hayekův pohled na ceny, znalosti a povahu ekonomie.....	- 97 -
IX. Konkurence, podnikání a objevovací proces trhu.....	- 109 -
X. Moderní rakouská monetární teorie a makroekonomie.....	- 123 -
XI. Rakouská ekonomie ve 21. století.....	- 141 -
Poznámky.....	- 148 -
Další četba.....	- 158 -
O autorovi.....	- 160 -
Libertarianism.org.....	- 162 -
Cato Institute.....	- 163 -
O Studentech za svobodu.....	- 165 -

Svoboda je volný trh a malý stát.

*Studenti za Svobodu děkují studentům 6.B Gymnázia Nad
Kavalírkou za pomoc při úpravách textu této knihy.
Děkujeme také umělcům a provozovatelům webu
Freepik.com, s jejichž pomocí jsme mohli sestavit
grafickou podobu obálky.*

*Knih, již držíte v rukách, by se neobešla bez finanční
podpory organizace Atlas Network, které jsme vděční
za vytrvalou podporu Studentů za svobodu
a svobody po celém světě.*

*Nakonec děkujeme také samotnému Stevu Horwitzovi,
který uvedl řadu studentů, včetně našich členů,
do otevřeného hayekovského liberalismu, a věříme,
že skrze tuto knihu tak bude činit i nadále.*

Předmluva

Za rakouskou ekonomickou školu se dnes schovává lecdko s leccím. Na jednu stranu je to dobře, protože se z ještě nedávno malé a okrajové části spektra ekonomického myšlení stala relevantní sada nástrojů a myšlenek, na stranu druhou se rakouská ekonomie rozpila do všech stran tak moc, že k sobě přitáhla i všemožné podivíny.

Není se čemu divit, protože to, čím je pro mnohé rakouská ekonomická škola přitažlivá, je její neúnavný boj za konzistentnost. Až tak moc, že Ludwig von Mises věnoval prvních 126 stran jen rozboru metodologie rakouské ekonomie. Na rozsahu delším než je tato kniha se věnoval něčemu, co by průměrný student ekonomie považoval za extrémně podružné. Začal by poptávkou a nabídkou, ale Mises chtěl mít 125 stran ještě před tím.

Steve Horwitz byl neúnavným bojovníkem za lidskou, humánní rakouskou ekonomickou školu. Kdyby četl mé předchozí odstavce, začal by mhouřit oči. Jakkoliv vycházel z velikánů rakouské ekonomie včetně Misesa, okamžité podsouvání jeho jména jako synonyma této školy a Lidského jednání jako jakési „bible“ mu bylo proti srsti. Dokonce říkal, že směry, které jsou postavené na lidech a ne na myšlenkách, jsou fundamentálně špatné

či odsouzené k zániku. Marxismus i keynesiánství jsou jasné příklady, kvůli kterým nechtěl být misesovcem, ale rakouským ekonomem. Anebo prostě ekonomem.

Trápilo ho to, protože se akademicky věnoval oblastem, kde by s ním Mises nemusel souhlasit. „No a co,“ řekl jednou na přednášce, kde jsem byl. Jaká je šance, že před sto lety dokázal někdo obsáhnout veškeré myšlení minulosti a hlavně budoucnosti? Zatímco Mises se pozitivně stavěl k politické evropské integraci, protože to byla extrémně důležitá otázka kolem světových válek, dnes rakouští ekonomové mohou na jeho myšlenky nahlížet jako na zastaralé. Víme toho víc, máme určitou zkušenost, kterou on mít nemohl. Jistě, nijak to nemění těch prvních 125 stran Lidského jednání, ale klade to důraz i na jiné praktické otázky současného světa.

A Steve Horwitz se o současné otázky zajímal moc rád, byl vprostřed školy v době, kdy se rozvíjela. Zajímala ho moderní ekonomie rodiny, řešil otázky menšin, stejnopohlavních sňatků, diskriminace apod. Sociální otázky byly jeho tématem. Jeho posledním velkým dílem před tím, které držíte v ruce, se jmenuje „Hayek's Modern Family: Classical Liberalism and the Evolution of Social Institutions“ a už název jasně shrnuje, co všechno ho zajímalo. Byl jedním z největších znalců F. A. Hayeka, studoval moderní rodinu, byl klasickým liberálem a

rakouskou ekonomickou školu viděl velmi provázanou s institucionální ekonomikou, která studuje mimo jiné evoluci společenských institucí.

Vedle toho byla po větší část akademické kariéry jeho velkou vášní debata o svobodném bankovníctví. Zapojil se do snad nejzajímavější a nejostřejší diskuze v rámci rakouské ekonomické školy ve 21. století, a to konkrétně o povaze svobodného bankovníctví. Steve Horwitz se svým jen o 7 let starším kolegou ze studií Georgem Selginem a dalšími oponoval zejména ekonomům afilovaným při Mises University, když tvrdil, že na volném trhu by bez problémů existovalo frakční rezervní svobodné bankovníctví. Druhá strana se snažila dokládat, že jediné myslitelné je 100% rezervní krytí například zlatem. Debata je to dlouhá a výživná a Steve Horwitz na ni v jeden okamžik dokonce rezignoval, protože z ní neviděl východisko. Kdo debatu vyhrál, nevíme, ale na druhé straně se Walter Block domnívá, že právě on, protože vyhraje ten, kdo řekne poslední slovo. Nutno podotknout, že až na výjimky mají obě strany skvělé argumenty a je to nádherná debata. Steve měl ale pravdu, že v nějakou chvíli nastal čas řešit důležitější věci než se hádat o podstatě svobodného bankovníctví.

To, že rozuměl bankám, mu přineslo možná největší slávu během finanční krize v roce 2008. Využil

svých znalostí a vypsané ruky a sepsal „Otevřený dopis mým přátelům na levici“. Najděte si ho a pochopíte velikost Steva Horwitze. Ve správný moment v dějinách nepřispěchal s křikem „já jsem vám to říkal“, ale druhé straně, která chtěla odpovědi a hledala je ve veřejném prostoru, nabídnul ruku a pozval ji do domečku zvaného rakouská ekonomická škola. Podívejte, my jsme stejně našťvaní jako vy, ale máme tady zajímavou teorii, která vysvětluje, proč nízké sazby po dlouhou dobu a jejich následné zvednutí v boji proti inflaci vede k ekonomické recesi. Popisoval to relativně složitě, ale v zádech měl bohatý aparát rakouské ekonomické školy. Byl to tak dobrý dopis, že se přeložil do několika jazyků a hojně četli i lidmi a zejména lidmi, kteří by s ním normálně nesouhlasili. Steve Horwitz byl hlavně dobrý člověk a od toho se odvíjelo všechno, co dělal.

Byl vprostřed všeho, když se rakouská ekonomická škola stávala mainstreamem a zásoboval ji ve všech směrech – vyučoval, psal, jezdil na letní školy, natáčel videa na internet, komunikoval na sociálních sítích...

Následující řádky vám nabízí ten nejlepší možný náhled do kuchařky rakouské ekonomické školy na co nejmenším počtu stran. Není snahou o nové Lidské jednání a založení Horwitzianismu. To by se mu ze všeho

nejvíc přičilo. Následující text je snahou o co nejsrozumitelnější promluvu i k těm, kteří se závěry rakouských ekonomů nesouhlasí. Debata o racionální kalkulaci za socialismu je zajímavá sama o sobě. Myšlenky Carla Mengerova natolik změnily ekonomii, že dnes studenti ani neví, že se učí rakouskou ekonomikou.

Rakouská ekonomická škola byla dlouho mrtvá, kolem 2. světové války zemřela a objevila se znovu v 70. letech. Steve Horwitz to píše hned v úvodu této knihy a je potřeba to zdůraznit. Rakouská ekonomická škola se zrodila, žila, umírala, vstávala z popela, větvila se a spojovala v různých větvích. Rakouská ekonomická škola není jedna a nikdy nebude. Je to spousta myšlenek a teorií stojících na několika základních kamenech. I ty si každý stoupenec definuje trochu jinak, ale některé vystaly natolik, že je prakticky nikdo neopomene. Mengerova teorie mezního užitku, Böhm-Bawerkova teorie kapitálu, Misesovo odmítnutí plánování za socialismu, Hayekovy myšlenky o distribuci a šíření znalostí v reálné ekonomice, ve které každý den žijeme. To vše a mnoho dalšího najdete na následujících stránkách.

Ať jste z jakékoliv větve rakouské ekonomické školy anebo vás ještě lépe tento směr dodnes minul a chcete vědět více, Steve Horwitz vám má co předat. Pokud to neznáte, naučí vás, proč je to důležité. Pokud už to

znáte, tak vám ukáže, jak nad tím přemýšlet a předávat to nejlépe dalším. Steve Horwitz už to osobně nikomu dalšímu bohužel nepředá, teď ten úkol skrze svou poslední knihu nechal na vás.

A nebudete v tom sami. Když v roce 2021 Steve Horwitz odešel, zanechal za sebou nejen čtyři děti, manželku, desítky tisíc studentů a stovky tisíc fanoušků.

Před lety jsem přednášel o ekonomickém vzdělávání a použil jsem v oné přednášce Vennův diagram, tedy takové ty tři vzájemně spojené kruhy, které dohromady vytvoří sedm něčím specifických ploch. Ony tři kruhy jsem označil jako „uznávaný akademik“, „skvělý učitel a mentor“ a „v pohodě týpek“. Bylo to pro mladé studenty, takže jsem tomu přizpůsobil jazyk. Ukázal jsem pár příkladů geniálních akademiků, kteří jsou ale lidsky nesnesitelní a učit je nebaví. Jsou i skvělí učitelé, kteří umí předat znalosti jako nikdo jiný a zároveň jsou lidsky už na první setkání lidmi, se kterými byste chtěli zajít jen tak někam posedět, ale nepublikují a akademicky nemají co nabídnout. Traduje se, že Ludwig von Mises byl skvělý akademik, ale pro svou povahu neměl moc přátel. Málokdo umí excelovat ve všech třech kategoriích. Vprostřed tohoto diagramu jsem tak měl tři jména, která mi automaticky přišla na mysl – Milton Friedman, Pete Boettke a Steve Horwitz. Byli by určitě i další a jsem si jistý, že vás

hned napadají jména do všech sedmi kombinací, ale těch, kteří by si zasloužili být přesně vprostřed, zas tak moc není.

Měl jsem tu čest Steva Horwitze v létě 2011 na pár dní potkat, poslouchat, učit se od něj a na tuto velmi krátkou dobu být jeho studentem. Používám jeho přirovnání, jeho myšlenkou jsem začal jednu z vlastních knih, začal jsem díky němu poslouchat jeho milované kanadské rockery Rush. Za pár dní mi byl větším učitelem než většina z těch, kteří mi byli povinně učiteli dlouhé roky. Díky péči Students for Liberty teď můžete alespoň zprostředkovaně být jeho studenty i vy.

Užijte si to,
Dominik Stroukal
Metropolitní univerzita Praha, 2023

I.

Úvod

Rakouské ekonomické škole se v poslední dekádě začíná dostávat obnovené pozornosti, jelikož její politika volného trhu a spojení s libertariánstvím sehrály důležitou roli v akademické a veřejné debatě posledních let. Tato pozornost se ještě zvýšila během krize na trhu nemovitostí a finanční krize, kdy myšlenky rakouských ekonomů často přispěly k objasnění příčin této expanze a následného krachu. Prezidentská kampaň Rona Paula v letech 2008 a 2012 navíc učinila z některých myšlenek rakouské školy součást populárního politického diskurzu. Během poslední dekády myšlenky rakouské školy studuje v rámci svého vysokoškolského vzdělání čím dál více mladých lidí, jelikož více ekonomů se této tradici akademicky věnuje a vyučuje ji, a jako popularizátoři přispívají k veřejné diskuzi prostřednictvím různých médií.

Stále větší přítomnost myšlenek rakouské školy ve veřejném prostoru by mohla naznačovat, že tento přístup k ekonomii je něčím novým. Pravda je však jiná. Počátky rakouské školy sahají až k revoluci v ekonomickém myšlení v 70. letech 19. století, která dala vzniknout

modernímu přístupu k ekonomii. Na přelomu 19. a 20. století a několik následujících desetiletí byla rakouská škola jedním z hlavních myšlenkových směrů v ekonomii. Její vliv byl ve 30. letech 20. století oslaben dvěma událostmi. Zaprvé, keynesiánská revoluce v makroekonomii, která vzešla z velké hospodářské krize, odsunula rakouské myšlenky do ústraní. Přibližně ve stejné době se také v mikroekonomii začal prosazovat matematický formalismus, který na ekonomické problémy začal nahlížet jako na zvláštní typy inženýrských problémů. Obě tyto změny byly v rozporu s rakouským přístupem. V důsledku toho rakouská škola v letech mezi druhou světovou válkou a sedmdesátými léty téměř zanikla.

Druhý souběh událostí, tentokrát na počátku 70. let, vytvořil podmínky, které vedly k oživení intelektuální aktivity rakouské tradice a její reputace. Kombinace vysoké nezaměstnanosti a inflace na počátku 70. let 20. století neměla být podle (obecné) keynesiánské teorie a jejích ekonomických modelů, které byly v té době v módě, možná. Neschopnost makroekonomie hlavního proudu vysvětlit, co se dělo, otevřela dveře alternativním přístupům. Dvě konkrétní události roku 1974 pomohly vrátit rakouskou teorii zpět na scénu.

První z nich bylo udělení Nobelovy ceny za ekonomii Friedrichovi Augustu Hayekovi v roce 1974, a to za

jeho práci v oblasti měnové teorie a makroekonomie a také za jeho přínos k pochopení informačních vlastností cenového systému. Všechny tyto poznatky byly v souladu s rakouskou tradicí. V témže roce vydal harvardský filosof Robert Nozick svou knihu *Anarchie, stát a utopie*, která získala prestižní cenu National Book Award. Tato kniha byla obhajobou libertariánské politické filosofie informovanou myšlenkami rakouské školy.¹ Hayekova Nobelova cena a Nozickova kniha vrátily diskusi o rakouské ekonomii zpět na scénu napříč různými vědními obory a rozšířily povědomí o rakouské ekonomii ve veřejné debatě.

Tyto události, spolu s vydáním knihy Israela Kirznera *Konkurence a podnikání*^a v předchozím roce, znamenaly začátek oživení rakouské školy, které od té doby pokračuje a v posledním desetiletí se ještě zrychlilo díky neschopnosti ekonomické disciplíny předpovědět a vysvětlit finanční krizi.² Od 70. let 20. století se rakouská škola pomalu stala opět součástí rozhovorů v hlavním proudu ekonomie a má nyní vliv na politické analýzy a veřejnou debatu jako nikdy dříve. Přestože neexistují žádné spolehlivé údaje, je téměř jisté, že nikdy předtím

^a V or. *Competition and Entrepreneurship*.

nebylo více profesionálních ekonomů pracujících v rakouské tradici, než jak je tomu dnes.

Kořeny rakouské školy tkví v „marginalistické revoluci“ v ekonomii, která proběhla v 70. letech 19. století. Tato revoluce zásadně změnila způsob, jakým ekonomové chápali pojem hodnoty, což mělo zásadní důsledky pro obsah a metody této disciplíny. Před 70. lety 19. století byla hodnota statků nejčastěji vysvětlována s ohledem na náklady na jejich výrobu, zejména na práci, která je s tím spojena. Pracovní teorie hodnoty byla v té či oné podobě přijímána téměř všemi významnými ekonomickými mysliteli od Adama Smithe po Karla Marxe.

Tato teorie má řadu zjevných problémů, mj. jak měřit různou kvalitu práce na jedné škále, nebo jak vysvětlit hodnotu věcí, které jsou objeveny náhodně. Raní ekonomové se usilovně snažili tyto hádanky obejít, podobně, jako se Ptolemaios uchyloval k neelegantním matematickým výmyslům, aby jeho geocentrický model sluneční soustavy generoval správné predikce. Ad hoc podstata těchto vysvětlení vytvořila příležitost k novému systematickému vysvětlení, které přišlo v podobě marginalistické revoluce, ekonomické období Koperníkovy revoluce v astronomii.

Na počátku 70. let 19. století změnili tři myslitelé způsob, jakým se ekonomie dosud dělala, a to

objasněním faktu, že hodnota statku nebo služby je výsledkem subjektivního vnímání užitečnosti konkrétního množství potřebného pro spotřebitele (tzv. „mezní“ množství). Statky neměly vnitřní hodnotu a hodnota také nebyla určována množstvím práce nebo jiných vstupů, které byly vynaloženy na jejich výrobu. Místo toho měly statky hodnotu proto, že je lidé považovali za užitečné a konkrétní množství hodnoty, které statky mají, závisí na konkrétním množství statku, které je třeba k uspokojení potřeb spotřebitele.

Dva z těchto tří revolucionářů, William Stanley Jevons v Anglii a Léon Walras ve Švýcarsku, šli cestou matematického přístupu a použili koncept „mezních veličin“ k modelování svého nového chápání užítku v termínech jednoduchého matematického modelování. Naproti tomu třetí z nich přišel s odlišným chápáním způsobu vnímání hodnoty. Více než ostatní dva zdůrazňoval subjektivitu ekonomické hodnoty a to, že „meznost“ volby byla určena spíše v myslích těch, kteří se rozhodují, než aby byla nějakým abstraktním matematickým pojmem.

Tento třetí revolucionář byl Carl Menger, profesor na vídeňské univerzitě. Mengerův přístup k ekonomii, vyložený v jeho *Zásadách ekonomie* z roku 1871, se stal základem toho, co začalo později být označováno jako rakouská škola. Kromě jeho důrazu na subjektivní povahu

hodnoty bylo v centru Mengerovy ekonomie lidské poznání a zdůvodnění, proč jeho nedokonalost vede k tomu, že se musíme neustále potýkat s nejistotou. Pro Mengera byla ekonomie studií o tom, jak se lidé, kteří mají omezené znalosti a čelí nejisté budoucnosti, snaží zlepšit svůj blahobyt tím, že zjišťují, co chtějí, a jak toho nejlépe dosáhnou. Mengerova vize ekonomie byla velmi humanistická: „člověk se svými potřebami a vládou nad svými prostředky k jejich uspokojení je sám o sobě bodem, v němž začíná i končí lidský ekonomický život.“³ Toto pojetí ekonomie zůstává jádrem moderní ekonomie rakouské školy.

Mengerovým dalším velkým přínosem bylo rozšíření konceptu „neviditelné ruky“ Adama Smithe. V *Zásadách ekonomie* i v jeho pozdější knize *Zkoumání metod společenských věd* (1883) Menger nabídl vysvětlení společenských jevů, které začínalo volbami jednotlivců, a ukázal, jak byl výsledek těchto voleb často výsledkem, který nikdo z jednotlivců neplánoval ani nezamýšlel. Ve svých *Zásadách* vysvětloval vznik peněz pomocí této metodiky a ve *Zkoumání* tuto strategii zobecnil a dále si položil otázku, která se někdy nazývá „Mengerova otázka“:

Jak je možné, že instituce, které slouží obecnému blahobytu, a jsou mimořádně

významné pro jeho rozvoj, vznikly bez společenské vůle k jejich vytvoření?⁴

Tato vysvětlovací strategie, později nazvaná „teorie spontánního řádu“, je také jádrem moderní rakouské ekonomie. Pochopení toho, jak jsou společenské jevy nezamýšlenými výsledky lidské volby filtrované přes různé sociální instituce, je analytickou technikou, kterou rakouští odborníci používají ke zkoumání ekonomie a společenských věd. Vysvětlení spontánního řádu se opírá o koncepty subjektivismu a nedokonalých znalostí, které byly zmíněny již dříve. Právě proto, že naše poznání je částečné a lokální, se spoléháme na společenské instituce, a nikoliv na úmyslný plán a vládu expertů, kteří by koordinovali naše chování. Toto tvrzení má široké důsledky pro otázky politické ekonomie i pro povahu ekonomie jako oboru.

V následujícím textu se budu zabývat myšlenkami rakouské ekonomické školy, s důrazem na to, jak se její analýza liší od standardního učebnicového výkladu ekonomie. Můj přístup bude široce historický v tom smyslu, že se budu zabývat konkrétními myšlenkami zhruba v historickém pořadí, v jakém se objevily a staly se středem pozornosti této školy. Nebudu se zabývat konkrétními mysliteli nebo knihami, ale místo toho budu

postupovat podle konkrétních témat a všímat si důležitých příspěvateľů tak, jak se k těmto tématům vztahují.

Ve srovnání s dnešním ekonomickým mainstreamem, rakouský důraz na subjektivismus, nejistotu, význam znalostí a také pojetí trhu jako spontánně uspořádaného procesu objevování, které tato škola zastává, nabízí odlišné a realističtější vysvětlení ekonomických jevů, od nejzákladnějších až po nejsložitější. Vzhledem k tomu, že se ekonomie stala abstraktnější a závislejší na nerealistických předpokladech o tom, co lidé vědí a jak se rozhodují, si přístup, který se těmito problémy zabývá, jistě najde vnímavé publikum, jak nám koneckonců ukazuje oživení rakouské školy.

II.

Carl Menger a mikroekonomie rakouské školy

Kromě problému s pracovní teorií hodnoty nedokázali ekonomové 18. století vysvětlit ani známý paradox vody a diamantů: voda, která je pro lidský život nezbytná, je velmi levná, ale diamanty, které jsou pro lidský život pouze luxusním doplňkem, jsou velmi drahé. Pokud připustíme, že hodnota statků nějakým způsobem odráží jejich užitečnost, jak je tedy možné, že diamanty jsou cennější než voda, vzhledem k tomu, jak je voda klíčová pro lidský život? Právě tuto hádanku zodpověděla marginalistická revoluce.

Hodnota statku se neodvíjí od jeho *celkové užitečnosti* (tedy jak je hodnocen ve srovnání s jeho úplnou absencí), ale spíše od jeho *mezní užitečnosti* neboli hodnoty té části z celé nabídky daného statku, která byla spotřebována v daném okamžiku. Hodnota litru vody je malá, protože většina lidí nemá naléhavou potřebu získat

jeden litr *navíc*. Naopak karát diamantů má vysokou hodnotu, protože po jeho *mezním užitku* je vysoká poptávka. Myšlenka, že mezní užitek určuje hodnotu statku, nevyřešila pouze paradox vody a diamantů, ale také posunula ekonomii na cestě k pochopení hodnoty a ceny.

Na rozdíl od Jevonse a Walrase, v jejichž rukou byl rozdíl mezi celkovým a mezním užitkem rychle převeden do matematických vzorců, Menger spojil myšlenku „mezní hodnoty“ s důrazem na subjektivismus, a nabídl tak odlišný přístup k chápání ekonomických procesů. Mengerova teze začíná poukázáním na fakt, že jednotlivci chtějí uspokojit určité cíle (nebo „potřeby“, jak je nazýval). K tomu potřebujeme mít k dispozici prostředky, které jsou schopny tyto cíle uspokojit. Tento poznatek vedl Mengera k definici „statků“ jako věcí, které mají schopnost uspokojit nějakou lidskou potřebu. Tato schopnost představuje *užitek* z daného statku.

Konkrétněji definoval „ekonomické statky“ jako statky, které jsou kvůli svému omezenému množství a z něj plynoucí vzácnosti schopny uspokojit pouze potřeby omezeného počtu lidí. „Neekonomické statky“ jsou naproti tomu natolik hojné, že jich je více než dost k uspokojení všech možných přání. Například vzduch uspokojuje naši potřebu dýchat, a i přesto je jej více než dost pro nás všechny k uspokojení všech našich potřeb

dýchání, na rozdíl od jiných produktů či přírodních zdrojů, u nichž naše potřeby převyšují množství, které je k dispozici.

V centru Mengerovy teorie hodnoty stojí *subjektivismus*. To, co dává statkům jejich hodnotu, není nic inherentního nebo obsaženého v samotném statku, ale spíše to, jak lidé vnímají schopnost statku uspokojit jejich potřeby. Moje přesvědčení, že potřebuji kladivo, aby mi pomohlo postavit dům, je dostatečné k tomu, aby tomuto kladivu dalo hodnotu. (Jestli je kladiv k dispozici více nebo méně než potřeb, které mohou uspokojit, bude určovat, zda jsou kladiva ekonomické nebo neekonomické statky.)

Konečný zdroj hodnoty je lidská mysl. Protože naše vnímání toho, co potřebujeme k uspokojení svých přání, bude založeno na konkrétním množství zboží, které požadujeme, Mengerův subjektivismus byl do sebe schopen začlenit myšlenku marginalismu. Kdykoli hodnotíme užitečnost prostředku k uspokojení nějaké touhy, uvažujeme v termínech konkrétního, specifického množství tohoto statku, který si přejeme získat.

Moderní rakouská ekonomie ráda zdůrazňuje jeden konkrétní důsledek Mengerova pojetí. Příliš často se myšlenka „užitku“ vysvětluje jako druh pocitu, který máme z uspokojení přání – když si uděláme sendvič

k obědu a sníme ho, tak ze sendviče získáváme užitek, protože se díky uspokojení naší touhy cítíme dobře. Kromě poměrně zřejmého bodu, že například návštěva zubaře může uspokojit potřebu, ale nemusíme se díky ní „cítit dobře“, trpí toto vysvětlení hlubším problémem.

Rakouské pojetí užitku se netýká pocitu, který lidé získávají. Řečeno jazykem psychologie, není „hédonické“. Místo toho jde o schopnost zboží uspokojit nějakou touhu. „Užitek“ z tohoto sendviče neodráží pocit, který vám dává, ale vaši víru v to, že dokáže uspokojit vaše přání snížit váš hlad. Z tohoto pohledu je mezní užitek zboží schopnost určitého konkrétního množství zboží uspokojit další nejdůležitější neuspokojenou touhu.

Řadu rakouských poznatků můžeme ilustrovat na následujícím příkladu. Představte si, že mám čtyři potřeby, které bych rád uspokojil, a každá z nich vyžaduje litr vody. Menger tvrdí, že lidé se snaží uspokojit nejprve svá nejnaléhavější přání, po nichž následují méně naléhavá přání v pořadí podle důležitosti. To, co nazýval „šetřením“, byla naše snaha využít prostředky, které máme k dispozici, a přidělit je k co nejnaléhavějším potřebám. Proto seřadím svá čtyři přání od nejdůležitějšího po nejméně důležité a nejnaléhavější přání uspokojím prvním litrem vody, další nejnaléhavější požadavek druhým a tak dále. Pokud mohu získat pouze tři litry, nejméně

naléhavá touha zůstane neuspokojena. Podívejme se, jak lze na tomto příkladu ilustrovat některé klíčové koncepty.

Zaprvé, voda je užitečná, protože věřím, že pomůže uspokojit tyto potřeby. Můj výběr toho, která přání uspokojit, mé pořadí jejich důležitosti a mé rozhodnutí použít litry vody k jejich uspokojení jsou všechno doklady subjektivismu rakouské ekonomie. Skutečnost, že každé přání vyžaduje k uspokojení určité množství vody, nám umožňuje vidět důležitost meznosti. Mé určení toho, jakou hodnotu má pro mě voda, bude záviset na tom, jak ohodnotím důležitost litru vody, o jehož získání právě uvažuji. A důležitost tohoto litru vody bude zase záviset na důležitosti, kterou příkládám potřebě, kterou uspokojí.

Tou není štěstí nebo jiný hédonický pocit – je to jen důležitost, kterou spojuji s uspokojením této touhy. Hodnota jakéhokoliv statku pro jedince tedy závisí na tom, jakou hodnotu má pro něj důležitost daného přání, které daná mezní jednotka tohoto statku uspokojí. Jestliže mi litr vody přede mnou umožní umýt si auto, pak je hodnota této vody spojena s významem, který příkládám tomu, aby mé auto bylo čisté.

Na tomto příkladu také vidíme, jak rakušané chápou základní ekonomické pojmy jako „náklady

obětované příležitosti“ a „klesající mezní užitek“. Náklady obětované příležitosti jsou konvenčně definovány jako další nejlepší alternativa, které se vzdáme, když učiníme nějakou volbu. Čelíme nedostatku a volba jedné věci znamená, že se vzdáme další nejlepší věci, kterou bychom si mohli vybrat. Náš příklad s litry vody tuto myšlenku pěkně ilustruje. Pokud máme tři litry vody, jaké jsou naše náklady obětované příležitosti, když použijeme všechny tři litry? Je to touha, která zůstane neuspokojena poté, co učiníme rozhodnutí a vodu použijeme.

Předpokládejme, že třetím nejcennějším využitím je zalévání zahrady a čtvrtým mytí oken. Konvenční ekonomie by řekla, že náklady obětované příležitosti na zalévání zahrady jsou vyšší než náklady na mytí oken. To je pravda, ale rakouský pohled přidává dva důležité prvky: Zaprvé, že náklady obětované příležitosti jsou subjektivní. Pouze osoba, která se rozhoduje, přesně ví, jakou důležitost přiřazuje zalévání zahrady oproti mytí oken. Tímto způsobem nelze její náklady obětované příležitosti objektivně změřit.

Zadruhé, což je však ještě zásadnější, náklady obětované příležitosti nikdy ve skutečnosti nepocítíme, protože je to volba, kterou jsme neudělali. Náklady obětované příležitosti jsou nakonec *očekávaná* důležitost neuskutečněné možnosti. Samotná skutečnost, že se

daný člověk rozhodl zalévat zahradu, znamená, že nikdy neumýval okna, a tudíž nikdy nezažil, jak důležité je uspokojení tohoto přání ve skutečnosti.

Když se rozhodujeme, rozhodujeme se mezi subjektivními očekávanými užitky našich různých možností. Možnost, kterou vyhodnotíme jako nejdůležitější z těch, které si nevybíráme, není prožívána. Pokud se rozhodnu objednat humří makarony se sýrem místo rybích tacos, jsou mé náklady obětované příležitosti subjektivně očekávaný užitek, o kterém jsem si myslel, že by přinesly rybí tacos. Nikdy nemohu s jistotou vědět, jaké by mé náklady obětované příležitosti byly ex post, protože jsem nikdy nezažil volbu, kterou jsem neudělal.⁵

I myšlenka klesajícího mezního užítku vypadá z racionálního pohledu jinak. Obvykle je tento koncept prezentován jako myšlenka, že čím větší množství určitého statku spotřebovááte, tím méně „dobrého pocitu“ z něj máte. Takže zatímco první část dortu může chutnat skvěle, nakonec budou další kousky dortu chutnat hůře a hůře. Toto vysvětlení však považuje užitek za hedonický pocit, nikoliv jako schopnost uspokojit přání.

V příkladu o litrech vody je mezní užitek vody důležitý pro uspokojení potřeby přikládáný každému litru ve vztahu k jeho schopnosti uspokojit konkrétní potřebu. První litr nám umožní umýt auto, což je naše

nejdůležitější potřeba. Další litr může být určen k pití, což je naše další nejdůležitější potřeba, následovaná zaléváním zahrady a mytím oken.

Mezní užitek každého litru je menší než užitek předchozího litru, protože důležitost, jakou přikládáme potřebě, kterou uspokojuje, klesá. Ačkoli můžeme říci, že mezní užitek vždy klesá s tím, jak získáváme po sobě jdoucí jednotky zboží, nemůžeme tuto užitečnost vyjádřit číslem, protože zůstává subjektivní a pouze ve formě očekávání.

Menger zobecnil svou diskuzi o statcích, užitku a hodnotě na výrobní proces. Podle pracovní teorie hodnoty byla hodnota vstupů do výrobního procesu tím, co určovalo, jak hodnotný bude výstup tohoto procesu. Čím více práce bylo vynaloženo na výrobu zboží, ať už přímo, nebo ve formě dříve vyrobeného zboží, tím hodnotnější zboží bylo. Menger tento argument postavil na kolena a dokončil tak ekonomickou verzi koperníkovské revoluce.

Nejprve rozlišil to, co nazval statky „nižšího řádu“ a statky „vyššího řádu“. První jsou spotřebními statky nebo věcmi jim blízkými: například snídaňové cereálie v regálu jsou statky „prvního řádu“. Statky vyššího řádu jsou vstupy, které se používají k výrobě zboží nižšího řádu, například obilí a cukr.

Menger si všiml, že to, co rozhoduje o řádu statků, není žádná vnitřní vlastnost zboží, ale spíše to, jak daný statek zapadá do plánů výrobců a spotřebitelů. Například mouka je statkem vyššího řádu při výrobě sušenek, které si koupím v obchodě. Ale zároveň mouka je zbožím nižšího řádu, když leží v supermarketu, abych si ji mohl koupit a upéct si sušenky doma. Tento pojmový rámec umožnil Mengerovi a rakouské škole, aby se zabývali otázkami, které se týkají „struktury kapitálu“, který produkuje statky, které spotřebitelé kupují.⁶

Menger dále argumentoval, že hodnota se neodvíjí od vstupů k výstupům, ale od výstupů ke vstupům. Právě proto, že tyto výstupy byly oceňovány spotřebiteli, vstupy, které byly použity k jejich výrobě, měly hodnotu. Kvůli tomu, že spotřebitelé mají rádi Big Mac, mají hodnotu zároveň i dvě hovězí placky, speciální omáčka, sýr a další suroviny a práce zaměstnanců, kteří je vyrábějí. Kdyby lidé přestali jíst hovězí maso, všechny výrobní faktory, které se podílejí na výrobě Big Maců, by ztratily určitou hodnotu.

Není to práce, co dělá statek hodnotným, ale spíše víra lidí, že určitý statek uspokojí jejich potřeby, což dává hodnotu práci a materiálům, které jsou použity k výrobě daného statku. Konečným zdrojem hodnoty zůstává subjektivní preference a znalosti každého z nás jako

spotřebitelů. Všimněte si také, že tento přenos hodnoty z výstupů na vstupy není automatický. Někdo musí přijít na to, (a) že si lidé cení některých statků a jiných ne a (b) které vstupy jsou ty nejlepší k výrobě výstupů, kterých si lidé cení. To je úloha podnikatele, o které budeme hovořit podrobněji v kapitole 9.

Tento rámeček nám také pomáhá pochopit charakteristicky odlišný význam, který rakouská ekonomie přiřkládá tradiční nabídce a poptávce. Během naší diskuze výše jsme vynechali peníze a směnu a pouze předpokládali, že lidé buď mají, nebo nějakým způsobem získají zboží, jako jsou litry vody. Ve skutečnosti samozřejmě existuje volba, před kterou spotřebitelé stojí, a která se týká skutečnosti, zda utratit své peníze za tuto nebo jinou věc.

Při rozhodování, zda si koupit litr vody za 10 korun, se spotřebitel ve skutečnosti rozhoduje mezi očekávaným subjektivním užitekem z použití tohoto litru vody na další nejbližší období a očekávaným subjektivním užitekem, který by mohl uspokojit nejnaléhavější neuspokojenou potřebu nákupem nějakého jiného zboží za 10 korun. Schopnost použít peníze k nákupu jakéhokoliv zboží znamená, že implicitně řadíme očekávaný subjektivní užitek všech alternativních přání, které bychom mohli uspokojit za danou částku peněz. Jak uvidíme

později, existence cen nám pomáhá orientovat se v tom, co by jinak bylo neuvěřitelně komplexním souborem voleb.

Tento rámec rozšířený o peníze můžeme využít k rakouskému vysvětlení toho, proč lidé zvyšují své množství poptávaného zboží, když jeho cena klesá. Použijme náš příklad litrů vody.⁷ Vaše ochota koupit více nebo méně litrů vody k uspokojení některých nebo všech těchto čtyř potřeb bude záviset na vašem porovnání ceny litru vody s důležitostí, kterou přikládáte k uspokojení každé z potřeb.

Například můžete být ochotni zaplatit 20 korun za litr na umytí auta, ale ne za ukojení žízně. Pokud by cena byla 15 korun, byli byste stále ochotni zaplatit tuto cenu za umytí auta a možná byste byli ochotni zaplatit i za litr na zažehnutí žízně. S dalším poklesem ceny se uspokojení i vašich třetích a čtvrtých přání může stát výhodným. Čím nižší je cena, tím ochotnější jsou lidé uspokojit přání na nižším stupni, protože se musí vzdát méně alternativ, aby tak mohli učinit. A pokud by cena vzrostla na 30 korun, mohli byste se rozhodnout, že to nestojí za to, abyste si umyli auto nebo uspokojili některou z méně důležitých potřeb.

Křivka poptávky je odrazem klesajícího mezního užítku: klesající důležitost dodatečných přání znamená,

že toho, co jsme ochotni obětovat na uspokojení těchto přání, bude postupně stále ubývat, jakmile se budeme snažit uspokojit ty méně důležité potřeby. Při vyšších cenách budeme hledat důležitější přání, která bychom mohli uspokojit. Když ceny klesají, jsme ochotnější uspokojit i méně důležité cíle, protože se vzdáváme méně, abychom tak učinili. Tak dostáváme křivky poptávky skloněné směrem dolů: když ceny klesají, lidé si přejí koupit více jednotek zboží, a když ceny rostou, chtějí jich koupit méně.

Stejný argument platí obráceně pro křivky nabídky. Předpokládejme, že mám čtyři litry vody. Chcete-li mě přesvědčit, abych se rozloučil s jedním z nich, nebude to příliš těžké, protože poslední čtvrtý litr využívám na nejméně důležitou potřebu, mytí oken. Protože si tohoto cíle nevážím příliš mnoho, nebude potřeba moc přesvědčování, aby mě přimělo se ho vzdát. Ale pokud chcete, abych se také vzdal zalévání zahrady tím, že vám prodám dva litry vody, bude muset být cena vyšší, protože důležitost této (mezní) potřeby, kterou bych nemohl uspokojit, je větší.

S rostoucí cenou statku tedy budou lidé zvyšovat množství, které dodávají, protože při postupně se zvyšující ceně se budou s větší pravděpodobností ochotni vzdát uspokojení důležitějších přání tím, že se s tímto

statkem rozloučí. Vyšší ceny znamenají větší dodávané množství a nižší ceny znamenají menší dodané množství.

Nakonec si všimněte, že nabídka je zde pouze pře-
vlečená poptávka. Jsem ochotnější se rozloučit s dalšími
litry vody, když mi za to bude nabídnuto více peněz, za
které mohu uspokojit důležitější přání, než je přání sou-
visející s vodou, kterého se vzdávám. Množství peněz,
které mohu za svou vodu dostat, je zase určeno poptáv-
kou ostatních lidí po vodě – jsou to oni, kdo říká, že jejich
neuspokojená přání, která vyžadují vodu, jsou dost důle-
žitá na to, aby se snažili vodu ode mě koupit. Čím důleži-
tější jsou pro ně tyto jiné cíle, tím více budou ochotni za
jejich splnění zaplatit. Lidé, kteří se pokoušejí získat pro-
středky, o nichž se domnívají, že uspokojí jejich přání,
jenž vnímají jako důležité, jsou bodem, kde začíná celá
ekonomie.

III.

Tržní proces a spontánní řád

Další ze stěžejních částí Mengerových prací byla koncepce trhu jakožto procesu a s tím související koncept, který se dnes nazývá „spontánním řádem“. Jak již bylo zmíněno dříve, dva z marginalistických revolucionářů, Jevons a Walras, formulovali své vlastní verze této teorie v matematické terminologii. Jejich díla chápou úkol ekonomie jako řešení statických matematických problémů, jak alokovat zdroje co nejoptimálněji.

Marginalismus se stal jen řešením toho, jak nastavíme parametry optimalizačního problému, a ekonomie se začala soustředit na popis následujících optimálních rovnovážných stavů a na to, jak změny ve sledovaném systému změni výsledný rovnovážný stav. Tento přístup k ekonomii, často nazýván „statickou analýzou“, byl podobný zkoumání dvou statických momentek dané ekonomiky. Oproti tomu Menger nabídl něco bližšího pohyblivému obrazu, při kterém je úkolem ekonomie vysvětlit *procesy*, kterými probíhaly ekonomické změny.

Toto rozdílné zaměření můžeme pozorovat již ve struktuře Mengerových *Principů*. Menger začíná

vymezením definice „statku“ a vysvětlením subjektivní hodnoty, poté se přesune k pojednání o povaze směny, a nakonec podá analýzu toho, jak vznikají ceny. Tato struktura naznačuje, že ceny jsou přímým důsledkem všech těchto skrytých procesů subjektivního hodnocení a směny. Když tento postup porovnáme s postupy Jevonse a Walrase, společně s postupy jejich novodobých následovníků, teoriemi „částečného rovnovážného stavu“ a „obecné rovnováhy“, zjistíme, že tyto teorie začínají s cenami a poté až zkoumají, co aktéři pohledávají a nabízejí na základě cen.

Cílem těchto přístupů je nalézt soubor cen a množství, při kterých je každý schopen maximalizovat svůj užitek a zisk, s ohledem na rozhodnutí ostatních aktérů. Menger chce spíše vysvětlit to, jak budou účelová jednání jednotlivců vzájemně interagovat prostřednictvím trvajících procesu v reálném čase, aby vytvořila konkrétní ceny a množství, které můžeme vidět v daný okamžik.

Nemusí to být rovnovážné ceny a množství. Menger ani nevěřil v to, že jedinými podnětnými výsledky, které bychom měli vyhledávat, jsou ty, při kterých se maximalizuje užitek a zisk pro všechny. Ve skutečnosti ani nepoužíval matematický jazyk „maximalizace“, jelikož pochopil, že lidé se rozhodují *nedokonale* a jednají na základě *omezených znalostí*.⁸

Tento rozdíl mezi procesem a rovnováhou je středem i moderní rakouské školy. Většina dnešních ekonomů tráví svůj čas popisováním vlastností různých rovnovážných stavů a porovnáváním efektivnosti jejich výsledků. Ekonomika je modelována, jako by to byl systém v rovnováze. Předpoklady potřebné k tomu, aby ekonomika reálného světa byla v rovnováze, jsou ale velmi přísné. Rovnovážné modely v hlavním ekonomickém proudu například musí předpokládat, že každý je vlastníkem všech dokonalých relevantních informací, že nikdo nedokáže ovlivnit cenu za konkrétní statek, stanovenou trhem, a že všechny statky určitého typu (jako např. snídaňové cereálie) jsou identické.

Skutečný svět je samozřejmě světem nedokonalých informací a nejistoty, kde někteří prodejci a kupci mají větší vliv než jiní a kde se produkty liší v mnoha ohledech. Rakušané vidí trh jakožto proces, kterým se částečně informovaní lidé učí jeden od druhého, co chtějí ostatní a jak to co nejlépe vyrobit.

Klíčem k pochopení tohoto procesu je podnikatel. Na roli podnikatele se více zaměříme v dalších kapitolách, prozatím postačí říci, že podnikatel je ten, kdo posouvá kupředu objevovací proces trhu tím, že vyhledává příležitosti, které ostatní účastníci trhu přehlédli. Pokud se na jedné straně ulice prodávají jablka za 50 korun za

kilo a na druhé straně ulice se prodávají jablka za 75 korun za kilo, tak někteří kupující přehlédli jablka za nižší cenu a někteří prodejci přehlédli příležitost k lepšímu prodeji.

Tato nerovnováha odráží omezené znalosti kupujících a prodávajících. Podnikatel, který si všimne této situace, může nakupovat jablka na jedné straně, například za 60 korun za kilo, a na druhé straně ulice je za cenu někde mezi 60 korun za kilo a 75 korun za kilo prodávat. Tím podnikatel informuje obě skupiny o jejich omylu a pomáhá jim k nápravě tím, že snižuje či odstraňuje nesouladnost cen.

Když toto podnikatelé provádějí, tak z toho mají prospěch všechny strany. Lidé prodávající za 50 korun za kilo mohou zvýšit cenu, lidé kupující za 75 korun za kilo získají nižší cenu, a podnikatel si vydělá. Pokud se na toto jednání podíváme izolovaně, podnikání také přibližuje trh blíže k hypotetické rovnováze tím, že zužuje rozsah dostupných cen, dokud trh nedokonverguje jen k jedné ceně za jablka, a počet jablek dostupný za tuto cenu je přesně roven počtu, který si lidé přejí koupit.

Rakouský zájem o tržní proces nám umožňuje rozpoznat, že takový limitní bod nikdy nenastane, jelikož faktory, které ovlivňují bod rovnováhy, nikdy nezůstávají konstantními. Preference lidí se mění, náklady na

výrobu statků se mění, a mohou se změnit i dostupné substituty. Kterýkoliv z těchto faktorů mění bod rovnováhy.

Rakušané se zajímají o to, jak tyto změny probíhají a jak se z nich aktéři, zejména podnikatelé, učí a jak na ně reagují. Jedním z důsledků této perspektivy je, že při pozorování trhu v jakémkoliv izolovaném okamžiku je velmi obtížné vědět, jak dobře si daný trh vede. Žádná momentka stavu trhu nemůže vzít v potaz skutečnost, že trhy jsou vždy ve stavu změny podle toho, jak se mění znalosti jednotlivých lidí. Efektivita trhu není v tom, jak si vede v izolovaném okamžiku ve srovnání s ideálem, ale jak snadno se lidé dokáží poučit ze svých chyb, a jaké motivace mají k jejich nápravě.

Vzhledem k tomu, že reálné trhy se ve skutečnosti nikdy neusadí do konečné rovnováhy, tedy vždy posuzujeme efektivitu trhu podle toho, jakým způsobem nerovnovážné ceny slouží k poskytnutí znalostí a incentivy, které lidé potřebují, aby lépe koordinovali své plány. Tento argument prozkoumáme podrobněji později, až projednáme roli cen. Pochopení této problematiky vyžaduje důraz na tržní proces, který započal Menger.

Mengerovo dílo dalo rakouské ekonomii také druhou část její specifické identity. Jak ukázala první kapitola této knihy, Menger se snažil ve svých *Zásadách*,

stejně jako ve svém *Zkoumání*, vysvětlit, jak se mohou vynořit společenské výsledky, aniž by je lidé záměrně vytvářeli. V *Zásadách* je stěžejním příkladem tohoto typu procesu Mengerovo slavné vysvětlení původu peněz.⁹ Menger tvrdil, že nikdo nevynalezl peníze, ale místo toho se peníze neplánovaně vynořily z pokusu lidí zvýšit uspokojení svých potřeb skrze směnu.

Představte si směnnou ekonomiku, ve které jediným způsobem, jak může dojít ke směně, je, pokud někdo jiný zároveň má to, co chcete, *a chce to, co máte* vy. Nutnost nalezení této „dvojitě shody potřeb“ umožňuje provést pouze několik málo směn.

Některé statky ale budou ve směně více poptávané než jiné. Které to budou, píše Menger, záleží na mnoha různých subjektivních hodnoceních spotřebitelů. Někteří obchodníci si všimnou, že tyto statky jsou populárnější, a pokusí se shromáždit jejich zásoby – nikoliv proto, že by po nich toužili za účelem spotřeby, ale protože věří, že tyto statky půjde jednoduše směniti za jiné statky, které chtějí spotřebovat. Toto je proces „nepřímé směny“. Všechny tyto zprostředkovatelské statky lze nazvat „prostředky směny“, ale ještě to nejsou peníze.

Menger dále argumentuje, že ostatní obchodníci by si všimli, s jakou lehkostí uživatelé těchto vysoce směnitelných statků mohou obchodovat, a začali by je

napodobovat. To by samozřejmě ještě více zvýšilo poptávku po zprostředkovatelských statcích a ty by se tudíž staly ještě lepšími prostředky směny. Časem malé množství statků vyhraje nad ostatními jakožto nejsnáze směnitelné. Obvykle to je jen jeden či dva. Tyto statky se skutečně stávají penězi, protože jsou *všeobecně přijímanými prostředky směny*.

Aby něco bylo penězi, musí to být něco více než jen prostředek směny. Lidé musí oprávněně věřit, že daný statek bude přijímán rutinně, způsobem, o kterém nemusejí přemýšlet. Jakmile začnou existovat peníze, směna se stává mnohem snazší a lidé mohou snáze zvýšit své bohatství a snáze dosahovat uspokojení svých potřeb.

Mengerova teorie původu peněz je typickým příkladem toho, co Hayek a další ekonomové později označili termínem „spontánní řád“. Žádný z aktérů provádějících směnu neměl v úmyslu vytvořit novou společenskou instituci. Každý z nich se jednoduše snažil zlepšit svou vlastní situaci tím, že směňoval statky k uspokojení svých potřeb. I tak ale neúmýslně přispěli k vzniku společensky prospěšných dopadů tím, že vyvolali vznik peněz.

Skotský morální filozof 18. století Adam Ferguson nabídl krátkou definici spontánních řádů (jako jsou

peníze) tím, že je nazval „výsledky lidského jednání, nikoliv však lidského záměru“.¹⁰ Myšlenka spontánního řádu je stěžejním analytickým konceptem rakouské školy. Ferguson byl současníkem Adama Smithe, a jedním ze způsobů, jakým můžeme nahlížet na Mengerův přínos sociální analýze, je, že rozvíjel a rozšiřoval Smithův koncept „neviditelné ruky“.

Smith je obvykle považován za prvního moderního ekonoma, protože rozpoznal procesy, kterými v tržní ekonomice vyvstává řád bez záměrného plánu. Pochopil, že vhodný soubor sociálních institucí by mohl využívat jednotlivá sobecká jednání k tomu, aby neúmyslně sloužila k uspokojení potřeb ostatních. Když jsme „vedeni neviditelnou rukou k prosazování cíle, který nebyl součástí [našeho] záměru,“ je to proto, že nám instituce poskytují informace a incentivy, které potřebujeme k tomu, abychom věděli, jak co nejlépe vytvořit hodnotu pro ostatní.¹¹ V *Bohatství národů* tuto myšlenku Smith jako první jasně formuloval a poté také aplikoval na ekonomickou aktivitu.

Mengerova teorie původu peněz a širší objasnění myšlenky spontánního řádu v jeho *Zkoumání metod společenských věd* stavěla na Smithově práci, když Menger pečlivěji analyzoval proces, kterým společenské instituce vznikají bez centrálního plánu, a označil tento

proces za středobod společenských věd. Kombinací spontánního řádu s marginalismem a subjektivismem Menger poskytl pevnější mikroekonomický základ k Smithovým tezím. Tvrzením, že ceny jsou samy o sobě příkladem řádu bez záměrného plánu, který vyvstal ze subjektivního a marginálního hodnocení směřujících, Menger otevřel dveře rakouské koncepci cen jakožto vyjádření informací, která byla více rozvinuta v Hayekových pracích v 20. století.

Od vysvětlování toho, jak vznikají konkrétní ceny, přes popis obecnějších vzorců ekonomických jevů, až po analýzu vzniku a fungování celospolečenských institucí, rakušané vždy začínají u vnímání a jednání jednotlivců, a jak jejich interakce vede k výsledkům, které žádný z nich ani nezamýšlel, ani neplánoval. Pochopení toho, že velká část světa kolem nás není něco, co by lidé vědomě vytvořili, má četné důsledky pro jednotlivé aspekty ekonomie, jak také v dalších kapitolách uvidíme.

Teorie spontánního řádu mimo jiné také nasměrovala rakušany ke zkoumání důležitosti společenských institucí při zajišťování toho, aby jednání ve vlastním zájmu vedla k celospolečenskému prospěchu. To, co způsobuje, že neviditelná ruka funguje, a co dává spontánnímu řádu „řád“, je správný soubor společenských a ekonomických institucí, které poskytují zpětnou vazbu a

podněty nutné ke správnému nasměrování vlastního zájmu ku prospěchu druhým.

Například tam, kde jsou vlastnická práva jasně definována a dobře vymáhána, výroba i směna běží hladčeji a tržní ceny lépe odrážejí hodnoty statků pro spotřebitele. Hledání zisku vede podnikatele k poskytování zboží a služeb, které ostatní chtějí. Tam, kde vlastnická práva nejsou tak jasná, nebo kde veřejná politika pokrývá náklady podnikatelů, sobecké hledání zisku nebude veřejnosti přinášet stejnou úroveň výhod. Neviditelná ruka přináší dobré výsledky, když jsou pravidla hry schopna poskytnout potřebnou zpětnou vazbu a dobré incentivy.

Podle rakušanů není efektivita ekonomických procesů zdaleka jen výsledkem jednání jednotlivců, nýbrž je to mnohem více dopad existence správných institucí, pod kterými mohou tyto jednotlivci jednat. Ekonomický pokrok není důsledkem sledování vlastních zájmů nebo racionálního rozhodování jako takového, ale je důsledkem existence správného institučního rámce, ve kterém lze takto jednat.

Tím, že jsme Smithův vhléd neviditelné ruky obohatili jasnějšími ekonomickými základy, jsme si rozšířili naše chápání spontánního řádu a rakušanům dali do rukou významný analytický nástroj k porozumění ekonomických a společenských procesů.¹²

IV.

Metoda rakouské ekonomie

Mengerova teorie původu peněz a jeho obecnější práce na téma spontánního řádu mimo jiné nabídly šablonu pro metody, kterými by se měla ubírat ekonomie jakožto věda. Ekonom rakouské školy Ludwig von Mises ve své knize *Lidské jednání* píše, že co se týče teorie peněz, Menger „rozpoznal také význam své teorie pro objasnění základních principů praxeologie a jejích metod zkoumání“.¹³

Mises tuto myšlenku rozvádí, když teorii peněz používá jako příklad metodologického individualismu a toho, jak nahodilost historie ovlivňuje přesné cesty, kterými se ekonomické procesy ubírají, *aniž* by porušovaly základní principy ekonomie. To, co v polovině 20. století Mises nazval ve svém *Lidském jednání* „praxeologií“, byl jen jiný výraz pro principy, kterými byla dle něj správná ekonomie vždy vedena: studium lidského jednání a jeho důsledků, a to jak zamýšlených, tak nezamýšlených.

Pro Misesa existovalo jádro ekonomické nauky, které bylo zároveň nevyvratitelné a nezbytné pro jakýkoliv druh aplikovaného, empirického či historického

výzkumu. Tvrzení, že ekonomie musí obsahovat deduktivní složku, která poskytuje teorii, skrz níž se díváme na svět, je teze, která sahá zpátky k Mengerovi a počátkům rakouské ekonomie.

Mengerovy *Principy ekonomie* byly věnovány Wilhelmu Roscherovi, přednímu mysliteli německé historické školy. Tento myšlenkový směr zastával názor, že správnou metodou ekonomie bylo provádění historických studií a vysvětlování jednotlivých ekonomik v jejich vlastních souvislostech. Jeho zastánci byli skeptičtí vůči tomu druhu univerzálních teorií, který zastávali klasičtí ekonomové.

Menger se vyučil této tradici a svou knihu viděl jako příspěvek k ní, protože věřil, že jeho teoretický podklad dokáže zlepšit naše porozumění historii. Jeho vysvětlení původu peněz lze chápat jako příklad toho, co Menger považoval za možné aplikování tohoto přístupu. Neodmítal, že historická jednání jsou pro ekonomy důležitým předmětem zkoumání – prostě si myslel, že by je šlo provádět mnohem lépe s explicitní teorií, podobnou té, kterou rozvíjel.

Kvůli kritice *Principů* německou historickou školou se Menger rozhodl tato témata rozebrat o to důkladněji roku 1883 ve svých *Zkoumáních*. Tam rozlišuje mezi „exaktními zákony“ a „realisticko-empirickými zevše-

obecněnými“. Ta první z nich jsou přesná tvrzení typu „jestliže-pak“, která si dnes obvykle spojujeme s ekonomickou teorií. Například „jestliže všechny ostatní parametry zůstanou stejné, pak zvýšení ceny zboží způsobí snížení poptávaného množství“.

Druhé jmenované jsou pozorování empirických zákonitostí, jako je tvrzení, že růstová fáze hospodářského cyklu obvykle zahrnuje růst poskytování úvěrů spíše výrobcům než spotřebitelům.

Tato tvrzení nejsou nezbytně pravdivá, jde pouze o často společně pozorované empirické jevy. Mengerovo rozlišení poměrně úzce odpovídá způsobu, jakým Mises později odlišil teorii od historie. Menger zejména jasně říká, že „exaktní zákony“ nejsou testovány historií, i když, stejně jako Mises, rozlišuje *platnost* jednotlivých teorií od otázky, zda je lze *aplikovat* i za specifických dějinných okolností.¹⁴

Mengerova obhajoba existence a důležitosti čisté teorie, společně s úvahou, že se bez ní nelze efektivně věnovat historickému bádání, působí jako otevřená výzva německé historické školy. Čelní představitel mladší generace této školy, Gustav Schmoller, odpověděl Mengerovi ostrou kritikou, ve které jej obviňuje z toho, že pouze rozšířil nezáživné teoretizování klasických ekonomů, s malým zájmem o pochopení skutečného světa.

Tato počáteční debata mezi Schmollerem a Mengerelem započala to, čemu dnes říkáme *methodenstreit*, neboli „soubor metod“ mezi těmito dvěma školami. Došlo k mnoha dalším debatám, ve kterých se Menger pokoušel hájit roli teorie a Schmoller, společně se svými kolegy, pokračovali v argumentaci pro ekonomii spočívající na historickém základu. Moderní ekonomové do značné míry vidí tuto debatu jako ztrátu času, jelikož všeobecně souhlasí, že teorie má svou důležitou roli, ale tato teorie musí být testována v reálném světě. Pohlížejí na rakouskou a historickou školu jako by mluvily jedna přes druhou, aniž by si ani jedna z nich uvědomovala, že pravda je někde jinde.¹⁵

Rakušané však i nadále trvali na pojetí teorie, které ji jasně odlišovalo od zkoumání historie a které chápalo jádro ekonomické nauky jako apriorně poznatelné, a tudíž empiricky neověřitelné.¹⁶ Ve 20. století Ludwig von Mises tuto myšlenku rozšířil tím, že rozlišil mezi apriorními pravdami, které tvoří jádro ekonomické teorie, a zjištěními, která získáváme o jednotlivých událostech, když na ně aplikujeme tyto ekonomické zákonitosti, společně se známými okolnostmi konkrétních institucí a jejich politik.

Dnes moderní rakušané vidí ekonomickou teorii jako brýle, které jsou nezbytné k pochopení příčin a

následků ekonomických a společenských jevů. Díky tomu mnoho ekonomů rakouské školy nachází pouze malou hodnotu v ekonometrických studiích, zvláště pokud tyto studie naznačují, že jejich empirická zjištění mohou být zobecněna na obecnou teorii. Moderní rakušané se pokusili rozšířit rozsah empirických důkazů, který je ekonomům k dispozici, zahrnutím nejen statistických dat, ale také kvalitativních důkazů, jako jsou rozhovory, dotazníky, a primární historické prameny.

Mises věnoval v *Lidském jednání* celou jednu kapitolu „oblasti působnosti a metodám katalaxie“. Katalaxie je Misesův termín pro studium tržních směn, které bychom dnes obecně označili zkrátka jako ekonomii. V jeho pojetí byla katalaxie podkategorií vědy zastřešující veškeré lidské jednání, kterou nazval „praxeologií“. Lidé konají velké množství účelového jednání, které ale nemá nic společného se směnou na trhu (například správa domácnosti včetně výchovy dětí, vedení válek nebo hraní her). Tato jednání nejsou předmětem katalaxie nebo ekonomie v užším slova smyslu, ale jsou stále součástí této větší kategorie, zvané praxeologie.

V této kapitole Mises píše, že „specifickou metodou ekonomie je metoda imaginárních konstruktů“. Pokračuje pak vysvětlením, že každý konstrukt je „koncepční představa posloupnosti událostí, které se logicky odvíjejí

z prvků jednání použitého při jejím utváření“. Tuto metodu můžeme v praxi vidět ve způsobu, jakým rakouští ekonomové používají křivky nabídky a poptávky a myšlenku rovnovážného stavu.

Tyto imaginární konstrukty jsou produktem logické dedukce, která začíná jednoduchou myšlenkou účelového jednání, tedy že se lidé snaží odstranit „pociťovanou nespokojenost“ z neuspokojených potřeb tím, že nacházejí prostředky vhodné k jejich efektivnímu naplnění. Mises považuje účelové jednání člověka za nevyvratitelné, a pokračuje tvrzením, že z něj vyplývají některá důležitá pozorování o lidském jednání, která jsou stejně „apodikticky jistá“ jako tvrzení, že lidé jednají.¹⁷

Mezi Rakušany se hodně diskutuje o tom, jak rozsáhlý je tento logicky odvozený soubor apodikticky jistých tvrzení. Úvahy některých rakušanů se ubírají směrem, který se zdá naznačovat, že mohou celou ekonomickou vědu odvodit pouze ze svého křesla. Ale Mises docela jasně říká, že toto jádro ekonomické teorie je dosti omezené. Upozorňuje na to, že dokonce i poznatek, že práce je nepřijemná, není součástí tohoto jádra, ale spíše dodatečným předpokladem, který můžeme přijmout na základě pozorování.

Totéž platí i pro existenci věcí jako peníze. Když se ekonom chystá analyzovat svět, jeho základní soubor

nástrojů, který pochází pouze z abstraktních úvah o jednání, je poměrně malá sada základních tvrzení. Většina zajímavé ekonomické práce je závislá na předpokladech o institucích. Posun od toho, co Menger nazýval „exaktními zákony“ nebo čistou teorií, k aplikované teorii, vyžaduje zahrnutí lidských domněnek a společenských institucí z empirického světa. K přechodu od aplikované teorie do ekonomické historie, včetně současných analýz, se ekonomové potřebují ponořit do skutečných empirických záznamů toho, co lidé dělali a co si mysleli, stejně tak jako do relevantních ekonomických dat.

Tento bod také souvisí s tím, co má Mises na mysli, když říká, že ekonomie je apriorní věda. Netvrdí, že by měli rakušané odmítat jakoukoli formu empirické analýzy, ani nevěří, že by někdo například dokázal přijít na důsledky jednotlivých politik pouze sezením ve vlastním křesle. Místo toho Mises formuje filozofické tvrzení o lidské mysli a způsobu, jakým jsou všechny lidské mysli podobně strukturovány.

Všichni máme sadu mentálních nástrojů sloužících k uchopení reality, která nám byla dána skrz naše evoluční dědictví. Jakákoliv bytost s ekvivalentními nástroji by byla schopna zapojit se do úvah o povaze lidského jednání a rozvíjet toto jádro ekonomie, jakožto soubor nezbytných poznatků o tom, jak lidé jednají. Toto jádro

ekonomických znalostí není v žádném případě podmíněno jakýmkoli jinými fakty; spíše je to součástí samotné struktury určitých druhů myslí, včetně těch lidských, tak, jak se vyvinuly na Zemi.

Mises argumentoval, že tato základní ekonomická tvrzení (například že lidé jednají účelově, že dáváme přednost více před méně a teď nežli později, myšlenku snižujícího se mezního užitku a možná myšlenky za křivkami nabídky a poptávky) nejsou otevřena empirickým důkazům, jelikož jsou sama o sobě vedoucími principy našich pokusů porozumět světu.

Avšak mimo tento základ, a zvláště máme-li se pokoušet i o jakékoli výroky o politice, jsou ekonomické argumenty závislé na okolnostech spočívajících v lidském chování a preferencích, ale také na vhodném použití našich předpokladů a přesnosti naší sekvence argumentů. Pro rakušany znamená dobrá ekonomie *rozumné* argumenty, nejenom ty logicky platné. Až příliš mnoho moderní ekonomie je platné odvozování závěrů z neplatných předpokladů o lidském jednání. Přesnost těchto předpokladů je pro rakušany velmi důležitá. A tato přesnost může být i věcí empirického faktu, pokud zkoumáme nějaký konkrétní historický případ.

Navzdory domýšlivosti mnoha ekonomů hlavního proudu nemají jejich empirické studie, včetně novějších

prací v oblasti experimentální ekonomie, stejnou vědeckou váhu jako experimenty v přírodních vědách. Varování Stephena Ziliaka a Deirdre McCloskeyové o důležitosti statistické významnosti jsou trefami do černého, přesto jsou ekonomy často ignorována. Tvrdí totiž, že bychom měli nacházet *ekonomickou významnost*, nikoli jen statistickou významnost.¹⁸ Rakušané by s tímto souhlasili. Pro rakušany je cílem provádět ekonomické analýzy, které využívají ekonomicky významné empirické důkazy.

Dosažení cíle, kterým je učinit lidské jednání více srozumitelným, znamená vyprávět lepší příběhy o tom, co se stalo a proč. Ekonomická teorie poskytuje vhodný nástroj k rozprávění zápletek historie, a pestrost lidských zkušeností – ať už ve formě primárních zdrojů, rozhovorů a dotazníků, ekonomických statistik nebo ekonometrických korelací – doplňuje okolnosti, které celý příběh činí kompletním a empiricky relevantním. A když toto celé postavíme na realistických a empiricky relevantních předpokladech o lidských vědomostech a lidské volbě, získáme nejenom platné, ale především rozumné ekonomické argumenty.

Moderní rakouští ekonomové uznávají důležitost ilustrace síly ekonomických teorií jejich aplikováním na historické události, ať už ty nedávné či ty hluboko

v minulosti. Ačkoli tato práce v oblasti ekonomické historie „netestuje“ rakouskou ekonomickou teorii, ukazuje, jak nám může teorie pomoci lépe porozumět historii a nutí rakušany objasnit si, které části jejich teorií jsou součástí zmíněného netestovatelného jádra, a které části jsou institucionálně nebo historicky podmíněny.

Například bublina na trhu s nemovitostmi a finanční krize na počátku tohoto století se mohou stát více srozumitelnými, když na ně aplikujeme rakouskou teorii hospodářského cyklu, ale pouze pokud si uvědomíme, že teorie sama o sobě nemůže vysvětlit, proč byla přebytková nabídka úvěrů svedena konkrétně do trhu s nemovitostmi. Pochopení, proč přesně se tento cyklický rozmach projevil v rostoucích cenách nemovitostí, vyžaduje další empirická fakta, jako jsou okolnosti a vlastnosti vládní politiky posledních několika desetiletí. Teorie nám pomáhá porozumět historii a historie nás nutí být přesnější v tom, co je vlastně součástí teorie.

Nyní, více než století po *methodenstreitu*, rakušané disponují lepším chápáním vztahu mezi teorií a historií, ale jejich nejdůležitější tvrzení – tedy to, že existuje apriorní a netestovatelné jádro ekonomické teorie, to, že dějiny se bez takovéto teorie neobejdou, a fakt, že z historie nelze odvodit definitivní zákony – zůstávají ústředními v pracích autorů této školy.

V.

Kapitál a ekonomická kalkulace

Moderní rakouská ekonomie chápe trh jako konkurenční proces objevování, který je řízen peněžní kalkulací. V tržní ekonomice musí výrobci řešit dva problémy: co si lidé přejí koupit, a jak tyto věci co nejlépe vyrobit, aby výstup měl vyšší hodnotu než vstupy (pokud je to vůbec možné).

Řešení těchto dvou problémů zahrnuje proces *peněžní kalkulace*, což je sčítání minulých a budoucích zisků a ztrát.¹⁹ Pro rakouskou školu je peněžní kalkulace nezbytná k řešení problému, který vzniká v důsledku flexibilní povahy kapitálových statků. Rakušané se domnívají, že jejich teorie kapitálu je nepostradatelná pro správné pochopení způsobu, jakým může ekonomická výroba uspokojovat přání a potřeby lidí.

Pro tuto chvíli můžeme nechat stranou problém zjišťování, co si spotřebitelé přejí koupit. I kdybychom byli schopni tuto informaci získat za absence tržních cen a signálů o zisku a ztrátě, stále musíme přijít na to, jak

nejlépe tyto poptávané statky vyrábět. Tento aspekt problému ekonomické kalkulace je často přehlížen lidmi, kteří jsou k trhům skeptičtí. Pokud si uvědomují pouze to, že získání znalostí nezbytných pro výrobu je výzvou pro výrobce, zřejmě se domnívají, že relevantní znalosti se týkají pouze spotřebitelských preferencí. Tito kritici se pak proto často přiklánějí k názoru, že tento problém by bylo možné vyřešit nějakou kombinací veřejných průzkumů a síťových počítačů. Jak uvidíme v následující kapitole, to však není možné. Ale i kdyby to šlo, zůstává druhý a možná obtížnější problém: jak nejlépe vyrábět toto zboží a služby.

Jakýkoli výstup lze vyrobit celou řadou metod a kombinací vstupů. Které z nich by si měli výrobci vybrat? Předpokládejme, že byste mohli vyrábět pánské sportovní boty z několika různých materiálů, od kůže přes plátno až po nějakou formu plastu. Předpokládejme dále, že existuje různé množství práce a kombinací práce a vstupů, které lze k výrobě bot použít. Nebo předpokládejme, že víte, že lidé chtějí kožené boty. Kolik kterého druhu kůže byste použili? Kolik ruční práce versus kolik strojů byste použili? Řešení toho, jak nejlépe vyrábět zboží, i když víte víceméně jen to, co by si lidé chtěli koupit, vyžaduje schopnost porovnat alternativní výrobní postupy pomocí peněžní kalkulace s tržními cenami.

Nebo uvažujme obráceně: jakýkoli daný vstup lze použít k výrobě určitého počtu různých výstupů; které výstupy byste z něj měli vyrobit? Máte před sebou hromadu 2×4 kusů dřeva. Mohou přispět k velkému počtu možných výstupů. Ke kterému výrobnímu procesu by měly být využity? Jak byste na tuto otázku odpověděli, kdyby neexistovaly tržní ceny, podle kterých byste mohli porovnat alternativy? Základní problém, kterému čelí výrobci, spočívá v tom, že každý výstup lze vyrobit pomocí velkého počtu alternativních výrobních procesů a že každý vstup lze použít k výrobě určitého počtu alternativních výstupů. Jak zjistit, které vstupy použít k výrobě kterých výstupů, je problémem výroby v každé ekonomice.

V centru tohoto problému je povaha kapitálu. Všichni ekonomové chápou, že kapitál je spolu s prací vstupem do výrobního procesu, a moderní ekonomie dokonce označuje práci (přesněji dovednosti, znalosti a zkušenosti pracovníků) jako „lidský kapitál“. Když však ekonomové hlavního proudu modelují výrobu, považují kapitál za nediferencovaný agregát. Standardní modely výroby mají jednoduše K (pro kapitál) a L (pro práci) a jsou specifikovány tím, kolik každého agregátu je potřeba k výrobě určitého výstupu. Naproti tomu rakušané začínají tím, že o kapitálu uvažují jako o konkrétních

kapitálových statcích nebo konkrétních lidech s určitými dovednostmi. Specifické kapitálové statky mohou být použity pro více než jedno použití, ale ne pro *jakékoli* použití.

Právě tato „vícenásobná specifická“ kapitálu vytváří potřebu peněžní kalkulace.²⁰ Kdyby měl každý kapitálový statek jen jedno použití, problém, jak tento statek použít, by neexistoval. Pokud by kapitálové statky byly nekonečně tvárné a mohly být použity k výrobě čehokoli, což v podstatě předpokládají mainstreamové modely, které považují kapitál za agregát K , pak i zde v podstatě mizí problém, který výrobní proces získá který kapitálový statek.

Problém, které vstupy se použijí pro které výstupy, vzniká právě proto, že kapitálové statky mají tuto specifickou. Jakmile se na kapitál pohlíží tímto způsobem, problém výroby se nestává problémem toho, *kolik* kapitálu použít, jako by se kapitál dal nabírat jako polévka, ale spíše toho, *kteřý* kapitál použít tak, aby kapitálové statky a lidský kapitál do sebe správně zapadaly a vytvářely požadovaný výstup. Spíše než jako o polévce, rakušané uvažují o kapitálu jako o dílcích skládačky.²¹ Pouze určité dílky zapadají do sebe s jinými dílky takovým způsobem, aby vytvořily požadovaný obrazec. Cílem není jen použít více dílků, ale použít ty správné dílky. Zjistit, které

dílky jsou ty správné a zda do sebe zapadají, vyžaduje ekonomickou kalkulaci.

Tento pohled na kapitál je v rakouské škole dominantní již od dob Mengerova. Na rozdíl od nákladové teorie hodnoty klasických ekonomů, v níž hodnota vstupu určovala hodnotu výstupu, nám subjektivismus a marginalismus ukazují, že je tomu naopak. Hodnota *vstupů* se odvíjí od hodnoty, kterou spotřebitelé přisuzují *výstupům*, k jejichž výrobě jsou využity. Kapitál, práce a půda mají hodnotu, protože spotřebitelé oceňují statky, které tyto konkrétní vstupy pomáhají vyrábět. Zdroje proudí od surovin a dalších vstupů ke spotřebnímu zboží, ale hodnota proudí od spotřebitelských požadavků ke vstupům. Menger také popsal skutečnost, že kapitálové statky lze popsat z hlediska jejich blízkosti ke konečnému výstupu.²²

Tak například chléb, který je součástí sendviče, který si koupím v lahůdkářství, je kapitálovým statkem prvního řádu, protože přímo přispívá ke vzniku spotřebního statku. Pšenice, která se používá k výrobě tohoto chleba, je kapitálovým statkem druhého řádu pro výrobu tohoto sendviče, protože je vstupem do výroby kapitálového statku prvního řádu. Všimněte si také, že stejný fyzický statek může být statkem prvního nebo druhého řádu v závislosti na daném výstupu. Pekárna může koupit mouku na výrobu chleba, který prodá do lahůdkářství

na výrobu sendvičů, které lahůdkářství prodá, nebo táž pekárna může použít tutěž mouku na upečení dortu, který prodá spotřebiteli. Mouka je kapitálovým statkem druhého řádu pro sendvič, ale kapitálovým statkem prvního řádu pro dort. A pokud si spotřebitel koupí tutěž mouku, aby ji použil doma, jedná se o spotřební zboží a vůbec ne o kapitálové zboží. To, co dělá z nějakého statku kapitál, v první řadě nejsou jeho fyzické vlastnosti, ale jeho role ve výrobním procesu.

Vzhledem ke všem těmto složitostem je třeba nějakým způsobem odlišit různé dostupné alternativy. Zde přichází na řadu peněžní kalkulace. Základním faktem tržního hospodářství je směna peněz za zboží a služby. Představíme-li si směnnou ekonomiku, v níž lidé směňují zboží přímo za zboží, snadno vidíme jeden z problémů, které by měla: místo jediné ceny denominované v penězích by každé zboží mělo miliony různých cen – jednu pro každé další zboží, za které se směňuje. Jablka by měla cenu vyjádřenou v počtu pomerančů, banánů, koní, automobilů a všeho ostatního. Pokud by takový svět byl vůbec možný, jakýkoli pokus o porovnání hodnot alternativních kombinací vstupů by se velmi rychle stal nemožně složitým.

Použití peněz nám dává univerzální soubor cen vyjádřených v množstvích pouze jednoho statku. Nyní má

každý statek svou cenu a všechny tyto ceny jsou vyjádřeny stejným jedním statkem. Pozorování ceny v penězích nám neříká hodnotu statků tak, jako nám údaj na teploměru říká teplotu měřeného prostředí, ale protože ceny v penězích jsou v příčinné souvislosti se subjektivním oceňováním zboží ekonomickými aktéry, jsou ceny v penězích nepostradatelným nástrojem srovnání. Díky peněžním cenám můžeme mnohem snadněji porovnávat alternativní kombinace vstupů, než kdybychom porovnávali vše v naturáliích.

Když směňujeme peníze za zboží a služby, jsme součástí procesu nabídky a poptávky, z něhož tyto ceny vznikají. Tyto ceny tak odrážejí naše preference a subjektivní náklady, stejně jako preference a náklady všech ostatních spotřebitelů a výrobců, kteří se trhu účastní. Tyto ceny pak vstupují do rozhodovacího procesu firem, které zjišťují, co lidé chtějí, a jak to nejlépe vyrábět. Tím, že peněžní směna redukuje všechny směnné poměry na společného jmenovatele, umožňuje, aby ceny byly konzistentním odrazem preferencí a nákladů, a tím nám umožňuje provádět kalkulace zisků a ztrát a sestavovat rozpočty.

Rozpočty jsou prvním krokem v tomto procesu peněžní kalkulace. Firmy se snaží co nejlépe odhadovat, kolik budou stát jejich vstupy a kolik mohou získat příjmů

za konečný produkt. Po uplynutí rozpočtového období bude firma znát své zisky nebo ztráty. Rozpočtování využívá peněžní kalkulace k tomu, aby se firma či jednotlivci dopředu pokusili učinit co nejlepší rozhodnutí o tom, jak využít dostupné vstupy, a výsledné zisky a ztráty výrobcům říkají, jak dobrá nebo špatná byla jejich rozhodnutí. Zisky signalizují, že byla vytvořena hodnota, ztráty signalizují zničení hodnoty. Proces peněžní kalkulace nám umožňuje určit, který z různých technologicky možných způsobů výroby zboží je ekonomicky nejefektivnější – tedy který vede k vytvoření největší hodnoty tak, jak o tom svědčí zisk a ztráta.

Jde navíc o proces bez konce. Jakmile jsou vyčísleny zisky nebo ztráty za poslední období, musí podnikatel tyto údaje interpretovat a formulovat nový rozpočet na příští období, který bude opět testován pomocí zisku a ztráty. Podnikatel se zejména bude muset rozhodnout, jaké případné změny jsou nutné v kombinaci kapitálových statků a práce, která byla použita v posledním výrobním procesu. Ztráty naznačují, že tyto vstupy se k sobě nehodily tak dobře, jak se očekávalo, takže může být nutné původní kombinaci rozebrat a nahradit některé dílky novými vstupy. Toto neustálé promíchávání a přehazování kombinací kapitálu na základě údajů o ziscích a ztrátách vyplývajících z konkurence je procesem

učení trhu, který je nutný díky mnohočetné specifičnosti kapitálu, a řeší se existencí cen, tvořených peněžní směnou, jež nám umožňuje provádět peněžní kalkulaci.

Tento rakouský pohled na kapitál a peněžní kalkulaci nám poskytuje poněkud odlišný pohled na zisk a ztrátu, než jaký se obvykle objevuje v běžných učebnicích ekonomie. Většina standardních prezentací se zaměřuje na *motivační* účinky zisku a ztráty – na toto pojetí také narážíme v diskuzích o významu „ziskového motivu“. Je jistě pravda, že zisky (a ztráty) slouží lidem jako pobídka či motiv k tomu, aby činili správná rozhodnutí o alokaci zdrojů. Lákadlo zisku má význam pro to, aby lidé přemýšleli o tom, jak nejlépe vytvářet hodnoty. Samotná motivace však nestačí. I kdyby si každý upřímně přál vytvářet hodnoty pro ostatní, tato motivace by nemohla odpovědět na otázku, *jak* takovou hodnotu vytvářet.

Bez znalosti toho, jak dobře či špatně jednáme při snaze o dosahování svých přání, nás samotná přání nemohou dovést ke společensky žádoucímu výsledku. Klíčová funkce zisku a ztráty z rakouského pohledu není *motivační*, ale *epistemická*: signály zisku a ztráty nám poskytují znalosti, které bychom jinak postrádali. Tento pohled na zisk a ztrátu také nabízí jiný pohled na politiky, jako jsou dotace, finanční výpomoci nebo konfiskační

daně ze zisku. Všechny tyto politiky vytvářejí zkrat v procesu zisku a ztráty, a tím mu brání vysílat přesné signály podnikatelům (a poskytovat jim správné pobídky). Zisk a ztráta jsou jako signály slasti a bolesti vysílané našimi nervovými zakončeními. Kdybychom necítili bolest ruky na horkých kamnech, nevěděli bychom, že se popalujeme. Politiky, které narušují proces zisku a ztráty, nám brání poznat, jak dobře či špatně využíváme zdroje. Bez skutečných signálů o ziscích a ztrátách jsou výrobci slepí a spotřebitelé v důsledku toho trpí.

VI.

Debata o socialistické kalkulaci

Rakouský popis způsobu, jakým kapitál a peněžní kalkulace řídí tržní proces, o němž byla řeč v předchozí kapitole, byl v popředí jedné z nejdůležitějších společenskovo vědních debat 20. století. Počínaje dílem Karla Marxe v polovině 19. století rozvíjela řada myslitelů argumenty o větší efektivitě socialismu a centrálního plánování ekonomiky. Na počátku 20. století se tyto argumenty spojily se silnou vírou v racionalismus a vědu, a navíc také se zkušenostmi mnoha zemí s centralizací ekonomik během první světové války, a vytvořily vizi socialismu jakožto systému, který je veden cílevědomým a vědeckým způsobem řízení ekonomiky socialismu spíše než nahodilým procesem učení kapitalismu.

Socialismus by podle nich měl být upřednostňován před kapitalismem nejen proto, že je při své eliminaci vykořisťovatelské třídy kapitalistů spravedlivější, ale také proto, že bude racionálnější a efektivnější tím, že zavede ekonomické plánování ex-ante (předem) namísto

nehospodárneho učení se ex-post (potom), jež charakterizuje systém zisku a ztráty v kapitalismu. Sociální plánovači by tedy dle socialistů mohli shromažďovat informace potřebné k rozhodnutí, co je třeba vyrábět a jak to nejlépe vyrábět – a to bez použití peněz, trhů a cen. Socialisté věřili, že plánovači se tak vyhnou plýtvání, které je spojeno se spoléháním se na konkurenci při volnotržním rozlišování mezi těmi lepšími a horšími plány různých podnikatelů.

Doprostřed této sílící vlny socialismu a ekonomického plánování vstoupili rakušané, zejména pak Ludwig von Mises. V roce 1920 Mises publikoval esej „Ekonomická kalkulace v socialistickém společenství“, na kterou v roce 1922 navázal knihou *Socialismus*.²³ Ústředním tvrzením Misesova eseje z roku 1920, které také tvořilo i jádro následné knihy, bylo, že socialistické ekonomické plánování je *nemožné* v tom smyslu, že neexistuje způsob, jak by tito plánovači mohli vědět, zda je nějaká potenciální alokace zdrojů efektivnější než jiná, a pročež také že by neměli žádný způsob, jak sestavit něco jako racionální plán. Z toho plyne, že socialismus *nemohl* v efektivitě překonat kapitalismus.

Misesův argument spočíval v tom, že racionální alokace zdrojů vyžaduje nějaký způsob porovnání alternativních výrobních procesů a výstupů jež produkují.

Mises uvážil a odmítl různé metody srovnání efektivity výroby na základě práce investované do výroby daných statků, které by mohli socialističtí centrální plánovači použít, především proto, že neexistovala žádná abstraktní měřitelná jednotka práce, na kterou by bylo možné práci převést. Jak Mises dále tvrdil, tomuto účelu mohou adekvátně sloužit pouze tržní ceny. Takové ceny sice nejsou dokonalým odrazem hodnoty, ale jsou dostatečně dobré na to, aby umožnily příslušná srovnání, a především fungují lépe než jakákoli alternativa.

Mises se však u tohoto tvrzení nezastavil. Tvrdil také, že aby ceny mohly plnit tuto funkci, musí to být skutečné tržní ceny, které vznikají při směně peněz za statky. Právě směna vůči penězům, jež vlastně znamená, že každý statek je porovnáván se stejným jediným statkem (penězi), vytváří univerzální zúčtovací jednotku a umožňuje lidem provádět ekonomické kalkulace. Aby však statky mohly být obchodovány vůči penězům, musí existovat tržní směna.

Mises pokračuje svůj argument tvrzením, že tržní směna vyžaduje existenci soukromého vlastnictví. Podle Misese jsou ceny, které jsou dostatečně smysluplné, aby umožnily požadované srovnání hodnot, možné pouze tehdy, když takové ceny vznikají směnou soukromého vlastnictví za obecně přijímaný prostředek směny

v tržním procesu. Mises zdůrazňuje, že toto tvrzení je zejména pravdivé pro kapitálové statky. I kdybychom si dokázali představit ekonomiku, v níž by se na trzích obchodovalo se statky osobní spotřeby, nebo ekonomiku, ve které by plánovači přesně věděli, jaké druhy těchto statků lidé chtějí, zůstala by otázka, jak tyto statky co nejlépe vyrobit.

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, problémem v *každém* ekonomickém systému je určit, jakým způsobem využít statky, které mohou být vstupem do více výrobních procesů, a který z mnoha technologicky proveditelných způsobů výroby určitého zboží je ekonomicky nejefektivnější. Mises na počátku dvacátých let 20. století upozornil na to, že i přes nedostatky této metody neexistuje způsob, jakým tyto otázky zodpovědět bez využití tržních cen – za předpokladu, že nám záleží na racionální alokaci zdrojů, jako na ní záleželo raným socialistům.

To zahrnovalo i potřebu tržních cen kapitálových statků. A pokud tržní ceny mohou vzniknout pouze prostřednictvím směny soukromého vlastnictví za peníze, pak by svět, v němž by kapitálové statky byly v kolektivním vlastnictví, jak navrhovali socialisté, byl světem, v němž by racionální alokace zdrojů nebyla možná. Vyspělá, komplexní a prosperující ekonomika, charak-

teristická vysokým stupněm společenské spolupráce, musí být kapitalistickou v tom, že musí mít soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Mises byl přesvědčen, že tímto argumentem zasadil smrtelnou ránu socialistickým tvrzením, že jejich systém by byl produktivnější a efektivnější než kapitalismus. Navíc nemožnost socialistického plánování vylučuje jakékoli tvrzení, že socialismus je spravedlivější.

Misesova výzva socialistům byla aplikováním rakouských myšlenek uvedených v předchozí kapitole. Nejenže rakouské chápání kapitálu a peněžní kalkulace popisovalo, jak fungují trhy, ale také popisovalo, proč socialismus fungovat nemůže. Způsob, jakým trhy umožňují lidem využívat znalosti druhých prostřednictvím signálů cen, zisků a ztrát, má své nedokonalosti, jak poznamenal Mises v roce 1920, ale vzhledem ke složitosti spojeným s kapitálovými statky s mnohostranným využitím nebylo možné, abychom se obešli bez „pomocných nástrojů“, jež jsou poskytovány cenami.²⁴

Je pravda, že tržní konkurence zahrnuje plýtvání, které lze vidět ze současného pohledu do minulosti, ale toto plýtvání je nutným vedlejším produktem téhož procesu, který nám pomáhá alokovat zdroje tak správně, jak to často děláváme. Jediný způsob, jak se dozvědět, zda jsme vytvořili hodnotu, je dodatečné pozorování ex-post

prostřednictvím signálů zisku a ztráty, a proto si nemůžeme dovolit tyto signály odstranit zrušením soukromého vlastnictví výrobních prostředků, na nichž spočívají. Jakkoli by bylo žádoucí s jistotou před výrobou vědět, zda děláme správnou věc, tato schopnost není v lidských možnostech, tvrdí Mises. Tento argument považoval za konečné vyvrácení možnosti racionální ekonomické kalkulace v socialismu.

Během dvacátých a třicátých let 20. století reagovalo na Misesův argument několik socialistů a ekonomů hlavního proudu, z nichž byl nejznámějším polský ekonom Oskar Lange. V roce 1936 Lange tvrdil, že standardní ekonomická teorie nedává žádný důvod, proč si myslet, že státní vlastnictví kapitálu nemůže zajistit optimální výsledky, které podle téže teorie mohou zajistit trhy.²⁵ Konkrétně několik takzvaných „tržních socialistů“, jako byl Lange, nabídlo různé verze argumentu, že „Centrální plánovací rada“ (CPR) může využít metodu pokusu a omylu k určení optimální alokace kapitálových statků.

Tržní socialisté tvrdili, že se Mises zmýlil, když si myslel, že aby peníze byly užitečné, musí ceny být vytvářeny směnou soukromého majetku za peníze. CPR by mohla stanovit cenu určitého vstupu a pozorovat, kolik tohoto vstupu budou výrobci poptávat a nabízet, a

následně by mohla CPR cenu snížit, pokud by nastal přebytek, nebo zvýšit, pokud by došlo k nedostatku. Lange a další věřili tomu, že postupným opakováním tohoto procesu mohou vytvořit rovnovážné ceny vstupů, které jsou nutné k zajištění efektivní alokace zdrojů. Podle jejich názoru CPR pouze hrála roli „trhu“, tím že poskytovala ceny jako dané údaje do kalkulací výrobců.

Lange tvrdil, že plánovači nepotřebují více znalostí než ty, které ekonomové považovali za „dané“, když využívají teorii rovnováhy k vysvětlení toho, jak fungují trhy. Pokud tomu tak bylo a pokud by metoda pokusů a omylů – která podle nich jen napodobovala trh – mohla fungovat, pak nebyl žádný *teoretický* důvod se domnívat, že plánování a veřejné vlastnictví výrobních prostředků nemůže vést k racionální alokaci zdrojů.

F. A. Hayek navázal na debatu na straně rakušanů s tvrzením, že Lange i s ostatními špatně pochopili podstatu trhů, a to zejména způsoby, kterými trhy vytvářejí neplánovaný řád tím, že nám umožňují využívat vzájemné znalosti prostřednictvím peněžní kalkulace a cenového systému.²⁶ Hayek se domníval, že ekonomie příliš zabředla do abstraktního modelování rovnovážných stavů, které již ve svých předpokladech vylučují klíčové otázky týkající se znalostí, které dokazují nutnost existence trhů a peněžní kalkulace.

Práce s modely statické rovnováhy vytvořila v ekonomech falešnou víru, že mohou naplánovat neplánovatelné. Hayekova alternativní vize ekonomiky byla tou, ve které cenový systém umožňuje jednotlivcům sdílet znalosti, které by jinak byly neznámé a nepoužitelné – a tudíž by pro ekonomy či plánovače bylo nemožné je získat, ani využít při rozsáhlých ekonomických plánech. Hayek se vrátil k Mengerovu motivu spontánního řádu, nyní rozšířeného novým chápáním role cen jakožto náhradek znalostí v procesu sociálního učení.²⁷ (Více k tomuto tématu v kapitole 8).

S odstupem více než 75 let víme, že rakušané měli celou dobu pravdu: socialistické plánování je nemožné. Povaha lidských znalostí a složitost alokace kapitálu zneumožňují řídit ekonomiku shora dolů, namísto spoléhání na decentralizovaný rozhodovací proces řízený signály cen a zisků. Vlády, které se o to pokoušely, rychle zjistily, že nejsou schopny dosáhnout svých kýžených cílů – prosperity a větší ekonomické rovnosti. V jedné zemi za druhou, místo toho, aby socialistické a komunistické vlády přiznaly svou chybu, pouze dále upevňovaly svou moc a ochuzovaly lid, zatímco političtí vůdci posilovali svůj osobní vliv a materiální bohatství. Téměř všechny nominálně socialistické režimy se do konce 20. století zhroutily, dávajíc za pravdu Misesovi, Hayekovi a rakušanům.

Ve čtyřicátých letech zněl ale verdikt úplně jinak. Ekonomové se obecně postavili na stranu Langeho a tržních socialistů, přinejmenším do té míry, že souhlasili s tím, že neexistuje žádný *teoretický* důvod, proč dávat přednost trhům před plánováním. Lange podle nich ukázal, že teorie se může ubírat oběma směry a že je třeba rozhodovat případ od případu v závislosti na konkrétních okolnostech. Tvrzení Misese a Hayeka, že socialistické plánování je nemožné, bylo během debaty o socialistické kalkulaci odmítnuto.

Tato debata byla považována za vyřešenou až do poloviny osmdesátých let, kdy Don Lavoie vydal knihu *Rivalita a centrální plánování*^b, která debatu znovu oživila a posílila rakouskou argumentaci proti socialistickému plánování.²⁸ Lavoie debatu zrevidoval, přičemž se zaměřil na výměny názorů mezi Hayekem a Langem. Tvrdil, že Lange, stejně jako pozdější ekonomové, kteří se postavili na jeho stranu, špatně pochopili argumenty rakušanů, jelikož plně nedocenili jejich dynamický pohled na konkurenci a jejich skepsi vůči teorii rovnováhy. Lavoie byl díky desetiletím výzkumu v rakouské tradici schopen jasněji formulovat rakouské postoje a také

^b V or. „Rivalry and Central Planning“.

ukázat, že Mises s Hayekem předložili jiný a silnější argument, než si jejich kritici mysleli.

Lavoieho načasování bylo vynikající, jelikož v roce 1985 se již jasně začala ukazovat selhání skutečných socialistických režimů, takže rakouské argumenty proti plánování se sbíhaly s empirickými důkazy. Jeho kniha si vynutila přehodnocení argumentů pro socialistické plánování a širší přehodnocení argumentů proti rakouské škole obecně. Dokonce i Robert Heilbroner, známý historik ekonomického myšlení, který byl rovněž socialistou, nakonec uznal, že „Mises měl pravdu“.²⁹

Jednou z ironií toho, že rakušané zdánlivě prohráli debatu o kalkulaci, spolu s podobným vnímáním Hayekovy porážky v debatě s Keynesem (vizte kapitolu 7), je, že tyto skutečnosti vedly Hayeka k tomu, aby přehodnotil své protržní argumenty a pokusil se přijít na to, proč nebyl pochopen. Před druhou světovou válkou si ani Mises, ani Hayek nemysleli, že mezi jejich rakouským vnímáním ekonomie a vnímáním vznikajícího neoklasického hlavního proudu je velký rozdíl. Obecně se domnívali, že většina toho, co bylo na rakouské tradici důležité, bylo začleněno do hlavního proudu tehdejšího ekonomického myšlení. Když Hayek viděl, že se ekonomové, o kterých si myslel, že toto vnímání ekonomie v zásadě sdílejí, začínají stavět spíše na stranu Langeho

(a Keynese), musel být nejen zklamán, ale i zmaten. Jak mohli všichni ti lidé, o kterých si myslel, že přistupují k ekonomii stejně jako on, najednou zastávat tyto názory? Velkou část Hayekova díla od poloviny 40. let do počátku 50. let lze vnímat jako hledání odpovědi na tuto otázku. Některé z těchto prací prozkoumáme v kapitole 8.

Lange ve svém významném příspěvku k debatě o socialistické kalkulaci žertoval, že by tržní socialisté měli v sálech plánovacích rad postavit Misesovi sochu, aby mu poděkovali za to, že je donutil přijít na to, proč se sám Mises mýlil a proč může plánování fungovat. Jak se ukázalo, Lange nakonec pro rakušany sehrál přesně tu samou roli, když donutil Hayeka a další, aby přehodnotili a prohloubili své vnímání fungování trhů a aby pochopili, proč byly jejich argumenty tak špatně pochopeny zbytkem ekonomické profese. Langeho práce přiměla rakouské ekonomy, aby si ujasnili jedinečnost svého pohledu, a to, jak se skutečně liší od pohledu hlavního proudu oboru. Růst rakouské ekonomie následujících 75 let po konci debaty o socialistické kalkulaci vděčí za mnohé právě tomuto procesu přehodnocování.

VII.

Rakouská teorie hospodářského cyklu a debata Hayeka s Keynesem

Zatímco Hayek vedl diskuzi se socialisty, byl také zapojen do neméně důležité debaty s britským ekonomem jménem John Maynard Keynes. Hayek a další stavěli na raných dílech Misesa o hospodářských cyklech, a začátkem 30. let vyvinuli ucelenější teorii konjunktur a recesí, která se stala jednou z dominantních teorií v ekonomii.³⁰

Keynes nabídl světu velmi odlišnou vizi „makroekonomie“. Jeho vysvětlení, proč nás postihují recese a co s nimi dělat, nakonec zvítězilo a ovládlo obor ekonomie na celá desetiletí. Podobně jako v debatě o socialistické kalkulaci, bylo na Hayeka v debatě s Keynesem bezprostředně nahlíženo jako na poraženého. Pozdější výzkum potvrdil některou Hayekovu kritiku Keynesa, i přesto však konečný verdikt ekonomické profese ohledně rakouské teorie hospodářského cyklu není ani zdaleka tak pozitivní, jako její pohled na rakouský postoj

k ekonomickému plánování. Rakouští ekonomové i nadále prosazují své velmi odlišné chápání makroekonomie. Rakouský pohled na makroekonomii je založen na úplně stejných prvcích rakouského přístupu, které jsme zdůrazňovali v předešlých kapitolách.

Základy rakouské teorie hospodářského cyklu, která je také známá jako Mises-Hayekova teorie hospodářského cyklu, byly poprvé nastíněny v Misesově knize *Teorie peněz a úvěru* z roku 1912. V této knize čerpal Mises z měnové teorie v britské tradici, kterou zkombinoval s teorií kapitálu svých rakouských předchůdců a myšlenkami švédského ekonoma Knuta Wicksella o úloze úrokové sazby.

Hospodářský cyklus začíná inflací, kterou Mises chápal jakožto zásobu peněz převyšující poptávku po držení peněz při aktuální cenové hladině. Ve své knize *Teorie peněz a úvěru* Mises představil přístup k poptávce po penězích na základě hotovostní rovnováhy a tvrdil, že poptávka po penězích je ve skutečnosti poptávkou po držení určitého množství skutečné kupní síly. Důležité je to, co se dá za peníze koupit. Pokud by bankovní systém vytvořil více peněz, než je hladina kupní síly, kterou si lidé přejí držet, přebytek by lidé utratili a tím by zvýšili ceny; tento nárůst cen by byl viditelnou manifestací nadměrné nabídky peněz.

Inflační epizody ale nezpůsobí pouze nárůst cen. Mises vysvětlil, jak inflační expanze peněžní zásoby povede k neudržitelnému ekonomickému růstu, po kterém následuje recese. Konkrétně tvrdil, že nadměrná zásoba peněz, ať už je vytvořena centrální bankou nebo špatně navrženým systémem soukromého bankovníctví, by vedla jednotlivé banky ke snížení *tržní úrokové sazby* (tj. sazby, kterou je dlužník povinen platit) pod to, co Wicksell nazývá *přirozenou úrokovou sazbou*, což je sazba, která odráží skutečné časové preference účastníků trhu.³¹

Výzvou pro bankovní systém je, že dlužníci a věřitelé nemohou přímo obchodovat s časem, ale místo toho musí obchodovat s časem ve formě peněz. Půjčka představuje pohyb bohatství v čase, pro dlužníka z budoucnosti do přítomnosti a pro věřitele ze současnosti do budoucnosti. Rakušané chápou úrokovou sazbu jako odraz těchto časových preferencí: tedy to, jakou mírou preferujeme přítomnost ve srovnání s budoucností, pokud všechny ostatní parametry zůstávají stejné, určuje naši časovou preferenci, a naše časové preference pak určují přirozenou úrokovou sazbu.

Tržní úroková sazba je průnikem nabídky úvěrů (shromážděných prostřednictvím soukromých úspor) a poptávky po těchto úvěrech (od dlužníků na jejich investice). Pokud bankovní systém funguje správně, pak je

tržní úroková sazba, kterou si banky účtují, spolehlivým odrazem časových preferencí věřitelů a dlužníků. Jinými slovy, úroková sazba, kterou výrobci platí, aby si zapůjčili peněžní prostředky na zahájení výrobních procesů, je v souladu s ochotou spotřebitelů obětovat současnou spotřebu, aby získali vyšší budoucí spotřebu.

Mises tvrdil, že během období inflace jsou banky schopny půjčovat více a nalákají tak nové dlužníky tím, že jim mohou nabídnout nižší úrokové sazby.³² V moderních systémech centrálního bankovníctví dochází k expanzi peněžní zásoby tehdy, když centrální banka skupuje dluhopisy vydané vládou, buď přímo od bank, nebo od jiných držitelů dluhopisů.³³ V obou případech finanční prostředky, které centrální banka vytvoří k zaplacení těchto dluhopisů, skončí v bankách, kde slouží jako nové peněžní rezervy, z nichž lze nyní většinu půjčit novým dlužníkům, pokud jim banky nabídnou o něco nižší úrokovou sazbu. Když tito dlužníci utratí propůjčené finance, tak se zvýší ceny v celé ekonomice, v důsledku růstu úvěrů.

Nižší tržní sazby, které banky nabízejí, také vytvářejí dojem, že se časové preference lidí změnila a vypadá to, jako by lidé více šetřili a byli ochotnější čekat na budoucí produkci. Firmy, které si vypůjčily nové peněžní prostředky, si tento signál interpretují jako indikátor, že

mohou více investovat do raných fází výroby, čímž se prodlouží doba do koncové výroby spotřebovatelného výstupu, ale ve výsledku také vznikne větší množství tohoto výstupu. Nižší úroková sazba znamená to, že pokud nedojde ke změně jiných faktorů, dlouhodobé projekty jsou nyní více ziskové. Ochota veřejnosti čekat déle za účelem této větší produkce se ale ve skutečnosti vůbec nezměnila. Výsledkem je tedy nesoulad mezi očekáváním výrobců a preferencemi spotřebitelů. Tato mezičasová dyskoordinace je jádrem rakouské teorie hospodářského cyklu a také důvod, proč rakušané považují fázi inflačního ekonomického boomu za neudržitelnou.

Když firmy využívají nově vypůjčené prostředky například na výzkum a vývoj nebo dobývání nerostných surovin, zvyšuje se také nábor zaměstnanců v těchto odvětvích, což vede k růstu mezd a cen komplementárních kapitálových statků.

Tyto události představují expanzivní část hospodářského cyklu (nebo také „boom“). Mises společně s Hayekem věděli, že ekonomický boom nepřiměřeně ovlivňoval tyto druhy kapitálových statků, a věděli také, že každá dobrá teorie hospodářského cyklu musí tento jev vysvětlit. Expanze pokračuje tak dlouho, dokud pokračuje přebytek nabídky peněz, a to dokonce rostoucím tempem. Nakonec se musí stát jedna ze dvou věcí: buď se

zastaví inflace, což povede k propadové části hospodářského cyklu (tzv. „bust“), nebo bude inflace i nadále prudce stoupat, což povede k jevu, který Mises nazval „závěrečnou fází rozmachu“, neboli kompletnímu kolapsu měnového systému v důsledku nadměrné inflace.³⁴

V prvním z těchto případů je nárůst v cenách raných výrobních faktorů společně s neočekávaně vysokou poptávkou spotřebitelů po spotřebních statcích (vyplývající z pokřivených úrokových sazeb) signálem, který nakonec vede výrobce k tomu, aby si uvědomili, že jejich zpola dokončené výrobní procesy již nejsou ziskové. Začnou od těchto projektů upouštět, zbavovat se zahájeného kapitálu a propouštět zaměstnance. Boom se promění v bust, a začíná recese.

Důležitým poznatkem této teorie je, že problém vzniká již během hospodářské expanze, a recese je nezbytným nápravným procesem. Recese pouze vynáší na povrch chyby, ke kterým došlo během období boomu (kterým rakušané říkají „malinvestice“), a zahajuje proces realokace zdrojů k užitečnějšímu využití.

Analogií k tomuto procesu je kocovina po vypití nadměrného množství alkoholu. Když se druhý den probudíte a je vám špatně, není to proto, že jste udělali nějaké špatné rozhodnutí toho rána; ale spíše je to výsledek

špatných rozhodnutí, která jste udělali předchozího večera. To, že se vaše tělo cítí špatně, je způsob, jakým se napravují škodlivé účinky alkoholu. Cítíte se špatně, ale tento pocit je vlastně důkazem, že se váš stav zlepšuje, protože vaše tělo odstraňuje toxické látky. Pro rakouské chápání hospodářského cyklu z toho tedy vyplývá, že správnou politikou během recese je nechat ekonomiku, aby se sama uzdravila a *poslední* věcí, kterou by měly vlády dělat, je pokusit se o vytvoření nové inflace k nápravě recese. Tato „náprava“ by pouze znovu přispěla k tomu samému původnímu problému.

Když Mises s Hayekem během 20. let tuto teorii vyvíjeli, byla přijata velkým množstvím ekonomů a byla jednou z dominantních teorií, které v dané době cílily na vysvětlení hospodářských cyklů. Zatímco rakouská teorie kladla důraz na významnou roli signálu úrokových sazeb, který vzniká ve zdravém bankovním systému s úsporami vedoucími k akumulaci kapitálu a růstu výroby, nejrozšířenější konkurenční teorie kladly důraz na spotřebu a výdaje jakožto klíče k ekonomickému zdraví.

Ve své knize z roku 1930, zvané *Pojednání o penězích*, Keynes některé z těchto myšlenek systematizoval a také je spojil s myšlenkami Wicksella takovým způsobem, který se částečně překrýval i s rakouskou teorií.³⁵ Hayek na tuto knihu napsal dlouhou dvoudílnou recenzi,

kteřá vyšla v žurnálu *Economica*, jednom z největších ekonomických časopisů.³⁶ Jeho recenze byla kritická, i když v určitých ohledech také smířlivá, a zaměřovala se primárně na způsob, jakým Keynesovo využití agregátů k modelování klíčových vztahů mezi spořením, investicemi, zaměstnaností a výstupy produkce, skrývá řadu důležitých problémů.

Hayek zejména tvrdil, že Keynesova kniha přehlíží procesy mikroekonomické samoregulace, které jsou nutné ke správnému pochopení ekonomických fluktuací a zároveň charakterizují rakouskou teorii. Tento bod je obzvláště významný v kontextu pochopení role kapitálu a samoregulace mezi různými fázemi výroby, tak, jak je popsali Mises s Hayekem. Keynesova kniha ve snaze vyvinout agregační „makroekonomii“ přehlédla vztahy mezi relativními cenami.

V letech mezi vydáním Keynesova *Pojednání o peněžích* a jeho knihou z roku 1936, s názvem *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, se Hayek, společně s řadou jeho studentů, snažili i nadále dokazovat, že rakouská teorie nabízí lepší vysvětlení než myšlenky, na kterých pracoval Keynes.³⁷ Jedním z problémů, na který rakušané narazili, byl ten, že při zhoršení a celosvětovém rozšíření velké hospodářské krize roku 1929 byla rakouská rada, tedy nechat trhy, ať se uzdraví samy, stále méně politicky

obhajitelná. Předchozí útlumy, a dokonce i ty velmi závažné v 90. letech 19. století, nebyly nikdy tak hluboké – nezaměstnanost ve Spojených státech na počátku roku 1933 dosahovala skoro 25 % – a nikdy netrvaly tak dlouho – krize se táhla až do poloviny 30. let. Bez pozitivního programu pro politické reformy byli rakušané bezmocní proti výkřikům, aby vlády „něco udělaly“, které se nevyhnutelně začínaly objevovat po celém světě.

Keynes měl mezitím dvě možnosti, jak se postavit vůči Hayekově důsledné kritice své knihy: mohl připustit platnost Hayekových poznámek a poučit se z nich tak, aby na základě kritiky zrevidoval své myšlení, anebo mohl i nadále postupovat stejným směrem, který viděl Hayek jakožto mylný. Keynes si zvolil tu druhou možnost: *Obecná teorie* se oprostila od wicksellianských prvků z *Pojednání o penězích*, a místo toho rozšířila využití agregátů, čímž se odpoutala od jakýchkoli mikroekonomických základů.

Ve své nejzjednodušenější formulaci Keynesova teorie tvrdí, že celkové výdaje (Y) pro uzavřenou ekonomiku lze chápat jako součet výdajů na spotřebu (C), výdajů na investice (I) a vládních výdajů (G): $Y = C + I + G$. Množství výdajů bylo následně navázáno na zaměstnanost. Pokles ve výdajích by mohl nechat ekonomiku ustrnout v „rovnováze nezaměstnanosti“. Keynes nahlížel na

spotřebu jako na poměrně stabilní proměnnou. Investice jsou podle něj mnohem méně stabilní a závisí na tom, co nazval „živelné síly“, nebo na očekávání podnikatelů.

Pokud jsou očekávání podnikatelů více pesimistická, což způsobí, že *I* poklesne, neexistuje žádný vestavěný tržní mechanismus, kterým by ekonomika kompenzovala tento pokles jinými formami výdajů. Klíčem k tomuto tvrzení bylo Keynesovo přesvědčení, že mezi investicemi a úsporami neexistuje žádná nezbytná spojitost. Investice závisí na živelných silách, zatímco úspory závisí na celkovém příjmu domácnosti.³⁸

Ve srovnání s rakouským pohledem na problematiku – který zastávali také Švédové (jako byl Wicksell) a britští monetární teoretici – se jednalo o naprostý opak. Rakušané tvrdili, že investice a úspory jsou spojeny skrze úrokovou míru. Ve svém přístupu k úrokové míře, jehož základem je „trh s úvěry“, tržní úrokové sazby koordinují časové preference věřitelů a dlužníků, jak již bylo popsáno výše. Pokud by měli rakušané pravdu, větší pesimismus v očekávání podnikatelů by také snížil poptávku po půjčkách. Pokles poptávky by snížil úrokové

^c V or. „animal spirit“.

sazby a nižší úrokové sazby by odrazovaly od spoření, čímž by také nabádaly ke spotřebě.

Podobným případem je, pokud by se domácnosti rozhodly více spořit. Keynesiánci by na tuto změnu pohlíželi jako na pokles ve výdajích na spotřebu, který nelze nijak kompenzovat, ale rakušané by řekli, že vyšší nabídka uspořenéých zdrojů (tedy zdrojů, které mohou být zapůjčeny) by měla za následek snížení úrokové sazby, čímž by se půjčky staly levnějšími a výdaje na investice by se zvýšily v takové míře, aby zároveň odpovídaly zvýšeným úsporám a také pokryly pokles ve výdajích na spotřebu. V rakouské teorii úroková sazba koordinuje investice a úspory. V Keynesově teorii žádná takováto koordinace není možná, takže jsou ekonomiky ponechány bezbranné vůči rozmarům podnikatelských očekávání.³⁹

Politické důsledky každého z těchto přístupů jsou vcelku přímočaré. V jednoduchém keynesiánském modelu nebude pokles investičních výdajů kompenzován rostoucími spotřebními výdaji, ale *může* být kompenzován zvýšením vládních výdajů. Keynesiánci tedy tvrdili, že abychom se mohli vyhnout hospodářské recesi, je zapotřebí, aby vlády kompenzovaly změny ve spotřebě soukromé sféry tím, že jejich rozpočty budou nevyvážené. Když se objeví recese, vlády by měly utrácet více a

danit méně, čímž využijí vzniklý deficit k tomu, aby „nakoply“ soukromý sektor a obnovily rovnováhu plné zaměstnanosti. Obhajovali také názor, že v dobách velkého růstu by měly vlády akumulovat přebytky, kterými by pak financovaly deficity, jež budou potřebné v nepříznivých dobách.

Stojí za zmínku, že přesně tyto myšlenky stojí za dekádami téměř neustálých deficitů. Politici nemají žádnou motivaci k tomu, aby schovávali přebytky na zaplacení deficitů, jelikož to by vyžadovalo zvýšit daně svých voličů a snížit vládní výdaje na své voliče. Keynesiánská vize je tedy taková, ve které volení představitelé, za pomoci ekonomů, mohou řídit ekonomiku mezi Scyllou inflačního přehřívání a Charybdou recese. Ekonomiky, jak tvrdili, se nemohou samy regulovat.

Naproti tomu rakušané měli jiný názor. Tvrdili, že se trhy dovedou samy regulovat pod podmínkou, že *mají řádně fungující bankovní systém* a že další jiná nevhodná politická rozhodnutí nepřekáží tržním procesům. Podle rakušanů bylo možné, aby se trhy se správným souborem společenských institucí a zákonů samy vyrovnávaly, zatímco keynesiánství takovouto možnost samoregulace zcela popírá. Z keynesiánského úhlu pohledu je pouhou náhodou, pokud ekonomika dospěje k plné zaměstnanosti bez vládní intervence.⁴⁰

Podle mého názoru je hlavní neshoda mezi těmito dvěma směry v tom, jak Hayek a Keynes chápali roli kapitálu a související otázku ekonomické kalkulace.⁴¹ Keynesiánská agregace znamená, že proměnná I ve vzorci $C + I + G = Y$ se stala zástupcem všech investičních výdajů napříč celou ekonomikou. Při této úrovni agregace je rakušský názor, že existuje struktura kapitálu, která se rozprostírá od raných fází výzkumu a vývoje až po pozdější fáze blízké k finální spotřebě, a že klíčem ekonomického růstu je alokace zdrojů napříč touto strukturou udržitelným způsobem, zcela z obrazu. Pro rakušany je úlohou ekonomické kalkulace to, aby umožnila podnikatelům využít role cen, *včetně úrokových sazeb*, k tomu, aby určili, jak by měly být zdroje využívány napříč časem a prostorem.

Z tohoto úhlu pohledu lze úrokovou sazbu chápat jako rozdíly v cenách mezi různými fázemi výroby. Rakušané argumentují, že změna úrokové sazby je signálem pro podnikatele, aby upravili rozložení svých výdajů napříč strukturou výroby. Vyšší úrokové sazby by zkrátily výrobní procesy a podporovaly by více výdaje, které jsou blízko ke spotřebě. Nižší úrokové sazby by vedly k prodloužení výrobních procesů a podpoře investic do ranějších stádií výroby. Jinými slovy, tím, že se agregované investice I rozdělí do několika fází výroby, které jsou

koordinovány úrokovou sazbou, je rakouská teorie kapitálu schopna vysvětlit samoregulační vlastnosti trhu. Kdybychom to měli přeložit do keynesiánské terminologie, tak řekneme, že změny v I jsou kompenzovány opačným vývojem v C , čímž se ztrácí nutnost zvýšit G jakožto prevenci před recesí. Je samozřejmé, že bez wicksellovského zaměření na úrokové sazby a rakouské teorie kapitálu nemohl Keynes přemýšlet o samoregulačním procesu, který by vyrovnal pokles investičních výdajů.

Debata mezi Hayekem a Keynesem ve 30. letech, podobně, jako soudobá debata o socialistické kalkulaci, byla ve skutečnosti o povaze složitých kapitálových ekonomik a roli cen ve vedení podnikatelů k co nejlepšímu alokování zdrojů za pomoci peněžní kalkulace. Jedním ze způsobů, jakým můžeme porozumět rakouské teorii hospodářského cyklu, je, že jde o příběh cen, které kvůli špatnému řízení vlády vysílají falešné signály. Když vlivem centrální banky nastává inflace, tak jsou tržní úrokové sazby zatlačeny pod svou přirozenou míru. Tím je vyslán špatný signál o časových preferencích domácností, a podnikatelé jsou vedeni k systematickým chybám ve formě nadměrného očekávání budoucích spotřebních výdajů domácností. Jejich pokus o plánování budoucí spotřeby vytváří expanzi, a následná náprava jejich chyb dává vzniknout recesi.

Jak říkali Mises a Hayek, tržní ceny jsou nezbytné pro racionální alokaci zdrojů. Proto ve své teorii hospodářského cyklu tvrdili že pro racionální alokaci zdrojů v čase je tržní úroková míra taktéž nezbytná. A stejně jako v debatě o kalkulacích, rakušané v debatě s Keynesem obhajovali politický závěr, že se správnými institucemi (jako jsou soukromé vlastnictví a omezení vládních intervencí) budou tržní ceny zvládat ekonomicky regulační funkci mnohem lépe než jakékoli jiné alternativy.

Hlavní otázkou tedy je, proč vůbec nastala velká hospodářská krize a proč neustále pokračujeme v cyklu expanzí a recesí, když se trhy mají umět samy korigovat. Odpovědí je, že samoopravné procesy trhu mohou efektivně fungovat jen tehdy, budou-li pravidla hry nastaveny správně. O případu velké hospodářské krize rakušané říkají, že svět ve 20. letech (podobně jako ve 30. a 40. letech) postrádal správná pravidla.

Během 20. let vytvořil Federální rezervní systém (zkráceně Fed) nadměrnou zásobu peněz, čímž podnítil umělý růst, přesně podle rakouské teorie (podobně, jako tomu bylo při rozmachu trhu s nemovitostmi na počátku tohoto tisíciletí). Jakmile v roce 1929 došlo ke krachu, pustila se federální vláda do řady politických projektů, které zabránily krizi v tom, aby rychle napravila omyly vzniklé v expanzi, jak tomu bylo v předchozích recesích.

Nejenže Fed přestal ve své politice inflace; dokonce mezi lety 1930 a 1933 snížil peněžní zásobu (nabídku peněz) v USA o více než 30 procent.

Kdyby ceny a mzdy dostaly možnost klesat rychle a současně, recese by nemusela být tak kritická. Ale Hooverova administrativa přesvědčila průmyslníky, aby udržovali vysoké mzdy i přes pokles cen, a protekcionismus Smoot-Hawleyho celního sazebníku umožnil některým oborům, aby si udržely vyšší mzdy. Kombinace padajících cen a mnohem pomaleji klesajících mezd zvýšila reálnou cenu práce, což vedlo k vysoké míře nezaměstnanosti, jež velkou hospodářskou krizi charakterizuje. Různé politické reformy představené v Rooseveltově New Dealu^d nadále bránily tržním cenám v přirozené regulaci a vytvářely velkou nejistotu ohledně budoucího vývoje tržní ekonomiky, díky čemuž bylo zotavení soukromého investování obzvláště pomalé.

Velká hospodářská krize není důkazem nezvratné nestability kapitalismu, ani neschopnosti tržního

^d Pozn. překladatele: V češtině také Nový úděl nebo Nová dohoda. Jedná se o soubor převážně ekonomických a sociálních reforem, které představil Franklin D. Roosevelt, aby pomohl USA přečkat velkou hospodářskou krizi. Jeho součástí byly např. veřejné práce, podpory v nezaměstnanosti a hospodářské regulace.

systemu samostatně se regulovat, ale spíše je příkladem toho, jak špatné instituce a špatná politická rozhodnutí mohou narušit koordinaci trhů a zabránit jim v tom, aby se samy regulovaly. Tyto instituce a reformy mohou uvést do pohybu umělý boom, který ale povede k dlouhé a hluboké recesi s obrovskými náklady pro všechny občany. Při správné interpretaci potvrzuje velká hospodářská krize do značné míry právě rakouský přístup.⁴²

Bohužel, finální rozsudek mezi ekonomy a politiky je takový, že Keynes tuto debatu vyhrál. Keynesiánský model se rychle ujal a prakticky dal vzniknout moderní „makroekonomii“. Ve 40. letech byl rakouský přístup zcela odmítnut, přičemž pouze malá skupina stále věřila tomu, že má tento model schopnost vysvětlit jevy hospodářského cyklu. Do jisté míry bylo toto odmítnutí způsobeno tím, že rakušané nedokázali předložit jakýkoli pozitivní plán reforem a zotavení z hlubin hospodářské krize, což přesně keynesiánci, jakkoli se mohli mýlili, dokázali udělat.

Hayek se navíc rozhodl, že nenapiše svou recenzi *Obecné teorie*. V průběhu let nabídl řadu důvodů, proč tak neudělal, a navíc není jasné, zda by taková recenze mohla překonat lidskou touhu „něco s tím udělat“ a schopnost keynesiánské teorie lichotit politikům tím, že jim předloží iluzi kontroly a racionalizaci k tomu, aby

opustili dlouholetou moudrost vyrovnaných rozpočtů. Hayekova kniha *Čistá teorie kapitálu* z roku 1941 byla pokusem o přeformulování tohoto problému, a obsahovala také krátkou kritiku Keynesovy knihy.

Naneštěstí byla Hayekova kniha příliš hutná a byla vydána příliš pozdě k tomu, aby upoutala pozornost ekonomů nebo politiků.⁴³ Přehodnocení rakouské teorie, jakožto způsobu, kterým lze smysluplně debatovat o institucionální reformě, muselo počkat až do 60. a 70. let, kdy jí neúspěchy keynesiánského modelu přímo otevřely dveře.

VIII.

Hayekův pohled na ceny, znalosti a povahu ekonomie

Zatímco byl zapojen jak v debatě o socialistické kalkulaci, tak v debatě s Keynesem, Hayek se snažil pochopit, jak je možné, že jeho kolegové z ekonomické profese mohli dojít k tak rozdílným závěrům o tom, jak fungují trhy, ale také o samotné povaze ekonomie jako vědy.⁴⁴

Pro Misesa i Hayeka musel jakýkoli správný přístup k ekonomii začínat u popisu vnímání a přesvědčení ekonomických aktérů, což znamenalo, že ekonomie nemohla vytvářet modely, které by měly silné předpoklady o tom, co tito aktéři vědí. Jejich přístup také považoval za stěžejní pro ekonomii pochopení toho, jak trhy společně s dalšími institucemi umožňují lidem učit se jeden od druhého navzdory skutečnosti, že znalosti závisí na kontextu, těžko se předávají a bývají rozptýlené.

Jak již bylo uvedeno na konci 6. kapitoly, na Hayekovu tvorbu mezi polovinou 30. let a počátkem 50. let můžeme pohlížet jako na snahu pochopit, proč si veřejnost myslela, že obě tyto debaty prohrál. Díky tomu byl

Hayek veden k přehodnocení role znalostí v tržní ekonomice a toho, jak ekonomové vnímají trh. Přesněji řečeno začal tím, že se pokusil o znovuvyjádření funkce cen a byl také nucen jasněji formovat, co je úkolem ekonomické nauky.

Během období, ve kterém se Hayek účastnil těchto debat, prošla ekonomie několika zásadními změnami. Tyto změny znamenaly, že pro Hayeka bylo o to těžší předat druhým některé podstatné rakouské poznatky, které odvodil z děl Mengera, Misesa a ostatních. Obecnostvo bylo tvořeno novou skupinou ekonomů, kteří byli vyškoleni k tomu, aby viděli tuto disciplínu zcela odlišným způsobem. Hayek jim tedy musel nabídnout jinou formulaci rakouského úhlu pohledu, která by, jak doufal, dokázala být více efektivní v předávání poznatků, vzhledem ke změnám ve směřování ekonomie.

Hayek již zkraje označil za hlavní problém to, jakým způsobem zaujmul v ekonomické nauce ústřední postavení koncept rovnovážných *stavů*. Zatímco se rakoušané již od Mengera zaměřovali především na tržní *procesy* a dynamické vlastnosti trhu, ekonomická profese ve 20. a 30. letech zúžila svůj pohled úkolu ekonomie na popis vlastností rovnovážných bodů. Cílem již nebylo vysvětlit, jakými způsoby ekonomiky reagují na změny, ale spíše to, jestli konkrétní rovnovážné stavy – zejména ty

s vlastnostmi optimality – jsou možné a stabilní, a také zjistit, jakými způsoby by exogenní změna mohla vést k novému rovnovážnému stavu. Tato cvičení ve „statické analýze“ jsou v protikladu s procesně zaměřenou dynamikou rakouského přístupu.

V roce 1937 se Hayek pokusil objasnit podmínky nezbytné pro ekonomické rovnováhy a jejich implikace pro ekonomickou analýzu. Ve svém článku „Ekonomie a znalosti“ Hayek definoval rovnovážný stav z hlediska znalostí ekonomických aktérů. To, co pro ekonomiku znamená být v rovnováze, je tedy podle něj to, že:

předjímání různých členů společnosti jsou ve zvláštním smyslu správná. Správná v tom smyslu, že plán každého je založen na očekávání pouze těch jednání ostatních lidí, která tito lidé zamýšlí provést, a že všechny tyto plány jsou založeny na stejném očekávaném souboru externích skutečností, takže za určitých podmínek nebude mít nikdo důvod měnit své plány.⁴⁵

Jinak řečeno, správná očekávání nejsou „předpokladem“ pro rovnovážný stav, ale spíše „definiční vlastností rovnovážného stavu“. S tímto pohledem na

rovnovážný stav byl Hayek schopen usadit znalosti do popředí toho, jak správně pochopit úkol ekonomické nauky. Pokud má být rovnováha středobodem celé disciplíny, pak ekonomové nesmí brát znalosti na lehkou váhu. A pokud je rovnováha definována jako „správná očekávání“ a chceme-li také aby byla užitečná pro zkoumání skutečného světa, hlavní otázkou se stává, jak je pro člověka možné, aby získal správná očekávání vnějších faktů a plánů všech ostatních. V popředí ekonomické nauky najednou vystávají otázky o tom, jak se získávají a užívají znalosti.

Později ve stejném článku Hayek píše, že poučce o trzích směřujících k rovnováze, bychom měli rozumět tak:

že by se za určitých podmínek znalosti a úmysly různých členů společnosti měly více a více shodovat, neboli řečeno méně obecně a více konkrétněji, že očekávání lidí a zejména pak podnikatelů se budou postupně stávat stále správnějšími.⁴⁶

Tímto tvrzením Hayek implikuje, že při zkoumání efektivity trhů, nebo jakéhokoli jiného souboru ekonomických institucí, bychom měli zkoumat, jak dobře

umožňují lidem učit se jeden od druhého. Pokud máme empiricky potvrzeno, že trhy inklinují k rovnovážnému stavu, musí to být tím, že nějaký tržní prvek umožňuje lidem dozvídat se, co ostatní lidé chtějí a jak moc si cení různých věcí, tak, aby jejich očekávání mohla být stále správnější. Otázkou tedy je, zda k tomuto skutečně dochází, jak se to děje, a jaké druhy institucí to mohou nejlépe zajistit.

Hayekovy definitivní odpovědi na tyto otázky přišly o několik let později, v roce 1945. Ve svém nejspíše nejznámějším článku a jednom z nejcitovanějších článků v historii ekonomie vůbec, s názvem „Využití znalostí ve společnosti“, Hayek obhajoval názor, že to, co umožňuje lidem učit se jeden od druhého v tržním prostředí, je právě cenový systém.⁴⁷ Ceny vyjadřují skryté znalosti účastníků trhu, a tím umožňují lidem navzájem lépe koordinovat svá očekávání a jednání. Hayek koncipoval problematiku společenského řádu jako otázku překonávání dělby znalostí, která je velmi podobná dělbě práce, jež byla vždy ústřední pro pochopení trhu.

Dále také říkal, že klíčovou otázkou je, jaký ekonomický systém, nebo přesněji řečeno, zda decentralizované plánování s tržní konkurencí nebo centralizované plánování socialistů, bude schopno mít „úplnější využití existujících znalostí.“⁴⁸ Pokračoval objasněním, že

dotyčné znalosti nejsou pouze toho druhu, jež lze vyjádřit slovy nebo čísly, ale také „znalosti zvláštních okolností prostoru a času“, které „ani nelze zprostředkovat nějaké centrální autoritě ve statistické formě“.⁴⁹

Systém cen nám umožňuje sdílet tyto informace pomocí způsobu, jakým se ceny mění, když se aktéři rozhodují, zda koupit či prodat, nebo nekoupit či neprodat. Přesněji řečeno, ceny slouží jako „náhražky“ znalostí. Ve skutečnosti nám nesdělují žádné informace, ale umožňují nám jednat, *jako bychom tyto informace měli* – znalosti miliard lidí zúčastněných na světových trzích, které nelze vyjádřit slovy. Nikdo neví všechno, ale cenový systém nám umožňuje, aby se naše zorná pole překrývala takovým způsobem, který zpřístupňuje znalosti tomu, aby je mohli využít i ostatní. Hayek nám v tomto článku také připomíná, že aby ceny vykonávaly tuto funkci co nejlépe dokáží, nemohou být příliš rigidní.

Například cenové stropy nebo dolní limity oslabují přesnost tržního signálu vysílaného cenami, protože brání cenám v reakci na změny ve znalostech na obou stranách trhu. Podobně je tomu v případě, když jsou ceny příliš vrtkavé, v důsledku pokřivení nesprávnými opatřeními. Ceny se stávají radiovým signálem překrytým šumem. Aktéři pak nevědí, které změny jsou skutečné a které vznikly uměle v důsledku všemožných opatření.

Nejlepším příkladem opatření, které zhoršuje potíže při určování, co jednotlivé změny cen znamenají, a tím pádem komplikuje pro podnikatele i spotřebitele koordinaci očekávání, je nejspíše inflace. Vzpomeňte si na naši diskuzi o rakouské teorii hospodářského cyklu v 7. kapitole: inflace sráží úrokovou sazbu pod sazbu přirozenou, což je perfektní příklad toho, jak mohou ceny poskytovat pokřivený signál v důsledku nesprávných opatření. Chyby, představující hospodářský boom, jsou důsledkem toho, že ceny nemohou svobodně poskytovat pravdivé informace.

Na Hayekovo tvrzení, že ceny slouží jako náhražky znalostí, můžeme nahlížet jako na líc Misesových textů o peněžní kalkulaci, o kterých jsme hovořili v 5. kapitole.⁵⁰ Zatímco Hayek se soustředil na roli, kterou hrají ceny při zpřístupňování znalostí většímu počtu lidí, Misesovy texty o peněžní kalkulaci zdůrazňovaly roli, kterou ceny hrají při rozhodování jednotlivých aktérů snažících se zorientovat v nejistém světě. Jinak řečeno, Misesovy texty se zabývají první částí definice spontánního řádu, tedy „výsledky lidského jednání“, a Hayek se zabýval druhou částí, „nikoli však lidského záměru“. V pojmech, které občas využívají rakušané, Mises následoval praxeologický přístup tím, že ukazoval, jakým způsobem napomáhají ceny racionálnímu jednání

jednotlivce, zatímco Hayek se věnoval katalaxii (neboli nezamýšlenému řádu vytvořeném směnou), která se vytvořila právě díky cenám.

Hlavním bodem je to, že tyto dva přístupy k pohledu na ceny a znalosti jsou součástí jednoho procesu. Hayekovy práce o znalostech z tohoto období toho neříkaly moc o podnikání, peněžní kalkulaci, ani roli zisku a ztráty. Na druhé straně Misesovy práce o peněžní kalkulaci v debatě o socialistické kalkulaci a později také v *Lidském jednání* toho moc neřekly o Hayekových argumentech (i když byly zmíněny).

Každý z nich měl své vlastní rétorické zaměření, do značné míry řízené publikem, ke kterému promlouvali v různých souvislostech. Společně však nabízejí souvislé pochopení způsobu, jakým ceny navádějí chování jednotlivých aktérů tím, že zpřístupňují naše (často soukromé) znalosti ostatním skrze ceny a tržní signály zisku/ztráty. Ceny informují naše jednání předem, a zisky nebo ztráty (jež jsou důsledky vzniku nového souboru cen na trhu) nám říkají, zda naše rozhodnutí vytvořila hodnotu. Tyto údaje o zisku a ztrátě, společně s novým souborem cen, který je vytvořil, nás informují o dalším kole rozhodování.

Sjednocení Misesa a Hayeka tímto způsobem tvoří jádro rakouského chápání mikroekonomických procesů

a pomáhá nám pochopit, proč různé formy socialismu a vládního plánování obecně nemohou nikdy nahradit či překonat schopnost tržních cen využívat rozptýlených, kontextuálních, a často tacitních znalostí k tomu, aby pronikly do ekonomického rozhodování. Tržní ceny nám pomáhají překonat „problém znalostí“ tak, jako žádný jiný nástroj. Jsou nezbytnou, i když nikoli dostatečnou, podmínkou ekonomického pokroku.

Zatímco Hayek přehodnocoval podstatu ekonomie, přehodnocoval také její místo ve struktuře znalostí. Myslel si, že socialisté a keynesiánci špatně pochopili, jak trhy fungují, ale také dospěl k názoru, že tak učinili zejména proto, že špatně pochopili podstatu a úkol ekonomie jakožto společenské vědy. Na konci čtyřicátých let se Hayek snažil obhájit ekonomický subjektivismus v řadě esejí, které se později roku 1952 staly samostatnou knihou *Kontrarevoluce vědy*.⁵¹

Hlavní podstatou jeho polemiky bylo, že věda o lidském jednání nemůže s lidmi zacházet stejným způsobem, jako zacházejí přírodní vědy s objekty fyzického světa. Lidé jednájí účelově, na základě svého vnímání reality. Nemůžeme doopravdy *pochopit* chování člověka jen pomocí mapování jeho fyzického pohybu. Pro pochopení lidských rozhodnutí musíme nejdříve pochopit, co jednotlivé předměty pro lidi *znamena*jí. To by

vyžadovalo, aby na začátku každé společenské vědy stálo pochopení samotných aktérů. Ekonomie, stejně jako všechny ostatní společenské vědy, musí začínat zevnitř a pracovat směrem ven. To, jakým způsobem lidé vnímají svět, a jak tyto vjemy vedou lidské jednání, je podle Hayeka jádrem ekonomie: „co se týče lidské činnosti, věci jsou tím, co si jednající člověk myslí, že jsou.“⁵² Předmět se nestává nástrojem nebo penězi nebo obecně cenným díky svým fyzickým vlastnostem, ale díky účelům, ke kterým lidé věří, že mohou tento předmět použít.

„Data“, z nichž vychází ekonomická teorie, jsou tedy nápady, myšlenky a vjemy, jež vlastní aktéři. Tato „data“ nejsou dány nikomu jakožto úplný celek, a úkolem ekonomie je tedy vysvětlit, jak jednání založené na subjektivním vnímání vytváří schémata uspořádaných, avšak nezamýšlených, důsledků ve společenském světě. Hayek nabízí silnou obhajobu dlouhotrvajícího rakouského subjektivismu a výslovně poukazuje na Misesovo dílo, jako příklad takového přístupu.

Selháním ekonomie Hayekovy doby – a pravděpodobně také ekonomie dnešní doby – je nesprávný pokus o aplikování metod přírodních věd, které jsou vhodné pro zkoumání předmětů, jež nevnímají a nerozhodují se, do společenských věd, kde jsou vnímání, význam a záměr z hlediska předmětu studia nezbytné.

Hayek argumentoval, abychom v ekonomii a sociálních vědách využívali toho, co nazval „kompozitivní“ metodou, raději než řešení pro deterministické rovnováhy.⁵³ Slovem „kompozitivní“ měl Hayek na mysli to, že bychom měli začít s jednoduchými jevy individuální volby a vybudovat na nich následné vysvětlení komplexních společenských jevů.

Ekonomie není o „vysvětlování“ rozhodnutí jednotlivce, to je úkolem psychologie. Spíše jde o vysvětlení způsobu, jakým se z individuálních voleb neplánovaně vynořují uspořádané vzorce výsledků. Jak jsme již poznamenali dříve, Mises ve svém *Lidském jednání* poukazuje na Mengerovu teorii původu peněz jako archetyp toho, co Hayek nazývá kompozitivním přístupem k ekonomii. Práce Misese i Hayeka spočívala v tom, že ukazovali, jak subjektivistický přístup k ekonomii může také vytvářet objektivní znalosti o zákonech, kterými probíhá sociální interakce, a o důsledcích ignorování těchto zákonů.

Chápání ekonomie jako koordinačního problému znamená, že jejím úkolem je vysvětlit, jak mohou lidé se subjektivními dílčími znalostmi a očekáváním i přesto koordinovat své znalosti a očekávání s druhými skrz tržní instituce, zejména ceny. Kompozitivní metoda umožňuje rakušanům zaměřit se na proces, kterým se tato (často neúplná) koordinace odehrává, spíše, než aby

do detailu popisovali vlastnosti úplné a kompletní koordinace v rovnovážném stavu.

Mylnou domněnkou je, že popisování překrásných rovnovážných stavů pomocí prestižních metod přírodních věd, může vysvětlit, jak fungují reálné trhy, a mylným přesvědčením je také, že identifikování podmínek, které vytvořily rovnovážný stav, je správnou ekonomickou metodou. Raději než ukazovat to, jak se řád se správnými pravidly a institucemi vynořuje spontánně, se ekonomové vydali nesprávnou cestou, která je učinila náchylnými k chybám socialismu a keynesiánství. Hayekovy práce o znalostech, cenách a subjektivismu byly zásadní pro znovuzrození rakouské ekonomie v následujících desetiletích.

IX.

Konkurence, podnikání a objevovací proces trhu

Hayekova díla ze 40. a 50. let 20. století byla společně s *Lidským jednáním* od Misesa ekonomy hlavního proudu z velké části dlouho opomíjena. Paradigma obecné rovnováhy ovládlo sféru mikroekonomie a keynesiánství ovládlo sféru makroekonomie. Rakušané v meziválečném období pomalu mizeli nebo opouštěli toto paradigma pro tu či onu větev hlavního proudu.⁵⁴ Až do roku 1960 udržovali rakouskou tradici při životě pouze Mises na newyorské univerzitě, Hayek v radě pro sociální otázky^e chicagské univerzity a Ludwig Lachmann na witwatersrandské univerzitě v Jihoafrické republice, s pomocí Nadace pro ekonomické vzdělávání^f v New Yorku.

^e V or. „Committee on Social Thought“.

^f V or. „Foundation for Economic Education“ (FEE); <https://fee.org/>.

Ale na počátku 60. let se začaly objevovat první známky toho, z čeho mělo v průběhu času vyrůst rakouské obrození, zejména poté, co Misesův doktorandský student Israel Kirzner získal místo na NYU a započal tak ve svém příspěvku k rakouské ekonomii, který pokračoval ještě několik dalších desítek let. Kromě toho se do Misesova semináře na NYU zapojil také Murray Rothbard, který byl v této době také v New Yorku, zatímco dokončoval svůj doktorát na kolumbijské univerzitě. Rothbardovy příspěvky v 60. letech byly důležitou součástí rakouského obrození.

V této kapitole se podívám na to, jak Kirznerovo dílo dalo nový život rakouské teorii tržních procesů, a v příští kapitole se podívám na znovuoživení rakouské makroekonomie, ze které velká část byla pokračováním a zároveň kritickou reakcí na některá Rothbardova díla z 60. let.

V mainstreamové mikroekonomii šedesátých let dominovala obecná teorie rovnováhy – zejména pak model dokonalé konkurence. Tento přístup se již mezi světovými válkami začal stávat součástí obecně přijímané teorie, což vedlo Hayeka k tomu, aby roku 1946 napsal článek „Význam konkurence“.⁵⁵ V 60. a na počátku 70. let ovlivňoval tento teoretický konsenzus i tvorbu zákonů, včetně způsobů, jakými soudy a agentury typu Federal

Trade Commission⁸ přemýšlely o otázkách konkurence, monopolů a antimonopolních opatření.

Model dokonalé konkurence popisoval podmínky nutné k dosažení optimální alokace zdrojů. Konkrétně představoval názor, že pokud existuje velký počet malých firem, z nichž každá vyrábí zcela identický produkt a bere ceny faktorů jako dané parametry; pokud by tyto firmy měly svobodu vstupu na trh a odchodu z trhu; a pokud by účastníci trhu měli všechny dokonalé a relevantní znalosti, tak by trh alokoval veškeré zboží k jejich nejhodnotnějšímu využití a produkoval by tedy maximální možnou hodnotu. Ani firmy, ani domácnosti by si nemohly jakkoliv přilepšit, aniž by si někdo jiný pohoršil.

Pokud by všude na trhu panovaly podmínky dokonalé konkurence, ekonomika by byla v obecné rovnováze. Vzhledem k vlastnostem optima dokonalé konkurence netrvalo politikům dlouho, aby se pokusili přetvořit skutečný svět takovým způsobem, aby vypadal jako tento model. Výsledkem byl například počet případů akvizic, kdy bylo dokonce i malým firmám

⁸ Pozn. překladatele: FTC je nezávislou organizací vlády Spojených států, která se zabývá prosazováním antimonopolních zákonů, společně s ochranou spotřebitelů. Českou alternativou by byl Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (antimonopolní úřad).

zakázáno slučovat se, s odůvodněním, že sloučením by se snížil počet firem a zvětšila jejich velikost, čímž by se snížila „konkurenceschopnost“ trhu.

Ve své přednášce z roku 1946 Hayek poukázal na podstatu problému v modelu dokonalé konkurence: tento model totiž špatně chápe myšlenku konkurence jakožto statický stav věcí, namísto správného pojetí konkurence jako dynamického procesu. Tento proces je podle něj právě tím, skrz co se šíří znalosti.

Klíčovým předpokladem modelu dokonalé konkurence je, že všichni aktéři mají dokonalé znalosti. Hayek, stejně jako tomu bylo v debatě o socialistické kalkulaci a debatě s Keynesem, tvrdil, že takovýto předpoklad už z definice odstranil klíčový problém: „fakta (jsou) obje-
vována jedině skrze proces konkurence.“⁵⁶ Později do-
dal, že: „funkcí konkurence je v tomto případě *právě* na-
učit nás, kdo nám dobře poslouží.“⁵⁷ Tvorbou modelu,
v němž předpokládáme, že lidé mají všechny informace,
které potřebují, ekonomie hlavního proudu vymazala to,
co bylo dle rakušanů klíčovou funkcí tržní konkurence.

Jak jsem již zmínil v předchozích kapitolách, trhy nám umožňují překonávat limity našich dílčích a nepře-
datelných znalostí, a slouží nám k tomu, abychom se učili
od ostatních, díky čemuž s nimi také dokážeme lépe ko-
ordinovat naše jednání. Popisování dokonalého

hypotetického trhu nás může jistým způsobem esteticky přitahovat, ale vůbec nám to nepomáhá k vysvětlení toho, jakým způsobem nám trhy umožňují dosáhnout takové míry koordinace, které jsme schopni, ať už je jakkoli nedokonalá.

Kirzner se do této diskuze naplno zapojil roku 1973, svou knihou *Konkurence a podnikání*.⁵⁸ Kirznerova kniha byla metodologickým průvodcem různých modelů konkurence a monopolů, jež ekonomové v historii využívali, a jejich kritická recenze optikou rakouského důrazu na procesy a učení, namísto na rovnovážné stavy. Kirznerovi v těchto modelech zejména chyběli podnikatelé. Základním příspěvkem Kirznerovy knihy proto bylo jeho misesovské řešení (podnikatelé) na hayekovský problém (jak nám tržní konkurence pomáhá učit se?), a následné využití tohoto porozumění trhů k ilustraci slabín statických rovnovážných modelů populárních v mainstreamové ekonomii. Stanovením vize podnikání jako součásti tržních procesů a výslovným zasazením této vize do kontextu problémů a myšlení hlavního proudu, se Kirznerova kniha stala dílem, které se nejvíce přičinilo o obrození rakouské ekonomie v pozdních 70. letech a jejího zesilování následujících 40 let.

V Kirznerových dílech je podnikatel aktér, který vidí příležitosti k tomu, jak odstranit vzájemnou

nevědomost účastníků trhu. Když se vrátíme k našemu dřívějšímu příkladu, představme si, že se na jedné straně ulice prodávají jablka za 50 korun a na druhé straně ulice se prodávají za 75 korun. Prodejci jablek za 50 korun nevědí o své schopnosti dosáhnout větších zisků, a ti, co nakupují za 75 korun, nevědí o levnějších jablcích na druhé straně ulice.

Podnikání je pro Kirznera jednáním, při kterém člověk takové příležitosti *vyhlíží*. Kvůli své nevědomosti lidé na obou stranách ulice mohli velmi dobře dosahovat maximálního užitku a zisků, *v rámci svého vnímání dostupných příležitostí*. V rámci svého vnímaného rámce prostředků a cílů dělali to nejlepší, co mohli. A až do momentu jistého uvědomění i podnikatel funguje ve stejném rámci prostředků a cílů. Když si ale podnikatel uvědomí jejich vzájemnou nevědomost a uvidí příležitost k zisku, například tím, že nakoupí jablka na jedné straně ulice za 60 korun, a prodá je na druhé straně za 70 korun, nabyde nové vnímání příslušných prostředků a cílů.

Když tedy podnikatel zareaguje na tuto změnu ve svém vnímání, tak prodejci jablek na obou stranách mohou zjistit, že jejich dosavadní vnímání bylo mylné. Všechny strany naprosto ignorovaly příležitost mít se lépe a zlepšit koordinaci jejich jednání, až do té doby, než si toho všiml podnikatel.

Pro Kirznera je toto podnikatelské jednání samotnou podstatou konkurence. Když náš podnikatel nabídne za jablka více než ostatní, tedy 60 korun, zapojuje se do konkurenčního chování, stejně, jako když na druhé straně ulice prodává jablka pod běžnou cenou 75 korun jen za 60 korun. Dle Kirznera konkurence *je* podnikatelská a podnikání *je* konkurenční. Pohledem rakouských ekonomů je to, co konkurence a podnikání dělají, právě snižování „naprosté nevědomosti“ účastníků trhu. Tato naprostá nevědomost se odlišuje od jiných forem nevědomosti tím, že ani nevíme, co je to, co nevíme.

Kirzner tedy rozlišuje mezi „hledáním“ a „objevováním“.⁵⁹ Když něco hledáme, víme, co je to, co hledáme, a tím začíná metodický proces hledání. Hledání podléhá maximalizačním úvahám: v určitém okamžiku mohou být náklady na hledání tak vysoké, že pokračovat v dalším hledání je pro nás nežádoucí. Když hledáme, přijímáme určitý rámec prostředků a cílů jako daný a snažíme se v rámci něj maximalizovat. Například: „jak zjistím adresu svého přítele v Clevelandu?“

Akt hledání *je* samozřejmě součástí trhu, ale není to ta samá věc jako objevování, které spočívá v odstraňování naprosté nevědomosti. Dejme tomu, že během toho, co hledám adresu svého přítele, zjistím, že se do Clevelandu přestěhoval další z mých přátel, aniž bych o tom

věděl. Nemohl jsem ani hledat novou adresu tohoto přítele, protože jsem nevěděl, že ji neznám. Tento akt obje-
vování, který zahrnuje uvědomění, že jsem si nebyl vě-
dom vlastní nevědomosti, je charakteristický pro
podnikání. Naši prodavači jablek nevěděli, že správně
nevnímali příležitosti, které před nimi ležely. Když si jich
podnikatel všiml, učinil objev a jeho následná činnost
upozorní na tyto nové příležitosti i další účastníky trhu.

Toto je ten proces učení, který identifikoval Hayek
roku 1937 v článku „Ekonomie a znalosti“ a podobně je
tomu i v Misesových dílech, zejména v *Lidském jednání*,
kde podnikatel hraje ústřední roli, protože právě jeho os-
tražitost podněcuje proces učení a zpřístupňuje výsledné
znalosti ostatním. Slovy, které použil Hayek v pozdějším
článku, je soutěž „objevovací proces“.⁶⁰ Podnikatelská
činnost je způsobem, kterým překonáváme naši vzájem-
nou nevědomost, a zároveň představuje proces, kterým
se pohybují ceny, aby co nejlépe sloužily jako náhražky
našich neustále se měnících znalostí.

Kirzner se soustředil především na vysvětlení
jedné specifické otázky ekonomické teorie: jak je možné,
že se ekonomiky mohou přesunout ze stavu naprosté ne-
vědomosti do stavu s vyšší mírou koordinace. Svým způ-
sobem se vlastně pokoušel vysvětlit, jakým způsobem
funguje neviditelná ruka, nebo řečeno jazykem jeho

současníků, jak je možné, že ekonomiky směřují k rovnováze.

Kirznerův pohled můžeme také spojit s naší dřívější diskusí o kapitálu a kalkulaci. Jakmile podnikatelé začnou vnímat příležitost, musí shromáždit dostatek zdrojů k jejímu využití, což znamená získávání komplementárních kapitálových statků (včetně „lidského kapitálu“) a vytvoření strategického plánu s rozpočtem na základě stávajících tržních cen. Podnikatelův plán je podroben tržnímu testu, ve kterém je následný zisk či ztráta informačním prostředkem, který podnikatele informuje o přesnosti jeho vnímání. Poté se podnikatel zapojuje do dalšího kola vnímání příležitostí, plánování a sestavování rozpočtu, a tím se celý proces opakuje.

Toto je dynamika tržního procesu, řízena podnikatelským vnímáním toho, co spotřebitelé chtějí, a jak to nejlépe vyrobit. Podnikatelé v tomto ohledu připomínají vědce, kteří navrhnou hypotézu ve formě rozpočtu a strategického plánu, a následně ji testují ve světě plném nejistoty vůči přáním spotřebitelů, přičemž měřítkem úspěchu je právě zisk a ztráta.

Tento pohled na konkurenci a podnikání je velmi odlišný od modelů dokonalé rovnováhy hlavního proudu, a také od oboru organizace odvětví obecně. Různé modely užívané mainstreamovými ekonomy se

snaží ukázat, jaké důsledky v rámci společenského blahobytu budou mít jednotlivé typy tržních struktur.

Jak již bylo uvedeno, model dokonalé konkurence přináší optimalitu a jakákoliv odchylka od tohoto modelu sníží celkové zisky výrobců a spotřebitelů. Monopolní síla je v mainstreamu definována jako selhání kteréhokoliv z předpokladů dokonalé konkurence, zejména pak předpokladu o velikosti firem, jejich vlivu na ceny a stejnorodosti jejich produktů. Větší firmy, firmy, jež mají vliv na ceny a firmy, které se svými produkty odlišují, všechny narušují „dokonalost“ dokonalé konkurence.

Výsledkem tohoto přístupu bylo nejen to, že veškeré odchylky od dokonalé konkurence byly označeny za „selhání trhu“, ale také to, že si ekonomové myslí, že mohou vědět, jaká „by měla“ být ideální struktura nějakého tržního odvětví. Tento názor stále ovlivňuje federální regulaci a antimonopolní legislativu až do dnešního dne.⁶¹

Rakušané s tímto modelem mají problém, jelikož podle nich trpí předstíráním znalostí. Nikdo nemůže vědět, jaká je „správná“ struktura jakéhokoliv průmyslového odvětví. Nemůžeme dopředu vědět, kolik firem by mělo soutěžit, ani jak velké nebo malé by tyto firmy měly být. Zjišťování těchto informací je přesně ten druh činnosti, kterou vykonává svobodný trh s konkurencí a podnikateli.

Například při slučování dvou firem dochází k testování podnikatelské hypotézy, že větší firma bude úspěšnější ve vytváření hodnoty a zisku než dvě malé firmy. Jediným testem této hypotézy je právě test zisku nebo ztráty na skutečném trhu. Ani ekonomové, ani soudci, ani byrokraté nemají znalosti nezbytné k tomu, aby věděli, jaká je ideální struktura trhu, a neexistuje ani důvod, proč se domnívat, že jakékoli odchylky od výsledků dokonale konkurenčního modelu jsou „selháním“, ať už selhání definujeme jakkoli. Firmy využívají mnoho různých druhů konkurenčních strategií k tomu, aby profitovaly skrze poskytování lepších služeb spotřebitelům.

Rakouští ekonomové se naproti tomu mnohem více zajímají o to, jaký druh institucionálního rámce nejlépe umožňuje, aby proces podnikatelského objevování sloužil spotřebitelům. Rakušané nepředstírají, že by věděli, jaká struktura trhu tento cíl uskuteční; ale spíše chtějí podnikatelům umožnit, aby na tuto strukturu přišli prostřednictvím rivalitní konkurence. Na konkurenčním trhu poskytují ceny, společně s dalšími signály, podnikatelům incentivy a znalosti potřebné k tomu, aby mohli lépe předvídat, co spotřebitelé chtějí, a aby objevili, zda jsou jejich vyhlídky do budoucnosti správné.

Všimněme si, jaké důsledky plynou z našeho chápání monopolu. Namísto toho, aby rakušané pohlíželi na

deviace od dokonale konkurenčního ideálu (například firma ovlivňující ceny, její velikost nebo rozdílnost produktů) jako na důkaz monopolu, vidí rakušané v těchto odchylkách způsob, jakým se firmy zapojují do konkurenční soutěže. Jak již bylo uvedeno výše, sloučení firem je také konkurenčním manévrem, stejně tak jako různé způsoby, kterými si firmy pohrávají se svými produkty, aby je odlišily od podobných produktů vyráběných jinými firmami. Přidání fotoaparátu k mobilnímu telefonu nebylo monopolní chování – byla to forma konkurenční soutěže, která nabídla spotřebitelům produkt s potenciálně větší hodnotou. Automobily s parkovací kamerou jsou dalším příkladem konkurence odlišením. Tohle všechno jsou pokusy o to, ve stavu neznalosti a nejistoty odhalit, jakých produktů si spotřebitelé cení a jak nejlépe toto zboží vyrobit, a to vše prostřednictvím konkurenčního jednání podnikatelů.

Skutečný monopol je naprosto rozdílný. Nastává, když současným nebo potenciálním podnikatelům zabraňuje v uplatnění jejich podnikatelského úsudku právní překážky. Asi nejzřetelnějším příkladem tohoto jevu jsou situace, v nichž firmy potřebují vlastnit státní licenci k tomu, aby mohly poskytovat určité zboží či službu, jako je tomu v mnoha městech u taxikářů, což podnikatelům, jako jsou řidiči Uberu a Lyftu, znemožňuje

zapojit se s nimi do konkurenční soutěže. Právní překážky ve vstupu (a výstupu) do odvětví tlumí proces objevování na trhu tím, že brání podnikatelům, kteří vnímají nové možnosti, ať už pro konkurenci velmi blízkému produktu nebo pro způsob, jak poskytnout mírně odlišnou verzi současného produktu, aby své vnímání proměnili v jednání. Firmy s ochranou před touto konkurencí budou produkovat méně a/nebo nižší kvalitu, přičemž budou mít možnost účtovat si vyšší ceny, přesně jak předvídá model dokonalé konkurence.

Ale skutečná moc monopolů tkví v ochraně před novými myšlenkami druhých. Skutečnou konkurenci můžeme nazvat „inovací bez povolení“, jelikož konkurenční trhy slouží jako testovací pole pro soupeřící představy o tom, jak nejlépe sloužit spotřebitelům.⁶² Pro rakušany je podstatou politických opatření hospodářské soutěže to, aby proces objevování na trhu mohl fungovat bez překážek, ať už jimi jsou právně vymahatelné vstupní bariéry nebo jiné formy ochrany pro současné subjekty, přičemž po těchto překážkách často volají stávající firmy samotné. Svoboda vstupu na trh a rovné podmínky pro všechny konkurenty zajistí, že podnikatelské usilování o zisk vede k ekonomické koordinaci a největší hodnotě pro spotřebitele.

X.

Moderní rakouská monetární teorie a makroekonomie

Stejně jako Kirznerovy práce z 60. a počátku 70. let položily mikroekonomické základy rakouskému obrození, práce Murrayho Rothbarda, zejména jeho kniha *Velká americká krize*^h z roku 1963, byla inspirací pro většinu makroekonomických bádání v rámci tohoto obrození.⁶³ Rothbardova kniha nabídla ve své úvodní části aktualizovanou verzi rakouské teorie hospodářského cyklu, následovanou diskuzí o měnové expanzi ve dvacátých letech, jež vedla ke krachu v roce 1929, a na závěr nabídla několik kapitol o Hooverově funkčním období a způsobech, jakými Hooverova politika zhoršila dopady krachu.

Za zmínku stojí to, že rozpracování teorie cyklu v první kapitole zahrnovalo kritiku bankovníctví s částečnými rezervami a obhajobu systému založeného na stoprocentních rezervách ve zlatě, jakožto ochrany proti

^h V or. „America's Great Depression“.

inflaci a hospodářským cyklům. Tento argument byl ve své době mezi mladšími rakušany kontroverzní a jejich rozličné pokusy nabídnout alternativní rámce pro měnovou teorii a politiku byly klíčové pro nastartování několika myšlenek, jež byly významnými pokroky rakouské makroekonomie v období obrození.

Na úvod je třeba objasnit, že „rakouská makroekonomie“ není protimluvem. Po mnoho let rakušané, včetně Misese a Hayeka, opovrhovali celou myšlenkou „makroekonomie“ a mnoho rakušanů jí opovrhují dodnes. Jejich hlavní námitka spočívá v tom, že ekonomie je nutně zcela jen o relačních cenách a mikroekonomické koordinaci. Myšlenka, že agregátní proměnné – jako je spotřeba, investice a vládní výdaje v keynesiánském modelu – mají kauzální účinnost a mohou být chápány nějakým způsobem odděleně od mikroekonomických rozhodnutí, byla odmítána, jak jsme viděli v Hayekově kritice Keynesa.

Tyto kritiky jsou oprávněné a možná by bylo lepší moderní rakouskou makroekonomii označit jako moderní rakouskou *monetární ekonomii*. Přesto má užívání termínu „makroekonomie“ stále svou hodnotu. Rakouský přístup se snaží zodpovědět mnoho stejných ústředních otázek jako moderní makroekonomie, ale činí tak s výrazně odlišným přístupem. Jakmile si

uvědomíme, že narušení peněžní zásoby bude mít systematicky rušivé účinky v celém souboru relativních cen vyjádřených v penězích, lze „makroekonomii“ chápat jako pokus o pochopení příčin a důsledků těchto systematických, celou ekonomiku zahrnujících vzorců cenových deformací a mikroekonomických dyskoordinací.

Budeme-li parafrázovat rakouského ekonomu Rogera Garrisona, můžeme si klást makroekonomické otázky, ale existují pouze mikroekonomické odpovědi. Pokud chceme pochopit to, proč ekonomika podléhá agregátním výkyvům, jako jsou recese a inflace, musíme nejprve hledat systematického viníka těchto celohospodářských „makroekonomických“ problémů. Vysvětlení nalezneme v tom, jakým způsobem hrátky s měnou narušují mikroekonomický proces koordinace cen. To je odůvodněnou doménou *rakouské* makroekonomie.

Vývoj rakouské měnové teorie a makroekonomie v období obrození se převážně odehrával ve třech oblastech. Těmi jsou rozvoj teorie a historie svobodného bankovníctví (free-bankingu) v díle Lawrence Whitea a George Selgina, využití teorie peněžní rovnováhy jako základu měnové ekonomie a makroekonomie v Selginově knize i v mé vlastní práci, a nakonec různá rozšíření rakouské teorie hospodářského cyklu Rogera Garrisona, zejména v jeho knize *Čas a peníze*.⁶⁴ Veškerá tato

práce byla následně aplikována na řadu společenských otázek, zejména však pro pochopení příčin a důsledků finanční krize a velké recese na počátku tohoto tisíciletí.

První výzva, které Rothbardova vize rakouské makroekonomie čelila, přišla v roce 1984 s publikací *Svobodného bankovníctví v Británii* od Lawrence Whitea. White nabídl stručný teoretický model, který popisoval, jak by konkurenční banky s frakčními rezervami (které označil za systém „svobodného bankovníctví“) zabránily inflaci, a tedy i hospodářským cyklům. Tento model využil ke zkoumání historie skotského bankovního systému v první polovině 19. století. White tvrdil, že tehdejší převážně konkurenční systém částečných rezerv držel inflaci na uzdě a docházelo v něm jen k velmi malému počtu runů na banky s malými ztrátami pro vkladatele. Nabídl také revidovanou kategorizaci tehdejších myslitelů v oblasti měnové politiky, která mu umožnila identifikovat „školu volného bankovníctví“, která se odlišovala od obou stran dlouholeté debaty měnové školy a bankovní školy. Whiteova kombinace teorie a historie nabízí alternativní rámec pro rakouskou měnovou teorii, společně s alternativním souborem měnových institucí, jež mohou zabraňovat inflaci a hospodářskému cyklu.

O čtyři roky později George Selgin rozšířil Whiteovo pojednání o teoretické argumenty, proč by

konkurenční bankovníctví s částečnými rezervami mohlo zajistit, aby nabídka peněz byla spojena s poptávkou po držení peněz. Udržení tohoto vztahu by zajistilo, že tržní úroková míra bude spojena s přirozenou úrokovou mírou, čímž by se předešlo jakýmkoli umělým boomům, a tedy i krachům. V pozadí této argumentace je myšlenka, že peníze tvoří polovinu každé směny a tím pádem se přebytky nebo nedostatky v nabídce peněz „přelijí“ do reálného zboží a služeb.

Jak bylo uvedeno v kapitole 7, poptávka lidí po penězích je poptávkou po držení reálných zůstatků neboli určitého množství kupní síly. Peníze poptáváme (tedy držíme je), protože nám poskytují službu tím, že jsou nám k dispozici k využití, kdykoli je můžeme potřebovat, což je ve světě nejistoty zásadní funkce. Dalším klíčovým pozorováním je to, že peníze se na naše účty dostávají běžnými způsoby, například když dostaneme zapláceno za práci nebo prodáme nějaký náš majetek. To umožňuje, aby se v kterémkoli okamžiku množství peněz, jež skutečně držíme, lišilo od množství peněz námi touženého.

Pokud je námi skutečně držené množství peněz shodné s množstvím peněz, jež toužíme vlastnit, neexistuje žádný podnět k utrácení přebytečných zůstatků, ani k omezení naší spotřeby za účelem zvýšení množství zůstatků. Tato situace se nazývá měnová rovnováha. Když

však zjistíme, že trvale držíme více kupní síly, než bychom si přáli, provedeme swap portfolia větším nákupem zboží a služeb, čímž snížíme držbu peněz a zvýšíme držbu těchto jiných statků. Naopak, pokud zjistíme, že nám trvale chybí reálná kupní síla, uděláme jedinou věc, kterou můžeme učinit, abychom tuto situaci napravili, a omezíme tedy svou spotřebu za účelem opětovného navýšení našich peněžních zůstatků na požadovanou úroveň.

Když utratíme přebytečné peněžní zůstatky nebo snížíme spotřebu, abychom obnovili své peněžní zásoby, ceny se odpovídajícím způsobem zvýší nebo sníží (pokud veškeré ostatní podmínky zůstanou stejné). Z pohledu peněžní rovnováhy tyto změny nazýváme inflací nebo deflací. Inflace je nadměrná nabídka peněz a deflace je nedostatečná nabídka peněz.⁶⁵ Oběma se lze vyhnout, pokud je peněžní systém schopen produkovat takové množství peněz, které odpovídá poptávce po reálných peněžních zůstatcích. Selginův argument spočíval v tom, že svobodný bankovní systém, ve kterém jsou peníze vytvářené bankami částečně kryty nějakými komoditami, je podle něj schopen udržovat měnovou rovnováhu a vyhnout se tím pádem jak inflaci, tak deflaci.

Ve svobodném bankovním systému poptávka po penězích ve formě bankovních závazků, jako jsou

zůstatky na běžných účtech nebo oběživo, reprezentuje úspory v tom smyslu, že když dovolíme, aby naše držba těchto závazků rostla, poskytujeme bankovnímu systému prostředky k zapůjčení. Nabídka peněz emitovaných bankami je spojena s poptávkou po zapůjčitelných prostředcích a investování. Když banky poskytují úvěry založené na úsporách/vkladech na účtech držitelů, poskytují tím podnikatelům investiční prostředky. Zjednodušeně lze říci, že když bankovní systém udržuje peněžní rovnováhu tím, že produkuje množství peněz, jež si lidé přejí držet, udržuje tím také investice vyrovnané úsporám.⁶⁶ Tato rovnost je klíčová, jelikož předpokládá, že tržní úroková míra přesně odráží skrytou přirozenou úrokovou míru. Je-li tomu tak, pak udržování měnové rovnováhy zabrání inflaci, deflaci a hospodářskému cyklu.

V této knize i ve své pozdější monografii přidal Selgin bližší vysvětlení toho, jakým způsobem může být cenová hladina ovlivněna jak peněžními, tak reálnými faktory.⁶⁷ Výše uvedená diskuse ukázala, jak mohou cenová inflace i deflace vyplývat z nerovnováhy na trhu s penězi. To však nejsou jediné faktory, jež mohou ovlivnit celkovou cenovou hladinu. Například tak mohou činit i změny v produktivitě. S rostoucí produktivitou ekonomiky by měly ceny zboží a služeb klesat. To, co bychom očekávali

ve zdravé ekonomice, kde je (přibližně) udržována peněžní rovnováha, je klesající cenová hladina. Jde o to, že z rakouského pohledu se nelze jednoduše podívat na cenovou hladinu a rozpoznat, zda se jedná o problematickou inflaci nebo deflaci. Cenová inflace nebo deflace, které vycházejí z nerovnováhy v měnové hladině, poškozují ekonomiku, ale cenové změny, které vycházejí ze změn produktivity, jsou žádoucími, protože tyto změny v cenách odrážejí změny v samotném nedostatku zboží, přesně, jak o tom hovořil Hayek a další odborníci rakouské školy.

Jedním ze způsobů pohledu, který ekonomové historicky využívali k pochopení účinků peněz na ekonomiku, je rovnice směny. Řekněme, že M znamená peněžní zásobu, V znamená rychlost oběhu peněz (neboli kolikrát daný dolar změní majitele za určitý časový úsek, což je také převrácená hodnota poptávky po držení peněz), P je cenová hladina a Y je reálný příjem. S těmito proměnnými víme, že $M \times V$ se musí rovnat $P \times Y$. Rovnice $MV = PY$ jednoduše říká, že celkové množství utracených peněz (M krát V neboli peněžní zásoba krát její průměrný obrat) se musí rovnat nominální hodnotě toho, co se prodá (P krát Y je jednoduše nominální příjem). $MV = PY$ je matematická identita v tom smyslu, že musí platit už jen z definice. Pokud se tedy změni hodnota jedné

proměnné, musí se změnit i hodnota jedné či více dalších proměnných tak, aby byla zachována identita.

Selgin společně s dalšími zastánci přístupu založeného na peněžní rovnováze tvrdí, že udržování peněžní rovnováhy je ekvivalentní udržování konstantního $M \times V$, takže jakékoli změny v produktivitě, které ovlivňují Y , musí také způsobit, že se P bude pohybovat opačným směrem.⁶⁸ Pokud tedy udržujeme peněžní rovnováhu, tak ekonomický růst (nárůst Y) povede k poklesu cen (pokles P). Dobrá měnová politika se nesnaží o vytvoření stabilní cenové hladiny. Místo toho by měla usilovat o měnovou rovnováhu, a tím umožnit pohyb cenové hladiny v reakci na změny reálných faktorů. Snaha udržet stabilitu cenové hladiny v ekonomice, u které dochází k růstu produktivity, povede k inflaci, protože cenová hladina *by měla* klesat.

Tento pohled na měnovou rovnováhu nám může pomoci pochopit jeden poznatek, který Rothbard (a ostatní) uváděli o 20. letech 20. století: i když byla cenová hladina do značné míry stabilní, tato stabilita maskovala skrytý inflační rozmach, protože růst produktivity v této době měl vést k poklesu cen.⁶⁹ Tento poznatek je klíčový k pochopení toho, jakým způsobem mohou rakušané vnímat měnovou politiku i ekonomickou historii rozdílně od ostatních myšlenkových směrů, a to včetně

jiných převážně volnotržních směrů, jako je monetarismus spojovaný s Miltonem Friedmanem a dalšími makroekonomy chicagské školy.

Dalším rozdílem, který můžeme pozorovat, je rakouský důraz na účinky relativních cen. Zatímco většina makroekonomů pohlíží na náklady cenové inflace a deflace jako vycházející z pohybů cenové hladiny jako celku, rakouská perspektiva měnové rovnováhy ukazuje, že skutečné náklady pocházejí z narušení mikroekonomického procesu cenové koordinace.⁷⁰ Když mají tržní aktéři skutečné peněžní zásoby vyšší, než po jakých sami touží, utratí tyto nadbytečné zůstatky a tím iniciují zvýšení cen.

Není však důvod se domnívat, že tyto výdaje budou rozmístěny rovnoměrně napříč ekonomikou. Místo toho budou dopady na ceny nerovnoměrné, a to způsobem, který závisí na tom, kdo je ten, kdo má přebytečnou zásobu peněz a jaké jsou jeho preference. Některé ceny se zvýší hodně, jiné málo. Pro mikroekonomickou koordinaci je důležitá cena jednoho zboží ve srovnání s jiným. Jelikož má inflace tyto nerovnoměrné účinky na různé ceny, relativní ceny některých statků budou stoupat a relativní ceny některých statků budou klesat. Tyto měnící se cenové signály se stávají součástí kalkulace v plánech podnikatelů i spotřebitelů.

Tento závěr můžeme ještě více zdůraznit, když do analýzy zahrneme rakouskou teorii kapitálu. I zde Rakušané rozčleňují homogenní „K“ mainstreamové teorie a mohou tak lépe porozumět důsledkům zdeformovaných relativních cen. Pokud se podnikatelé nechají zmást novým souborem relativních cen, které jsou způsobeny inflací, může je to vést k investicím do kapitálových statků, které by jinak neprovedli. Podnikatelé se mohou obrátit k úplně jiným projektům, pokud špatně pochopili signály cen zdeformovaných inflací. Pokud se ukáže, že tyto ceny jsou produkty inflace a firmy si uvědomí, že kapitál, který nakoupily, nebyl dobrý způsob útraty jejich peněz, nebudou schopny získat zpět ztráty z tohoto kapitálu v plné hodnotě.

Vzpomeňme si, že kapitálové statky mají omezený počet možných využití. Pokud úrokové sazby vysílají falešné signály o časových preferencích spotřebitelů, mohou přimět podnikatele k investicím do kapitálových statků, o kterých později zjistí, že ve skutečnosti nebyly správně použity k uspokojení poptávky spotřebitelů. V té chvíli budou tyto konkrétní statky méně hodnotné, než kolik za ně bylo zapláceno, protože již nemohou vytvářet hodnotu, která se od nich očekávala. Tito podnikatelé je budou muset se ztrátou prodat a kupující budou muset investovat zdroje do realokace či přestavby

kapitálových statků tak, aby posloužily nějakému novému a méně optimálnímu účelu. Tyto náklady na úpravu kapitálových statků nebo rekvalifikaci lidského kapitálu představují společenské ztráty ve srovnání se světem bez inflace.

Z tohoto úhlu pohledu lze rakouskou teorii hospodářského cyklu chápat jako konkrétní aplikaci tohoto zobecněného scénáře. Boom je specifickým vzorcem malin-vestic vyvolaných inflací. Ta je zase způsobená uměle nízkou tržní úrokovou mírou s mezičasovými deformacemi v cenách. V konečném důsledku můžeme všechny náklady inflace (a deflace) chápat jako důsledek účinků relativních cen měnové nerovnováhy. Právě v tomto ohledu rakušané říkají, že existují makroekonomické otázky, ale pouze mikroekonomické odpovědi.

Většina ekonomických analýz, které zkoumají cenu nákladů inflace, se zabývá problémy spojenými s pohyby cenové hladiny jako celku, zejména pak s těmi neočekávanými pohyby. Historicky byl růst cen považován za problematický, protože znamenal nutnost častější výměny jídelních lístků a cenovek. Navíc někteří lidé byli nuceni častěji chodit do banky pro hotovost. Moderní technologie tyto náklady samozřejmě minimalizovaly. V poslední době se ze strany hlavního proudu klade důraz na náklady spojené s předvídáním inflace v takových

věcech, jako jsou smlouvy. Ale i zde se zaměřují na změnu celkové cenové hladiny.

Tento přístup zcela opomíjí mikroekonomické vlivy, které byly popsány výše. Náklady inflace jsou obvykle mnohem vyšší, než se běžně soudí, a to do takové míry, do jaké tyto účinky relativních cen způsobují promarnění příležitostí na mikroekonomické úrovni a nutí lidi vynakládat zdroje na ochranu proti různým účinkům inflace. Pokud tato mikroekonomická nekoordinovanost podkopává důvěru populace v trhy a vede lidi k tomu, že dávají přednost politickým procesům jakožto způsobu, jak se obohatit nebo jak alokovat zdroje, pak bude ztráta zdrojů způsobená inflací ještě větší. Stejně jako vysoká míra inflace podkopává využívání peněz při směně, může hyperinflace vést ke kompletnímu rozpadu tržní ekonomiky. Protože rakušané chápou účinky relativních cen na inflaci, budou mít mnohem lepší a širší přehled o skutečné ceně, jež platíme za inflaci a škodách, které může způsobit. Zaměření hlavního proudu na agregáty zakrývá problémy, o které se jedná nejvíce.

Rozdíly mezi rakouským přístupem a přístupem jiných myšlenkových směrů jsou pěkně ilustrovány v Garrisonově knize *Čas a peníze*. V této knize rozvíjí Garrison myšlenku toho, co sám nazývá „makroekonomií založenou na kapitálu“, kterou staví do kontrastu

s makroekonomií „založenou na práci“ hlavního myšlenkového proudu. Moderní makroekonomie se soustředila na trh práce jako na spojovací článek mezi mikroekonomií a makroekonomickými agregáty, od keynesiánského zaměření na lepkavé mzdy přes Phillipsovou křivkuⁱ srovnávající inflaci s nezaměstnaností, která definovala monetarismus i novoklasickou ekonomii. Oblíbené názory, že inflace může snížit nezaměstnanost, a že nižší nezaměstnanost může nějakým způsobem způsobovat inflaci, jsou postaveny na názorech makroekonomů zastávajících právě teorie založené na práci.

Garrison tyto přístupy stavěl do kontrastu s přístupem rakouských ekonomů založeném na kapitálu. Jak jsme již viděli, heterogenita kapitálu, myšlenka kapitálové struktury zahrnující fáze výroby v čase a nutnost spoléhat se na tržní ceny k provedení peněžní kalkulace za účelem alokace tohoto kapitálu, jsou základy rakouské vize tržního procesu. Kapitálová struktura je také hlavním mechanismem, skrz něj se přenášejí monetární šumy do výkyvů reálných veličin a koordinačních selhání.

ⁱ Pozn. překladatele: Phillipsova křivka znázorňuje inverzní vztah mezi nezaměstnaností a inflací. Nižší nezaměstnanost tedy koreluje s vyšší inflací.

Garrison představil čtyřkvadrantovou grafickou strukturu, která poskytla vizuální nástroj pro vysvětlení rakouského přístupu založeného na kapitálu a jeho porovnání s jinými myšlenkovými směry, zejména s Keynesovým přístupem. Integrací „hayekovského trojúhelníku“ (představujícího kapitálovou strukturu) s trhem půjčitelných prostředků a hranicí produkčních možností, která znázorňuje inverzní vztah mezi spotřebou a investicemi, mohl Garrison ukázat, jak zvýšení úspor vyvolává reálný hospodářský růst a jak nadměrná nabídka peněz vyvolává neudržitelný rozmach popsany v rakouské teorii hospodářského cyklu. Rovněž jasně vyjádřil myšlenku trhů práce „rozčleněných do stádií“, což rakušanům umožnilo rozdělit „jednotný“ trh práce a ukázat, jak by změny ve struktuře kapitálu ovlivnily mzdy v různých stádiích výroby.

Stejný grafový podklad bylo možné použít ke zkoumání toho, jak by fiskální politika mohla ovlivnit kapitálovou strukturu a růst, což rakušané dříve podrobněji nezkoumali. Garrisonovy grafy také umožnily snadno porovnat rakouský přístup s Keynesovým, neboť na nich byl jasně vidět rakouský pohled na strukturu kapitálu, trh půjčitelných prostředků a trade-off mezi spotřebou a investicemi, které vyznačovaly rakouský přístup. Další rakouští odborníci sadu Garrisonových diagramů

rozšířili a aplikovali je na různé makroekonomické problémy, včetně deflace.⁷¹

V posledním desetiletí se rakouská makroekonomie dostala díky finanční krizi a velké recesi roku 2008 do více centrálních pozic ekonomické diskuse. Během rozmachu na trhu s bydlením někteří rakouští ekonomové upozorňovali, že ekonomika má rysy inflačního boomu v rámci rakouského hospodářského cyklu. Když v letech 2006 a 2007 započal útlum, mnozí rakušané rychle nabídli vysvětlení této situace za pomoci různých verzí teorie hospodářského cyklu. Expanze peněžní zásoby po roce 2001 byla jasně patrná z poklesu nominální a reálné sazby federálních fondů, z nichž ta druhá jmenovaná byla v polovině desetiletí po dobu přibližně dvou let záporná.

Specifickým znakem tohoto konkrétního cyklu byl způsob, jakým se nadbytek úvěrů projevil na trhu s bydlením, a nikoli v komerčních úvěrech, jak by tomu naznačoval kanonický rakouský příběh. Rakušané a další poukazovali na to, že různé vládní regulace uměle zatraktivnily bydlení jak pro prodávající, tak pro kupující hypotečních úvěrů, čímž se tento trh stal hlavním místem koncentrace nadbytečných úvěrů. Domy mají společné rysy s dlouhodobými komerčními kapitálovými investicemi, takže mnohé z těchto rakouských myšlenek lze

aplikovat i na bydlení. Rakušané navíc rozšířili Rothbardovu analýzu velké hospodářské krize, aby ukázali, jak špatná politická rozhodnutí v měsících a letech po krachu v roce 2008 prohloubila recesi a zpomalila veškerá úsilí o zotavení ekonomiky.⁷²

Ačkoli se Rakušané obecně stavěli proti rozšiřování pravomocí Fedu a jeho využívání kvantitativního uvolňování, probíhala zdravá debata jak mezi rakušany, tak mezi rakušany a takzvanými „tržními monetaristy“ o krocích Fedu na podzim 2008, v době nejhlubší krize. Tržní monetaristé a většina rakušanů se shodují v tom, že Fed měl povinnost zabránit poklesu peněžní zásoby využitím standardního nástroje Fedu, kterým jsou operace na volném trhu, což historicky již také měl učinit, ale neučinil na počátku 30. let 20. století.

Je lákavé se domnívat, že snížení peněžní zásoby by vyléčilo problém příliš velkého množství peněz, ale jakmile dojde k inflaci a ceny se tomu přizpůsobí, následná deflace by způsobila stejné problémy jako jakákoli jiná měnová deflace bez ohledu na to, zda jí předcházela inflace. Klíčem k dalšímu postupu je udržení měnové rovnováhy. Přestože se v tomto důležitém bodě oba směry shodují, rakušané a „tržní monetaristé“ nadále vedou zdravou a produktivní debatu o detailech toho, kolik toho měl Fed udělat a po jak dlouho.

Mnoho prvků krize a velké recese, které rakouská teorie hospodářského cyklu dokázala vysvětlit, vrátilo tuto teorii zpátky na výslunní jakožto analytický nástroj v rámci makroekonomie.⁷³

Z poměrně jednoduchého příběhu a úzkého zaměření teorie hospodářského cyklu, kterou mezi válkami vytvořili Mises s Hayekem, a kterou v 60. letech 20. století rozpracoval Rothbard, má nyní moderní rakouská ekonomie mnohem bohatší, podrobnější a užitečnější nástroje pro vysvětlení nejen rozmachu a útlumu hospodářského cyklu, ale celé řady dalších makroekonomických jevů. Tento posun vpřed byl učiněn v rámci stále pokračujícího dialogu s makroekonomickým hlavním proudem v naději, že nabídneme lepší analýzy, než poskytují standardní nástroje. V monetární ekonomii a makroekonomii stále existuje mnoho fascinujících jevů, od světa téměř nulových úrokových sazeb až po kryptoměny, jako je Bitcoin, a na všechny z nich je dnes uplatňován rakouský přístup.

XI.

Rakouská ekonomie ve 21. století

Od vydání Mengerových *Principů*, které založily to, co se později stalo známým jako rakouská ekonomická škola, uplynulo již téměř 150 let. Za tuto dobu jsme byli svědky toho, jak se tato škola rozrůstala, poté upadla, a pak znovu ožila v polovině 70. let. Za více než 40 let od počátku tohoto obrození se tato škola rozšířila způsobem, který přesáhl vrchol jejího vlivu ve 20. století.

Ekonomové ovlivnění rakouskou školou mají desítky stálých pozic na mnohých univerzitách po celém světě, včetně těch s doktorandskými programy, které vychovávají další generace rakušanů. Tito akademičtí rakušané publikují své práce v předních ekonomických časopisech, píší knihy vydávané u předních nakladatelství a celkově zapojují zbytek ekonomického oboru do významných badatelských otázek dneška. Jiní rakušané, pracující z think tanků nebo vládních úřadů, za pomoci rakouských myšlenek analyzují aktuální události a dostávají tyto analýzy do světa ve sféře veřejné politiky.

Přestože je rakouská škola stále ve velké míře názorovou menšinou, její přívrženci se byli schopni probojovat do řady odborných konverzací, zejména díky vysoké kvalitě jejich práce.

Existuje celá řada důvodů, proč jsou rakouští ekonomové v posledních letech úspěšnější. Klíčovým je zejména to, jakým způsobem moderní rakušané rozšířili soubor myšlenek, které zpracovávají, a rozsah otázek, na které se snaží odpovědět. Rakouská ekonomie 21. století je stále postavena na základech, které položili Menger, Mises a Hayek, ale rakušané zcela záměrně přišli na způsob, jakým mohou do svého bádání začlenit komplementární práce z jiných ekonomických tradicí.

Samozřejmým příkladem je teorie veřejné volby, zejména práce Jamese Buchanana, který za svůj přínos v této oblasti získal v roce 1986 Nobelovu cenu. Buchanan se již dlouho zajímal o rakouskou ekonomii a svůj pokus o vysvětlení politiky jako formy směny (což je podstatou veřejné volby) vnímal v souladu s katalaktickými postupy Misese a Hayeka. Přístup veřejné volby, stejně jako ten rakouský, se zajímá o způsob, jakým za specifických pravidel hry probíhá směna, a s jakou pravděpodobností mohou tato pravidla vytvořit žádoucí nebo nezamýšlené nežádoucí důsledky. Tato širší kombinovaná perspektiva umožnila mladým badatelům

vnést rakouské myšlenky do zcela nových diskusí, a celkově zesílila vliv rakouských myšlenek tím, že předvedla jejich vysvětlovací schopnost v kombinaci s více přijímatelnými systémy.⁷⁴

V nedávné době rozvinulo mnoho mladších rakouských ekonomů myšlenky spojené s bloomingtonskou školou politické ekonomie, jež vyrostla z prací Vincenta a Elinor Ostromových.⁷⁵ Práce kombinující tyto dva pohledy byly sepsány ještě před Nobelovou cenou Elinor Ostromové v roce 2009, ale zvýšený zájem o její práci od udělení ceny jistě podnítl větší integraci prací obou Ostromových s rakouskými poznatky. Bloomingtonská škola klade důraz na polycentrickou povahu politického rozhodování a způsoby, jakými si komunity mohou vytvořit neformální pravidla a normy pro řešení mnoha ekonomicky zajímavých problémů, což činí z tohoto přístupu přirozeného partnera rakušanů. Ostromovi nabízejí způsob, kterým lze přemýšlet o tom, jak mohou neformální pravidla v menších, decentralizovaných komunitách napodobovat roli formálních vlastnických práv a jiných institucí v rámci větších, anonymnějších sociálních skupin.

Tím, že na neformální normy pohlíží jako na alternativu k formálním tržním procesům, získávají rakušané způsob, jak využít své představy o decentralizovaných

znalostech a emergentních řádech k řešení problémů, se kterými mohou ekonomové hlavního proudu mít problémy. Tento způsob přemýšlení slavil úspěchy zejména při pochopení vzniku samoregulačních kontraktů a klubů pro penalizace a omezení oportunistického chování, jakožto alternativ k formálním politickým strukturám.

Nakonec také noví rakouští ekonomové využili tuto kombinaci perspektiv ke zkoumání oblastí mimo doménu tradiční ekonomie. Od pirátů přes války a společenskou instituci rodiny, až po obrovské badatelské programy, které analyzovaly zotavení z hurikánu Katrina; moderní rakouská škola se zabývá tím, co by se dalo nazvat teorií společenských věd, s ekonomik v jejich centru.⁷⁶ Snahy o zobecňování v Mengerových *Principech* a Misesově *Lidském jednání* byly zkombinovány s Hayekovou prací o rozdílech mezi intimními a anonymními společenskými řády, aby vytvořily analytický rámec, který umožnil pochopení celých kategorií lidského chování.

Současní rakouští ekonomové se zabývají projektem komparativní politické ekonomie, která nabízí „analytické narativy“, zakořeněné v mikroekonomii v podání Mengera, Misesa a Hayeka, k vysvětlení hádanky moderního ekonomického a společenského života. V souladu se subjektivismem a teorií spontánního řádu, které

charakterizovaly Hayekův popis společenskovední metodologie po druhé světové válce, moderní rakušané začínají u vnímání aktérů a vysvětlují vzorce nezamýšlených důsledků, jež vyplývají z rozhodnutí, které jednotlivci činí na základě svých vnímaných dostupných prostředků a cílů, společně s omezeními způsobenými jak vzácností statků, tak institucionálním prostředím. Analytické narativy nespolehají pouze na ekonometrické techniky, ale spíše ztělesňují pluralistický přístup, který využívá mnoho empirických důkazů, a to kvalitativních i kvantitativních, jak také k řešení těchto hádanek náleží. Ale co je nejdůležitější, současní rakušané publikují tato díla skrz přední univerzitní i akademické publikace a v akademických časopisech.

Tento přístup k ekonomii – a společenským vědám obecně – umožnil moderním rakušanům, aby se účinně zapojili do diskusí v oborech ekonomie a politologie, mimo jiné v oblastech jako jsou antimonopolní politika, měnová politika, hospodářské cykly, komparativní ekonomické systémy, nerovnost, ekonomická historie a efektivita alternativních politických institucí. Rakušané a výzkumníci ovlivněni rakouskými myšlenkami svou prací velmi přispívají ve všech těchto oblastech, stejně, jako v mnoha dalších, takovým způsobem, který tato škola nezažila od svého meziválečného vzestupu. Díky

četným doktorandským programům, které produkují nové výzkumníky vzdělané v současné ekonomii, ale také v souvisejících tradicích, se kterými je často kombinovaná, vyhlídky budoucího rozšíření rakouské školy, jak v oblasti výzkumu, tak jeho vlivu v současných společenských vědách, vypadají optimističtěji než kdy dříve.

Rakouská škola vyvstala z marginalistické revoluce, která stála při založení moderní neoklasické ekonomie. První generace rakouských ekonomů přispěly do tohoto oboru zásadním způsobem, takže jejich příspěvky zůstaly součástí ekonomie až dodnes. I když byl rozsah jejich vlivu zastíněn světovými událostmi a změnami intelektuálního klimatu v polovině 20. století, jejich myšlenky přežily. Když v 70. letech vyšla na povrch selhání socialismu a keynesiánství, mnohé z rakouských myšlenek, které byly před dekádami odmítnuty, získaly zcela nový život, zejména poté, co roku 1974 Hayek získal Nobelovu cenu. Odolnost rakouských myšlenek poukazuje na jejich vysvětlovací schopnosti, ale v desetiletích, které následovaly po sedmdesátých letech, musely být tyto myšlenky obnoveny, kriticky posouzeny a poté představeny způsobem vhodným pro disciplínu, která se od dob, kdy byli rakušané na vrcholu i v ústraní, velmi lišila.

Dosavadní vývoj naznačuje, že generace rakouských ekonomů po obrození školy se tohoto projektu

zhostila úspěšně: moderní rakouská ekonomie je podstatně rozdílným, i když stále charakteristicky rakouským myšlenkovým úsilím, které i přes odlišnosti od svých předchůdců vykazuje znaky růstu a zvyšujícího se vlivu. Studium dlouhé historie rakouské ekonomie není jen cvičení prováděné ze zájmu o historii. Mnohem více je to nezbytný základ pro to, abychom se mohli vypořádat s nejdůležitějšími myšlenkami současné politické ekonomie a následně aplikovat tyto myšlenky na naléhavé problémy ekonomického a společenského života v moderním světě.

Poznámky

Kapitola I.

¹ Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, 1974).

² Israel Kirzner, *Competition and Entrepreneurship* (Chicago: University of Chicago Press, 1973).

³ Carl Menger, *Principles of Economics* (New York: New York University Press, 1981), str. 108.

⁴ Carl Menger, *Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics* (New York: New York University Press, 1985), str. 146.

Kapitola II.

⁵ Pro více současnou rakouskou perspektivu těchto otázek, vizte James M. Buchanan, *Cost and Choice* (Chicago: University of Chicago Press, 1969).

⁶ Tato fráze pochází z krátké knihy Ludwiga Lachmanna o rakouské teorii kapitálu *Capital and its Structure* (Kansas City, MO: Sheed Andrews and McMeel, 1978).

⁷ Nejdůkladnější diskuse tohoto přístupu k poptávce a nabídce můžeme najít v Murray Rothbard, *Man, Economy, and State* (Los Angeles: Nash Publishing, 1962), str. 1–66.

Kapitola III.

⁸ Jedním z nejlepších textů o rozdílech mezi těmito třemi mysliteli, kteří stáli v epicentru marginalistické revoluce, je William Jaffe, „Menger, Jevons and Walras De-Homogenized“, *Economic Inquiry* 14 (1976): str. 511–524.

⁹ Viz také Carl Menger, „On the Origin of Money“, *Economic Journal* 2 (1892): str. 239–255.

¹⁰ F. A. Hayek, „The Results of Human Action but Not of Human Design“, in F. A. Hayek, *Studies in Politics, Philosophy, and Economics* (Chicago: University of Chicago Press, 1967), str. 96–105.

¹¹ Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, ed. Edwin Cannan, 1904 ed. (Chicago: University of Chicago Press, 1976), str. 477.

¹² O vztahu mezi Skoty a rakušany vizte „From Smith to Menger to Hayek: Liberalism in the Spontaneous Order Tradition“, *The Independent Review* 6 (2001): str. 81–97.

Kapitola IV.

¹³ Ludwig von Mises, *Lidské jednání: pojednání o ekonomii* (Grada, 2019), str. 367.

¹⁴ Pro detailnější zpracování vizte Lawrence White, „Introduction to the New York University Press Edition“ v Menger, *Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics* (New York: New York University Press, 1985).

¹⁵ Pro přehled problémů methodenstreitu vizte Samuel Bostaph, „The Methodological Debate Between Carl Menger and the German

Historical School”, *Atlantic Economic Journal* 6 (September 1978): str. 3–16.

¹⁶ Následující diskuze si velmi vypůjčuje ze Steven Horwitz, „The Empirics of Austrian Economics”, *Cato Unbound* (5. září, 2012), <https://www.cato-unbound.org/2012/09/05/steven-horwitz/empirics-austrian-economics>.

¹⁷ Ludwig von Mises, *Lidské jednání: pojednání o ekonomii* (Grada, 2019), str. 217.

¹⁸ Stephen T. Ziliak and Deirdre N. McCloskey, *The Cult of Statistical Significance: How the Standard Error Costs Us Jobs, Justice and Lives* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2008).

Kapitola V.

¹⁹ Pro více informací o roli peněžní kalkulace, vizte Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, str. 200–231; Ludwig von Mises, „Profit and Loss”, v *Planning for Freedom: Let the Market System Work* (Indianapolis: Liberty Fund Press, 2008), str. 143–172; Peter Boettke, „Economic Calculation: The Austrian Contribution to Political Economy”, v *Calculation and Coordination* (New York: Routledge, 2001), str. 29–46; a Steven Horwitz, „Monetary Calculation and the Unintended Extended Order: The Misesian Microfoundations of the Hayekian Great Society”, *Review of Austrian Economics* 17 (2004): str. 307–321.

²⁰ Vizte diskusi v Lachmannově *Capital and its Structure*, str. 1–19.

²¹ Anebo, abychom využili analogii Peta Boettkeho: pro rakušany kapitál může být lépe chápán jako kousky lega, spíše než jeden velký kus modelíny.

²² Menger, Principles of Economics, str. 55–67.

Kapitola VI.

²³ Ludwig von Mises, „Economic Calculation in the Socialist Commonwealth”, v Collectivist Economic Planning, ed. F. A. Hayek (Clifton, NJ: Augustus M. Kelley, 1975), str. 87–130; Ludwig von Mises, Socialism: An Economic and Sociological Analysis (Indianapolis, IN: Liberty Press, 1981).

²⁴ Mises, „Economic Calculation in the Socialist Commonwealth”, v Collectivist Economic Planning, str. 102.

²⁵ Oskar Lange, „On the Economic Theory of Socialism”, v On the Economic Theory of Socialism, ed. Benjamin Lippincott (New York: McGraw-Hill, 1964).

²⁶ Viz Hayekovy tři články o ekonomické kalkulaci. Všechny lze najít v Individualismus a ekonomický řád, v or. Individualism and Economic Order (Chicago: University of Chicago Press, 1948): „The Nature and History of the Problem”, „The Present State of the Debate” a „The Competitive Solution”.

²⁷ Vizte zvláště Hayekovu nejslavnější esej, „Využití znalostí ve společnosti”, v or. „The Use of Knowledge in Society”, The American Economic Review 35 (4): str. 519–530; esej z roku 1945 byla znovu vydána v Hayek, Individualismus a ekonomický řád.

²⁸ Don Lavoie, Rivalry and Central Planning: The Socialist Calculation Debate Reconsidered (Cambridge, MA: Cambridge University Press, 1985).

²⁹ Robert Heilbroner, „The Triumph of Capitalism”, The New Yorker, Leden 23, 1989, str. 98.

Kapitola VII.

³⁰ Vizte Ludwig von Mises, *Teorie peněz a úvěru* (The Theory of Money and Credit, Indianapolis, IN: Liberty Press, 1980) a F. A. Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cycle* (Clifton, NJ: Augustus M. Kelley, 1966). Český překlad Vladimíra Krupy dostupný na webu mises.cz.

³¹ Knut Wicksell, *Interest and Prices* (Auburn, AL: The Ludwig von Mises Institute, 2007).

³² Vizte diskuse v Mises, *Teorie Peněz a úvěru*, kap. 19.

³³ Nebo, stejně jak to dělal Fed do roku 2008, sníží centrální banka úrokovou sazbu, kterou banky platí za uchovávání rezerv, čímž se půjčování těchto rezerv stává o něco atraktivnějším.

³⁴ Mises, *Lidské jednání*, str. 388.

³⁵ John Maynard Keynes, *Pojednání o penězích* (A Treatise on Money, London: Macmillan and Company, 1930).

³⁶ F. A. Hayek, „Reflections on the Pure Theory of Money of Mr. J. M. Keynes”, *Economica* 35 (February 1932): str. 22–44, znovu vytištěno v *The Collected Works of F. A. Hayek, Vol. 9: Contra Keynes and Cambridge*, ed. Bruce Caldwell (Chicago: University of Chicago Press, 1995).

³⁷ John Maynard Keynes, *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (ČSAV, 1963).

³⁸ Vizte Keynes, *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Tyto myšlenky stále tvoří základní model, kterému se v mnoha základních kurzech makroekonomie říká „Keynesiánský kříž”.

³⁹ O kontrastu mezi Keynesem a rakušany, jež je probírán v této části, vizte Steven Horwitz, *Microfoundations and Macroeconomics: An Austrian Perspective* (New York: Routledge, 2000), str. 86–90, a

Roger Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure* (New York: Routledge, 2001), kap. 7.

⁴⁰ Hlavní myšlenky debaty Hayeka s Keynesem, a to z oblastí teorie i politiky, jsou dobře vyobrazeny v hudebním videu Johna Papoly a Russe Robertse. Vizte „Fear the Boom and Bust”, <https://www.youtube.com/watch?v=d0nERTFo-Sk>, a „Fight of the Century,” <https://www.youtube.com/watch?v=GTQnarzmTOc>.

⁴¹ Následující sekce čerpá z: Steven Horwitz, „Contrasting Concepts of Capital: Yet Another Look at the Hayek-Keynes Debate”, *Journal of Private Enterprise* 27 (2011): str. 9–27.

⁴² Pro více informací o rakouském pohledu na Velkou hospodářskou krizi vizte Murray Rothbard, *America's Great Depression*, 5th ed. (Auburn, AL: The Ludwig von Mises Institute, 2000), a Steven Horwitz, „Great Apprehensions, Prolonged Depression: Gauti Eggertsson on the 1930s”, *Econ Journal Watch* 6 (2009): str. 313–336. Pro diskusi určenou širšímu publiku, které se velmi opírá o rakouské základy, vizte Lawrence Reed, *Great Myths of the Great Depression* (Midland, MI: Mackinac Center for Public Policy, 2012), https://fee.org/media/16865/great_myths_of_the_great_depression_2016.pdf.

⁴³ F. A. Hayek, *The Pure Theory of Capital* (Chicago: University of Chicago Press, 1941).

Kapitola VIII.

⁴⁴ Nejlepším přehledem o Haykových oblastech zájmu a jeho posunech v tomto období je Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge* (Chicago: University of Chicago Press, 2004).

⁴⁵ F. A. Hayek, „Economics and Knowledge”, *Economica* IV (1937): str. 33–54, znovu vytištěno v Hayek, *Individualismus a ekonomický řád*, str. 51.

⁴⁶ Hayek, „Economics and Knowledge”, *Economica* IV (1937): str. 33–54, znovu vytištěno v Hayek, *Individualismus a ekonomický řád*, str. 53.

⁴⁷ Hayek, „Využití znalostí ve společnosti”.

⁴⁸ Hayek, „Využití znalostí ve společnosti”, kap. 2.

⁴⁹ Hayek, „Využití znalostí ve společnosti”, kap. 4.

⁵⁰ Vizte Steven Horwitz, „Monetary Calculation and the Unintended Extended Order”.

⁵¹ Hayek, *Kontrarevoluce vědy* (Jinočany: H&H, 1995).

⁵² Hayek, *Kontrarevoluce vědy*, str. 28.

⁵³ Hayek, *Kontrarevoluce vědy*, kap. 4.

Kapitola IX.

⁵⁴ Příběh o obrození moderních rakušanů je nejlépe zachycen v Karen Vaughn, *Austrian Economics in America* (Cambridge, MA: Cambridge University Press, 1994).

⁵⁵ F. A. Hayek, „The Meaning of Competition”, přednáška ze série Stafford Little na Princetonské univerzitě (1946), vytištěno v Hayek, *Individualismus a ekonomický řád*.

⁵⁶ Hayek, „The Meaning of Competition”, vydáno v Hayek, *Individualismus a ekonomický řád*, str. 98.

⁵⁷ Hayek, „The Meaning of Competition”, vydáno v Hayek, *Individualismus a ekonomický řád*, str. 99; kurzíva se nachází v originálu.

⁵⁸ Kirzner, *Competition and Entrepreneurship*.

⁵⁹ Vizte například Israel Kirzner, *Discovery, Capitalism, and Distributive Justice* (New York: Blackwell, 1989), kap. 2.

⁶⁰ F. A. Hayek, „Competition as a Discovery Procedure”, in *New Studies in Politics, Philosophy, Economics and the History of Ideas* (Chicago: University of Chicago Press, 1978).

⁶¹ Pro starší rakouské zpracování této problematiky vizte Dominick T. Armentano, *Antitrust and Monopoly: Anatomy of a Policy Failure*, 2nd ed. (New York: Holmes and Meier, 1990).

⁶² Adam Thierer, *Permissionless Innovation: The Continuing Case for Comprehensive Technological Freedom*, 2nd ed. (Arlington, VA: The Mercatus Center at George Mason University, 2016). Ve slovenštině také Róbert Chovančuliak, *Pokrok bez povolenia* (INESS, 2019).

Kapitola X.

⁶³ Rothbard, *America's Great Depression*.

⁶⁴ V or. *Time and Money*. Lawrence H. White, *Free Banking in Britain* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984); George Selgin, *The Theory of Free Banking Money Supply Under Competitive Note Issue* (Totowa, NJ: Rowman and Littlefield, 1988); Horwitz, *Microfoundations and Macroeconomics*; Garrison, *Time and Money*.

⁶⁵ Vizte také Steven Horwitz, „Capital Theory, Inflation, and Deflation: The Austrians and Monetary Disequilibrium Theory Compared”, *Journal of the History of Economic Thought* 18 (1996): str. 287–308.

⁶⁶ Někteří rakouští ekonomové (jako například Rothbard v *Základy ekonomie* [Man, Economy, and State; 1962]) tvrdili, že bankovníctví s částečnými rezervami neudrží investice a úspory koordinované a že

je proto potřeba zavést stoprocentní povinné rezervy. Tento názor vzniká z nepochopení povahy poptávky po bankovních penězích a jejich vztahu k úsporám, a byl nahrazen více moderním pohledem, který je zde popsán. Pro více informací o této problematice vizte Selgin, *The Theory of Free Banking Money Supply Under Competitive Note Issue*.

⁶⁷ George Selgin, *Less than Zero: The Case for a Falling Price Level in a Growing Economy*, Hobart Paper #132 (London: The Institute of Economic Affairs, 1997).

⁶⁸ Hayek učinil ten shodný poznatek roku 1935. Vizte *Prices and Production*, 2nd ed. (New York: Augustus M. Kelley, 1967).

⁶⁹ Vizte Rothbard, *America's Great Depression*, str. 169–70.

⁷⁰ Vizte Horwitz, *Microfoundations and Macroeconomics*, kap. 4.

⁷¹ Zaujatým čtenářům doporučuji Garrisonovy fantastické Power-Point slidy, které ilustrují velkou část toho argumentu: <https://www.auburn.edu/~garriro/ppsus.htm>.

⁷² Vizte mezi ostatními, Roger Koppl, *From Crisis to Confidence: Macroeconomics after the Crash* (London: The Institute of Economic Affairs, 2014) a Steven Horwitz, „The Financial Crisis in the United States” in *Oxford Handbook of Austrian Economics*, ed. Peter J. Boettke a Christopher Coyne (New York: Oxford University Press, 2015), str. 729–748.

⁷³ Vizte eseje v David Beckworth, ed., *Boom and Bust Banking: The Causes and Cures of the Great Recession* (Oakland, CA: The Independent Institute, 2012).

Kapitola XI.

⁷⁴ Vizte Peter J. Boettke a Alain Marciano, „The Past, Present, and Future of Virginia Political Economy”, *Public Choice* 163 (2015): str. 53–65.

⁷⁵ Vizte Paul Dragos Aligica a Peter J. Boettke, *Challenging Institutional Analysis and Development: The Bloomington School* (New York: Routledge, 2009).

⁷⁶ Peter Leeson, *The Invisible Hook* (Princeton: Princeton University Press, 2009); Christopher Coyne, *After War: The Political Economy of Exporting Democracy* (Stanford: Stanford University Press, 2007); David Skarbek, *The Social Order of the Underworld: How Prison Gangs Govern the American Penal System* (New York: Oxford University Press, 2014) a Steven Horwitz, *Hayek’s Modern Family: Classical Liberalism and the Evolution of Social Institutions* (New York: Palgrave, 2015). Obrovský badatelský program o hurikánu Katrina, společně s příslušnými citacemi, můžete nalézt zde: <https://www.mercatus.org/tags/disaster-recovery#1>.

Další četba

Carl Menger, Principles of Economics, 1871

Právě zde to všechno začalo, protože Mengerovy *Zásady* byly základním textem takzvané rakouské školy. Zůstává čtivým textem pro neoborníky a zároveň trvalým zdrojem poznatků pro ty, kteří se v této tradici pohybují desítky let. Jednou z velkých věcí na oživení rakouské ekonomie v posledních několika desetiletích je to, do jaké míry tato tradice obnovila poznatky o znalostech, nejistotě a nerovnovážných procesech, které Menger zahlédl na začátku.

F. A. Hayek, Individualismus a ekonomický řád, 1948

Tato kniha a následující Misesova kniha patří k sobě. Vyšly téměř ve stejné době a byly to dvě knihy, které se nejvíce zasloužily o oživení rakouské ekonomie, jež začalo vážně o 25 let později. Hayekova kniha je sbírkou jeho akademických článků z 30. a 40. let, která obsahuje nejen tři články o socialistické kalkulaci, ale také tři články o znalostech a konkurenci, které poskytují určující poznatky pro posledních 40 let rakouské ekonomie. Tyto články tvoří jádro moderní rakouské ekonomie.

Ludwig von Mises, *Human Action*, 1949

Misesova kniha je klasickým pojednáním a intelektuálním *tour de force*, které se stalo téměř encyklopedickým základem moderní rakouské školy. Nabízí vše od filozofických základů ekonomie přes místo ekonomie ve světě idejí až po pokrytí základních principů této disciplíny. Zatímco Hayekova kniha se soustředila na užší ale přesto zcela zásadní ekonomické debaty, Misesova kniha byla napsána jako trvalá výpověď o povaze ekonomie. Tímto způsobem tvoří Hayekova a Misesova kniha ideální dvojici.

Israel Kirzner, *Competition and Entrepreneurship*, 1973

Jestliže Hayekovy a Misesovy knihy připravily půdu pro rakouské obrození, Kirznerova práce – a zejména tato kniha – ukázala, jak lze myšlenky z těchto svazků uplatnit v kontextu moderní ekonomie. Kirznerova kniha je důležitá nejen pro rozvinutí ústřední role konkurence a podnikání v rakouské vizi, ale také ukázala, jak se rakouská teorie liší od tehdejších prací v hlavním proudu oboru. Kniha je vzorem vědecké spolupráce mezi rakouskými a neoklasickými ekonomy, která umožnila, aby rakouské myšlenky byly přijaty vážně širší odbornou veřejností.

O autorovi

Steven Horwitz (1964–2021) byl profesorem svobodného podnikání na katedře ekonomie na Ball State University v Muncie ve státě Indiana. Byl členem Mont Pelerin Society, získal doktorát z ekonomie na George Mason University a titul AB z ekonomie a filozofie na University of Michigan.

Horwitz je autorem knih *Monetary Evolution, Free Banking, and Economic Order* (Westview, 1992), *Microfoundations and Macroeconomics: An Austrian Perspective* (Routledge, 2000) a *Hayek's Modern Family: Classical Liberalism and the Evolution of Social*

Institutions (Palgrave Macmillan, 2015). Je také autorem rozsáhlých prací o rakouské ekonomii, hayekovské politické ekonomii, měnové teorii a historii a amerických hospodářských dějinách. Jeho práce byly publikovány v odborných časopisech, jako jsou History of Political Economy, Southern Economic Journal a Cambridge Journal of Economics.

Kromě toho byl Horwitz vedoucím vědeckým pracovníkem Mercatus Center na George Mason University v Arlingtonu ve Virginii, výzkumníkem pro Fraser Institute v Kanadě a seniorním vědeckým pracovníkem Foundation for Economic Education. Prováděl výzkum veřejné politiky pro Mercatus Center, Heartland Institute a Cato Institute a byl hostem několika rozhlasových a kabelových televizních pořadů. Horwitz hovořil s odbornou, studentskou, politickou i širokou veřejností po celé Severní Americe, ale i v Asii, Evropě a Jižní Americe. Před působením na Ball State vyučoval 28 let na St. Lawrence University v New Yorku, kde byl emeritním profesorem ekonomie.

Libertarianism.org

Svoboda. Je to jednoduchá myšlenka a základ složitého systému hodnot a principů: spravedlnosti, prosperity, odpovědnosti, tolerance, spolupráce a míru. Mnoho lidí se domnívá, že svoboda je základní politickou hodnotou samotné moderní civilizace, která dává obsah a formu všem ostatním hodnotám společenského života. Říká se jim libertariáni.

Libertarianism.org je pokladnicí zdrojů o teorii a historii svobody, které vydává Cato Institute. Kniha, kterou držíte v ruce, je jen malou částí toho, co Libertarianism.org nabízí. Kromě toho, že na Libertarianism.org najdete klasické texty historických osobností libertariánství a původní články současných myslitelů, publikujeme také podcasty, videa, úvodní online kurzy a knihy na různá témata v rámci libertariánské tradice.

Cato Institute

Cato Institute byl založen v roce 1977 a je nadací pro výzkum veřejné politiky, jejímž cílem je rozšířit parametry politické diskuse, a šíření povědomí o řešeních, která jsou v souladu s principy omezené vlády, svobody jednotlivce a míru. Za tímto účelem usiluje Cato Institute o větší zapojení inteligentní a zainteresované laické veřejnosti do otázek politiky a správné role vlády.

Institut je pojmenován podle Catonových listů (*Cato's Letters*), libertariánských pamfletů, které byly na počátku 18. století hojně čteny v amerických koloniích a sehrály významnou roli při vytváření filozofických základů americké revoluce.

Navzdory úspěchům otců zakladatelů není dnes prakticky žádný aspekt života bez zásahů vlády. Všudypřítomná netolerance k právům jednotlivce se projevuje svévolnými zásahy vlády do soukromých ekonomických transakcí a nerespektováním občanských svobod. A zatímco svoboda na celém světě v posledních několika desetiletích znatelně vzrostla, mnoho zemí se vydalo opačným směrem a většina vlád stále nerespektuje a nezajišťuje širokou škálu občanských a ekonomických svobod.

K řešení těchto problémů podniká Cato Institute rozsáhlý publikační program týkající se celého spektra politických otázek. Na objednávku vydává knihy, monografie a kratší studie, které se zabývají federálním rozpočtem, sociálním zabezpečením, regulací, vojenskými výdaji, mezinárodním obchodem a nesčetnými dalšími otázkami. V průběhu roku se konají významné politické konference, z nichž jsou třikrát ročně publikovány příspěvky v časopise *Cato Journal*. Institut rovněž vydává čtvrtletník *Regulation*.

V zájmu zachování nezávislosti nepřijímá Cato Institute žádné vládní finanční prostředky. Příspěvky získává od nadací, korporací a jednotlivců, a další příjmy má z prodeje publikací. Institut je neziskovou vzdělávací nadací osvobozenou od daní podle § 501(c)3 daňového zákoníku.

CATO INSTITUTE
1000 Massachusetts Avenue, NW
Washington, DC 20001
www.cato.org

O Studentech za svobodu

My, Students for Liberty CZ (Studenti za svobodu), jsme nezisková, apolitická, studentská organizace. Jsme tu, abychom podporovali a propojovali studenty hlásící se k myšlenkám svobody. Vznikli jsme v roce 2013 a od té doby jsme získali členy všude po České republice.

Ideově máme blízko ke klasickému liberalismu a libertariánství, i proto jsou hlavní principy, které hájíme, sociální, akademická a ekonomická svoboda a respekt k soukromému vlastnictví.

Podpořte nás

Naši členové jsou dobrovolníci ze středních i vysokých škol. Kniha, kterou držíte v rukách, vznikla díky stovkám hodin jejich dobrovolné činnosti. Všechny naše výstupy, publikace, události a konference jsou zdarma, nejsou však bez materiálních nákladů. Proto velmi uvítáme, pokud se nás rozhodnete podpořit, nebo nám přispět na některý z našich projektů. Podpořit nás můžete v korunách, Bitcoinu, přes Lightning Network, Litecoinem, nebo jinak dle vzájemné domluvy. Jak na to, naleznete na našem webu www.StudentiZaSvobodu.cz.

Zapojte se

Zdaleka nejlepším způsobem, jak nás podpořit, je přidat se k nám a pomoci nám šířit svobodu. Ať už se chcete podílet na organizování událostí, webinářů a konferencí, psát či překládat texty, hovořit na událostech na Vaše oblíbené téma, nebo jakkoliv jinak podpořit či rozšířit naše aktivity, rádi Vás mezi námi přivítáme.

Na oplátku Vám můžeme nabídnout naše zdroje, příležitosti k rozvoji, a to jak v osobním, tak i v dalším zkoumání myšlenek svobody, díky práci na jejich šíření, a členství v mezinárodní komunitě mladých příznivců svobody.

Členství ve Students for Liberty funguje na bázi dobrovolnosti. Naši členové se věnují různým tématům a aktivitám, ale společně se snažíme zajistit svobodnější budoucnost. Více o členství najdete na našem webu.

Sledujte nás

Nezapomeňte také sledovat naše další výstupy a události. Kromě našeho webu nás najdete i na Facebooku, Instagramu, YouTube a Twitteru. Pokud si nechcete nechat ujít žádnou událost od nás a našich partnerů, stáhněte si z webu náš Liberální kalendář, ve kterém pravidelně aktualizujeme všechny nadcházející akce.

Web: studentiZaSvobodu.cz

Facebook: fb.com/studentsforlibertycz

Instagram: instagram.com/czech.sfl

Twitter: twitter.com/sflcz

ISBN 978-80-905876-2-5 (brožováno)

ISBN 978-80-905876-3-2 (pdf)

ISBN 978-80-905876-4-9 (ePub)

ISBN 978-80-905876-5-6 (mobi)

Úvod do rakouské ekonomie Stevena Horwitze je skvělým přehledem jedinečnosti rakouského přístupu ke studiu společnosti. V každém řádku knihy je cítit, jak moc jsou příznivci rakouské školy studenty civilizace, spíše než sociálními inženýry. Zakladatelé tohoto přístupu, stejně jako jeho současní reprezentanti chtějí především lépe pochopit, jak ve společnosti svobodných lidí vzniká řád a prosperita; jak jsou lidé schopni koordinovat své jednání s ostatními; ale také jak jednoduše mohou i dobře míněné vládní zásahy tento křehký a komplexní mechanismus lidské spolupráce poškodit nebo úplně zničit. „Ekonomie“ rakouské školy je navíc atraktivní svou šířkou. Má schopnost zaujmout studenty historie, práva, antropologie nebo politologie, protože poznatky všech těchto směrů se propisují do rakouského vysvětlení vzniku a fungování společenských institucí, na nichž tržní řád spočívá.

prof. Josef Šíma, Ph.D.
Metropolitní univerzita Praha

Mnozí ekonomové školy, později pojmenované rakouská, stáli u zrodu moderní ekonomické vědy. Jejich přístupy k teorii ceny, úroku, kapitálu a hospodářského cyklu jsou nám dodnes inspirací. Vysvětlení cenového systému, srozumitelné i běžnému čtenáři, jako nenahraditelného komunikačního prostředku v tržní ekonomice považují za nejskvělejší přínos rakouské ekonomie.

Ing. Pavel Potužák, Ph.D.
Vysoká škola ekonomická v Praze

Měl jsem tu čest Steva Horwitze na pár dní potkat, poslouchat a učit se od něj. Používám jeho přirovnání, jeho myšlenkou jsem začal jednu ze svých knih, začal jsem díky němu poslouchat jeho milované kanadské rockery Rush. Za pár dní mi byl větším učitelem než většina z těch, kteří mi byli povinně učiteli dlouhé roky. Díky péči Students for Liberty teď můžete alespoň zprostředkovaně být jeho studenty i vy.

Mgr. Ing. Dominik Stroukal, Ph.D.
Autor knihy Ekonomická bublina